VELIMIR ŽEŽELIĆ ST.

MAJKA VELIKOG HRVATA

4463

DR VELIMIR DEŽELIĆ ST.

MAJKA VELIKOGA KRALJA

ROMAN IZ DOBA HRVATSKE NARODNE DINASTIJE

ILUSTRIRAO GABRIEL JURKIĆ

KNJIŽNICA DOBRIH ROMANA
UREĐUJE DR JOSIP ANDRIĆ
IZDAJE HRV. KNJIŽ. DRUŠTVO SV. JERONIMA
JEDANAESTO KOLO (MCMXXXI) — KNJIGA 41.

TISKARA NARODNE PROSVJETE U ZAGREBU, TRENKOVA UL. 1.

MAJKA VELIKOGA KRALJA

1. SUNCE NA SMIRAJU.

Grimizni plašt dužda mletačkoga vladao je dvorom. A ipak dužda nije bilo tu. Golemi duh Petra II. Orseola tako je gvozdenim okovima okovao i zagvozdio sve u divnoj i čarobnoj Veneciji, da je njegovo ime gospodovalo neograničeno, sjajno, raskošno u svakom mramornom dvoru i u svakoj potleušici slavnoga grada na lagunama. To se ime miješalo u praskozorje sa zlatnim sunčanim zrakama, što su stale prodirati noćne magle, to se ime čulo u šarolikoj vrevi trgovačkih korablji, u hramovima i krčmama, u tvornicama i vojarnama. Orseolo... Orseolo... Orseolo...

Mali fakinčić, odrpanac, kojemu su virila gola koljena iz poderane haljine, i stara baka, koja je cjelivala u njušku svoju crnu mačku, s jednakim su poštovanjem izgovarali to ime, kao i oni zagašeni, surovi siledžije vitezovi i lijepe dame u baršunastim, zlatom iskićenim odorama. Tko da i posumnja u to, da je Venecija za duždeva Orseola došla do najveće slave i časti i da je žezlo »kraljice mora« postalo strahom i trepetom svima, koji su bili neprijatelji gradu i državi svetoga Marka? Veličajna i fabulozna sreća roda Orseola tako je ispunjala u praznovjernom obožavanju i gospare boljare i građane mletačke, da nije nitko niti pomišljao, da će zvijezda Orseola ikad potamniti, pa niti to, da će najslavniji dužd mletački Petar II. Orseolo ikada umrijeti. Svaki Mlečić je s praznovjernim strahom mislio, da će strijela udariti

i grom zagrmjeti u kući onoga, koji bi se usudio išta uraditi proti moćnome, slavnome, neoborivome rodu Orseola. Ne bi se nitko usudio ništa učiniti već zato, jer je Petar I. Orseolo svršio kao ugodnik i svetac Božji, moćan na zemlji i nebesima. Istina, čulo se doduše i pročulo, da ima nezadovoljnika i u Veneciji, ali ti su tek u najvećoj tišini jedan drugom u uho šaptali, a pri tom se ogledavali na sve strane, samo da nitko ne čuje. Jest, moć Orseola je velika i vječna...

Tako je mislio i uvjeravao sama sebe Ivan đakon, povjesničar i kroničar Venecije, najveći prijatelj i štovatelj kuće Orseola, savjetnik i prvi doglavnik velikoga dužda Petra II. Orseola, koji je napisao krasne uspomene o svome gospodaru. Bio je uistinu vjeran sluga svoga gospodara i nije nikad ni pomišljao, da bi vladanju tako slavnoga dužda mogao doći i kraj. Zato kao da ga je grom ošinuo, dojmila ga se nenadana odluka Petra II. Orseola, da se zahvali na svojoj časti, koju je po zakonima imao da vrši do svršetka svoga života. A što je jedan Petar II. Orseolo odlučio, to je i izvršio. Uzalud ga je odvraćao od toga kobnoga čina đakon Ivan, uzalud su ga molili i zaklinjali žena i djeca i rođaci i prijatelji, pa i sam patrijarha i biskupi. Rekli su mu, da će njegovim nasljednikom zacijelo postati njegov sin Oton, ali on da je još mlad i neuk i da je opasno dati u ruke žezlo države mladiću njegove dobe. Pa i sam Oton molio je oca, da bar još neko vrijeme vlada. Ne! Petar II. Orseolo ostao je čvrst u svojoj odluci. I stvar se riješila. Novi dužd je izabran. Bio je to njegov sin Oton. Izbor je tekao onako, kako je to htio sam dužd. Njegovi protivnici režali su kao ukroćena goropad iz prikrajka, mrštili čela, grizli usnice, stiskali pijesti, škrgutali zubima, pljuvali pjenu od divljeg bijesa i mržnje, ali zapravo se nisu usudili da stupe na javu, jer su znali, da bi ih svjetina razderala i raznesla na komade.

Uz ogromno učešće senata i naroda izabran je Oton Orseolo novim duždem mletačkim. Ogromni ugled dužda oca i njegova imena, pa zlatna kiša,

koja je kao iz neba padala iz dvora duždeva u nezasitne šake pučana, zatim masne gozbe i dobro vino chianti — sve je to utjecalo na želuce, grla, glave, noge i čitavo tijelo i dušu blagoglagoljivih Mlečića, pa kad je u dvor navrnulo sve, što je samo moglo da u nj i u njegovo veliko dvorište stane, onda je mogao magister i đakon Ivan mirne duše ustanoviti, da je grimizni plašt dužda mletačkoga vladao dvorom, premda još dužda nije bilo tu. Kolikogod je bilo odličnika i uglednika, sve je tu čekalo u općem žagoru i razgovoru, da dođe dužd, koga su zvali slatkim imenom »dože«. Bili su tu u svojim svilenim baršunastim, zlatom opšivenim najsvečanijim odijelima predstavnici vlade mletačke, gestaldi, suci, ministerijali, dekani, ripari, dobri ljudi (boni homines). Bilo je tu i vijeće umoljenih — pregadi (rogatorum). Isticali se svojom ohološću pročelnici redarstva: capi contrada i inkvizitori dei sestieri. Bili su tu i zastupnici naroda u čednijim odijelima, ali ipak svečanima. Svi su ti imali pravo da biraju dužda u velikoj skupštini, u kojoj se skupilo plemstvo, svećenstvo, građanstvo i sav puk Venecije: majores, mediocres et minores et magna Venetorum conglobatio, što je dokazivalo, da je čitav narod učesnik vlade. Pa ako i jest dužd bio neograničeni gospodar Venecije, postao je to samo voljom naroda, a postao je to u burnim, često i krvavim skupštinama.

Danas je dakako skupština protekla mirno, jednodušno, dostojanstveno. Sav narod klicao je bez iznimke:

— Orseolo... Orseolo... Orseolo!

Svi su napeto očekivali, da dođu stari i novi dužd. I dosta su dugo čekali, dok se ne začu glas srebrnih trubalja. U taj se tren svi usplahiriše. Bio je to znak, da dužd dolazi. A i jedan glasnik viknu u dvorište s visokog hodnika:

— Serenissimus dolazi!

Iz stotine grla ozva se usklik:

— Živio!

I već su na zlatnom stolcu nosili četiri u bogato modro odijelo odjevena plemića velikoga dužda mletačkoga Petra II. Orseola. Iza njega je pješke stupao mladi, novo izabrani dužd sa obilnom pratnjom dvorjanika.

Dužd je dostojanstveno sjedio na svom stolcu u svojoj grimiznoj mantiji, s ovratkom od hermelina, a njegova pratnja, njegovi savjetnici, bili su odjeveni na bizantski način s okruglim kapama te zelenim, crvenim i modrim ogrtačima. Imali su ovratnike od janjećeg, risova, sobolova i kunina krzna. Gospođe, djevojke i matrone mletačke zaposjele su visoke hodnike u prvom spratu i gledale na dvorište, a bile su odjevene u skupocjena odijela zlatom i srebrom protkana, stegnuta uz tijelo zlatnim pojasom. Niz ramena visio im je širok plašt sa dva traka od sobolovine poput ovratnika, a na glavi su imale zlatom nakićene grčke kape, ispod kojih se spuštala razriješena kosa.

Kad dvorjanici posadiše pozlaćeni duždev stolac na uzvišeno mjesto, nastade tišina i mir i nije se čulo ni glasa.

Glas srebrnih trubalja oglasi se iznova, i u taj čas diže se dužd mletački, koji je unatoč najljepše dobe života već u 45. godini bio sijede kose i brade i ponešto pognut.

I dužd Petar II. Orseolo poče da govori glasom velikim, koji je ozvanjao kao orgulje u divnome dvoru. A taj dvor postao je nijem, tih, kao hram Božji, kad se u njemu služi žrtva novoga zavjeta.

— Čuj me, narode moj, i slušaj! — započe dužd. — Čuj me, narode, i otvori uši svoje, jer ovo je glas srca moga u čas, kad se dijeli duša moja od svijeta. Moja je duša čamila u tamnici smrti, i ja sam uživao, da hvatam rukama pjenu morsku i da lovim dim. Mislio sam, da sam sličan Bogu, da sam Bog, kad sam opasao bedra svoja mačem slave. U bljesku svijetla, u dragušici vlasti našao sam beskrajnu slast. Mislio sam, da sam sunce na horizontu, a bio sam samo mrlja na listu Božje moći, na listu svjetske

povijesti ispred Onoga, koji jedini stvara povijest. Mislio sam, da gospodujem i vladam, a ja sam bio podli rob zemlje i nisam vidio ispred sebe duboko valovlje Božjih neizmjernih čudesa i biserje neizmjerne vječne ljubavi. Ludo sam tratio dragocjeno vrijeme u ispraznim sanjama slave. Ludo sam lutao u tlapnjama tašte sreće i valjao se u zemskome blatu. Gramzio sam bezobzirno sa svom svojom mahnitom strašću za utvarama i hlepio za mudrošću, koja se zove ludost. Zabludio sam u sablasnoj šumi, sablasnoj i krvavoj šumi bola, koji nema kraja, i malo tek časa bio bih se utopio u crnom moru neutaživih strasti, vlasti i slasti, koje svršavaju u nepreglednoj, neizmjernoj i nikad prolaznoj magli kletve. Zaboravio sam velike svete riječi: »Što koristi čovjeku, ako cijeli svijet zadobije, a dušu svoju izgubi?« Zaboravio sam te riječi, i zato je došla crna noć kletve na vedrinu moje oholosti. Oh, kako sam bio lud i zato sam ostao bez utjehe, jer me je ostavio Bog, koji ne će tmine i sljepoće srca. Bio sam dijete đavlovo, sin oca laži i okrutnosti, koji je zarobio moje tijelo slikama sreće. Besmisleno sam stradao i zaboravio, da nisam svoj, već da pripadam Onome, koji nas je stvorio. Zaboravio sam na vrelo vječnosti, koje je sakriveno onima, koji nisu umrli za zemski život i koji traže svoj ponos u lovorikama tašte slave, u užitcima đavolje laži. Zato mi Gospodin Bog uze mog prvorođenoga sina Ivana i njegovu ženu Mariju i moje divno unuče i radost moju Vasilija. I zato me Bog spomenu, da nisam onaj, što sam mislio, da jesam, već da je On onaj, koji jest. Upoznao sam, da ja, tobože silni i svemoćni vladar, ne mogu niti jedne točke dodati niti izbrisati u knjizi vječnosti bez Njega, i tako sam uvidio, da sam tek jedno puko ništa...

Dužd časkom stane, da odahne malko, a onda nastavi:

— Da, narode moj, čuj i otvori uši! Veliki i jaki gospodar velikih voda, vjerenik gorde i burne Adrije, dužd mletački, nije mogao sa svom svojom slavom sa svim svojim zlatom produljiti niti jedan časak

života svome sinu, svojoj djeci, baš kao ni onaj jadni ribar, ćozot ili poderani fakin, koji od zore do mraka peca ribu. Pa šta je onda dužd mletački? Je li jači od ubogog i priprostog ribara? Što onda vrijedi kapa dužda mletačkoga? Gadi mi se. Grusti mi se. Ja sam tu kapu odbacio. Znam, da Venecija mora imati vladara, mora imati dužda, ali ja to ne ću više biti i nijedna sila ovoga svijeta nije me mogla uzdržati, da i dalje protiv volje sjedim na zlaćanom prijestolju kraljice mora. I zato sam se zahvalio na časti i zato smo učinili nove izbore i zato sam sretan, da mogu pozdraviti novoga dužda — svoga sina. I ja predajem rado šibiku vlasti i prijesto slave i plašt snage u ruke tvoje, sinko Otone, ali te molim: nikada ne zaboravi divne riječi kralja Salamona: »Taština nad taštinama. Sve je taština... Rekoh u srcu svom: Hajde da se napunim veselja, da uživam dobra! Ali vidjeh, da je i to taština... Velika djela učinih: pogradih sebi kuće, zasadih vinograde. Uredih vrtove i voćnjake, posadih u njima drveća svake vrsti. Iskopah jezera vodena, da zalijevam šumu drveta, što su narasla. Nabavih sebi sluga i sluškinja, imadoh veliku družinu, mnogo goveda i velika stada ovaca, više nego svi, koji bijahu prije mene u Jeruzalemu. Zgrnuh sebi srebra i zlata i blago od kraljeva i zemalja. Nabavih sebi pjevača i pjevačica i milinâ sinova ljudskih. Vrčeva i čaša, da služe kod lijevanja vina. Nadvisih bogatstvom sve, koji bijahu prije mene u Jeruzalemu, ali i mudrost ostade sa mnom. Štogod poželješe oči moje, ništa im ne uskratih i ne branih srcu svom, da uživa svaku slast i da se veseli s onoga, što sam spremio. To sam držao za svoj dio, koji mi pripada od muke moje. A kada se ogledah na sva djela, što ih učiniše ruke moje, u svemu opazih taštinu i muku duha i da ništa ne ostaje pod suncem.« — Te riječi Salamunove upamti, sinko moj, i ne će ti biti žao! Spomeni se i mene, oca svoga. Zaigrao sam ples pobjede i vrtio sam se kao pomaman u kolu uspjeha. Sve mi je polazilo za rukom. Pobijedio sam kopno i more i vjenčao se s Adrijom. I tada rekoh samome sebi:

DUŽD PETAR II. ORSEOLO PREDAJE ČAST DUŽDA SVOME SINU

»Tko je viši od tebe, tko je slavniji od tebe?« I moje je srce kucalo ponosno i živo: Sretan si, Petre Orseolo, i tebi nema ravnog na crnoj grudi zemaljske kore. Dotaknuo sam rukom nebo i skidao sam zvijezde i munje iz uzdušnog prostora i penjao sam se sve više i više. Dosegao sam nedogledne i divne visine. Ludost! Tlapnja! Obmana!

I dužd mletački povika još jačim glasom, da su se svi potresli, kao od nekog straha:

— Svršeno je!

I nastade plač i jauk. Starci, junaci u sjajnim bitkama, snažni pomorci, koji su prkosili najstrašnijim burama morskim, brisali su suze.

A dužd nastavi:

— Sada je došao čas, da nađem razapetu mudrost, da nađem puninu svakog savršenstva, vrelo vječnosti. Sada je došao čas, da skršim vlast tmine i babilonske laži i da ugušim zavodnice guje, koje su pile i ispijaju srž moje duše. Došao je čas moje velike smrti. Sada prestajem zauvijek crpsti rešetom gnjilu i smradnu vodu, koja teče rijekama Sotone. Vi znate, djeco moja, proširio sam granice države svoje i Veneciju učinio slavnom. Hramove sam i palače gradio i skupio carevo blago. Hambare sam napunio pšenicom. Riznice su mi pune dragulja, safira, dijamanata, topaza i rubina. I iza svega toga osjećam se kao prosjak među prosjacima i vesela srca hvatam se pustinjačkog štapa. Prije ipak molim oproštenje od svakoga, kome sam štogod skrivio. Molim oproštenje, kao što i ja svakom od srca praštam, pa da nama svima oprosti dobri, milostivi, vječni Bog.

I svi povikaše, te kao iz jednog grla zaori dvorištem:

— Nemamo što da ti prostimo, oče domovine!

I oni sa trijemova i iz najveće daljine povikaše:

— Nemamo, što da ti prostimo, oče domovine!

Ne ču se nijedan glas, koji bi bio protivan.

Onda se dužd i opet okrenu svome sinu Otonu, novome duždu, koji sad na mig njegov pristupi k njemu. I skida stari dužd kapu svoju s glave i stavi je na glavu

sina svoga. I uze dužd grimizni plašt sa tijela svoga i predade ga sinu svome, a tim plaštem ogrnuše dvorjani novog dužda mletačkoga. A kad je starac predao i mač svoj zlatom optočen i žezlo draguljima ukrašeno, stupi opet na prijesto i reče:

— Eto, sinko moj Otone, sve sam ti dao. Vladaj sretno slavnom našom Venecijom i tvoje vladanje neka bude blagoslovljeno! A ja idem... idem u grob života svoga, u samoću, gdje ću čekati na sud Boga velikoga. Venecijo, čuj me: pjesma mojega života je dopjevana! Venecijo, čuj me: nema više dužda Petra II. Orseola! Venecijo, čuj me: Petar Orseolo je umro zauvijek, njegova raka otvorena zijeva!...

I začuli se poklici tuge i čulo se ridanje i gorki plač, i sve je navrnulo k starome duždu, da mu ljubi ruke i koljena i skute od haljine njegove. A on se uspravio. Postao je nekako svijetliji i viši. Stajao je onako mirno, i ništa nije pokazivalo njegovo duboko uzbuđenje.

Izgledao je na oko hladan i miran.

Samo oči su mu bile mutne i vlažne i časak je izgledalo, kao da će se suze pokazati na njima. Ali to je bilo tek časak, i lice je odmah pokazivalo mir, hladni, energični, nepokolebivi mir.

Uto se diže Ivan đakon na poviše mjesto, i kako se nešto smirio narod, reče:

— Hvala ti, svijetli dužde, oče domovine i stvoritelju najslavnijeg doba mletačke republike! Nije sunce vidjelo te veličine, nije Providnost dala većega čovjeka od tebe. Hvala!

I svi povikaše nato jednu riječ:

— Hvala!

Petar II. Orseolo nasmiješi se nešto i odvrati:

— Ne meni, ne meni, već Bogu višnjemu neka bude hvala. Pustite me s mirom! Rekao sam vam, da sam mrtav. Kliknite radije: »Živio novi dužd Oton!«

I staro i mlado, i muškarci i žene zakliktaše nato:

— Živio novi dužd Oton!

Ta vika, galama, buka bila je silna. Pa ipak ju je prodro iz dalekog kuta dvorišta oštri zvižduk i neki jaki glas:

— Dolje tiranin!

Taj usklik zapanjio je staroga i novoga dužda, zapanjio je i plemstvo i svećenstvo i puk. Zapanjio je senatore i tribune i sve. Ali kad su inkvizitori htjeli da uhvate zločinca, koji se usudio svojim glasom pokvariti jednodušni zanos Venecije, nijesu mogli nikoga da uhvate.

I tako je prošlo sve mirno i veselo. Samo je kraljević hrvatski Stjepan, muž duždeve kćeri Hicele, stisnuo ruke svojoj ženi i rekao tiho:

— Da nije ovo prva grmljavina oluje, koja se u crnim oblacima približava Veneciji, a naročito rodu Orseola?

Hicela ga plaho pogleda i načini malom rukom znak križa na svom čelu i reče:

— Od toga nas očuvao dobri i milostivi Bog!

*

On je bježao. Činilo mu se, da je to kukavno i podlo, što bježi. Ali znao je, da to mora biti, ako ne će ludo izgubiti glavu. I njegovi su ga izgurali. Poznao ih je. Okružili ga i nijesu ga pustili, dok nijesu došli stražari. Osigurali su mu izlaz. Kao da je to bilo dogovoreno, a nije. I on je stao bježati. Bježao je on, koji je tako hrabro kliknuo, da su ga svi čuli: »Dolje tiranin!« Na trgu je Markovom tako divno sjajilo sunce, ali bi on volio, da je mrak, jer mrak bi ga lakše sakrio od ljudi, a on bi mogao pohrliti brzo u dom staroga oca svojega. Otac! Pomisao na oca nešto ga je uplašila. Što će reći otac o njegovu uskliku? Jer taj je zacijelo bio nesmotren.

Ali sad nije bilo vrijeme da misli na oca, već na to, kamo da sklone svoju glavu, kojoj je prijetila smrtna opasnost. U prvi mah nije znao, kamo da bježi. Jedno je odmah uvidio, da kući ne može, jer je predaleko. Po bijelom danu ne bi se mogao spasiti, da pođe daleko. Mogao bi skočiti u korablju, da se poveze do oca, ali i to je bilo opasno. U to se spomenu, kako

se kao dječarac igrao skačući s ostalim dječacima u podzemne otvore ispod crkve sv. Marka, a naročito ispod duždeva dvora. Onda se tamo gradilo sve u šesnaest. Lomilo se kamenje, dizale ogromne skele, a djeca su se miješala u onu prašinu, koju bi dizali svojim batovima uznojeni, garavi i mrki radnici.

Ta mu je misao nenadano skočila u mozak, i on se više nije predomišljao, već je poletio do takvog

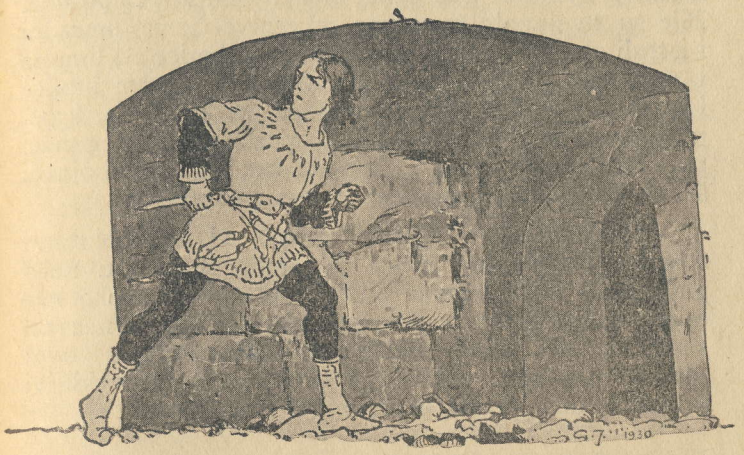

PRIJE SE IPAK DOBRO OSVRNUO, VIDI LI GA TKO . . .

jednog otvora i skočio u podzemlje. Prije se ipak dobro osvrnuo, vidi li ga tko i da li ga prati. Nitko. Tako je bio sakriven u podzemlju samoga duždevog dvora. Ne će li ga njegovi progonitelji u prvom redu tražiti baš ovdje. Ali valjda ne će. Ta, kako bi mogli pomisliti, da je njihov bjegunac tako smion i drzak, da će se skrivati u domu svojega krvnog neprijatelja. Bilo kako mu drago, on je sada tu i bar je za čas siguran u svom skloništu. Kako će to dugo trajati, to sada nije naslućivao. Znao je i to, da neko vrijeme ne će moći da izađe, a da ga ne opaze i ne uhvate. Zasada je osjećao dapače neku sigurnost i neko gotovo tašto zadovoljstvo u srcu svojem.

Zar to nije smiono ? Sakriti se u duplji tiranina ? Ipak ta mu je misao sijevnula tek sitan časak, tako dugo, dok mu se nijesu oči navikle na polutminu u tim prostorijama. Tu je bio zagušljiv zrak. Zapah od vlage i kiselog iskvarenog zelja. Dapače gori ! Bio je to neki zadah istrulih lešina i crklih mrcina.

Na pogled bila je to ropotarnica svega i svačesa. Staro željezo, prelomljeni zarđali mačevi, prekinute lisičine, svinute gvozdene šipke, smrdljive posude. Bile su tu napola rastočene pljesnive čizme, smradni i istruli obojci. Otpaci gnjilog zelenja, korice od limuna i naranača. Klupe jedne na drugima, potrte stolice i stolovi, rogožari, stare istrošene metle. Prnje, krpe, pa i ostaci jela. Sve je odmah opazio mladi bjegunac, pa i one mnoge štakore, koji su bez straha i bojazni šetali kao jedini gospodari ovoga podzemlja.

Taj zrak, taj nesnosni zrak ! U toj polutami sparnoj i ogavnoj njega je stalo spopadati neko gnjušanje, neka strava. Bilo je to zapravo neko neopredjeljeno čuvstvo, koje se ne bi baš moglo nazvati strahom, ali nekim muklim osjećajem, da u ovoj samoći nije sam, već da ga okružuju neki nevidljivi stvorovi, dusi, sjene, utvare, sablasti, što li ?

2. DOMENIGO FLABENIGO.

Bilo je gluho doba noći. U dvoru mletačkog uglednika Dominika Flabeniga još je gorjela luč, što je visjela sa stropa u odaji nevelikoj, ali ipak neke vrsti dvorani s dugim stolom, oko kojega su stajale visoke stolice. Kuća je bila od drva, pokrivena slamom i daščicama — scandolama. U prvim vjekovima u Veneciji su mnoge kuće bile drvene, jer se nije išlo toliko za sjajem, koliko za koristi. Mnoge su kuće pa i crkve bile pokrivene slamom. I nečvrsto tlo Venecije zahtijevalo je drvenu građu. Dakako ondje, gdje je bila zemlja tvrđa, u Torcellu, Jesolu, Erakleji

i Gradu, gradilo se od kamena, koji se dovozio iz ruševina Altina, Concordije i Aquileje, iz kamenoloma istarskih i veronskih.

Kuća Flabeniga nije se odlikovala niti ljepotom niti sjajem, premda je bila kuća odlične patricijske porodice, jer su Flabenigi upravo stoičkom dosljednošću čuvali patrijarhalne običaje svojih otaca, priproste jednostavnosti i rimske strogosti, kakva je vladala u doba prije careva rimskih. Ipak ta strogost popustila je u toliko, što je Dominik Flabenigo dozvolio u pokućtvu neku raskoš. Po zidinama odaje, u kojoj je gorjela luč, i u kojoj je na ovisokoj stolici sjedio sam gospodar dvora Dominik Flabenigo, visjeli su obješeni papci od veprova, rogovi od jelena i bojne opreme, koje su dokazivale, da je rod gospodara star i odličan.

Gospodar je sjedio u dubokim mislima. Bio je krupan čovjek, visoka stasa i širokih ramena, a lice mu je bilo oblo, rimski nos isticao se jako ispod visokog čela i gotovo ćelave glave. Na stolu su ležali u nekom neredu razni pergameni, a nalazila se tu i omašna, oblikom i debljinom velika knjiga uvezana u kožu. Bila je otvorena, ali se gospar Dominik nije za nju brinuo. On je očito mislio važne misli, jer su mu se na čelu poznavale vore, koje su pokazivale neku uznemirenost, dapače — bol.

Već je više dana proteklo, otkako je dužd mletački Petar II. Orseolo predao svoju vlast na svečani način svome sinu, novome duždu mletačkome Otonu, već je više dana proteklo od časa, kad je u velikom dvoru dužda mletačkoga bila ona veličanstvena slava, kojom su slavili njegovog protivnika i neprijatelja Orseola.

On, ponosan Rimljanin po srcu, slobodan građanin slobodne Venecije, nije bio tamo. Kako bi i moglo biti, da i on bude u onom prokletom kolu milolaža i laskavaca, u onoj hrpi poklonika đavlovih, koji su zaboravili na stare djedove svoje i na staru slobodu Venecije, republike, koja je jedina znala, da sačuvá državnu i pojedinačnu nezavisnost. Vene-

cija se rodila slobodna i ostala je sve dosad slobodna. I kad bi koji dužd htio da tu slobodu skuči, uvijek bi se znao samosvijesni narod tome oduprijeti. A ti Orseoli, koji su negda i sami bili vođe naroda, kad su Kandijani postali tiranima, sada eto očito idu, da pretvore Veneciju u svoju monarhiju, pa da budu nasljednim gospodarima mletačke države. To starome Flabenigu nije išlo u glavu, i on je smišljao, kako da stane toj samovolji Orseola na kraj.

Pa da takvim ljudima bude na svečanosti? Ne, nikada ne!

Ali on je čuo od svojih ljudi, što se dogodilo na skupštini u dvoru. Čuo je i za onaj usklik: »Dolje tiranin!«

I to ga je bolilo.

Oh, on je predobro znao, tko je mogao to usklikuti. Znao je, jer je samo jedan Mlečanin mogao biti tako smion, da u onom golemom mnoštvu usklikne riječ, koja ga je mogla stajati života. Pravo je čudo, da ga oduševljena za Orseola svjetina nije raznijela na komade... Ta tko bi to mogao biti nego njegov rođeni sin Orio!... Oh, ta misao sunula mu je odmah u glavu, tek što je čuo za poklik: »Dolje tiranin!« A sada, gdje je već proteklo nekoliko dana, što mu se sin nije pojavio na oči, sad mu je sve jasnije bivalo, da je on, njegov sin Orio, to i uistinu bio. Bože moj, gdje je njegov sin sada? Možda su ga već i uhvatili i ubili u tajnosti. Možda su ga sašili u vreću i bacili u more, da bude plijenom riba morskih. Valovi Adrije ne bi to doživjeli prvi put, a Orseoli bi se riješili jednoga krvnoga neprijatelja.

Uzalud je pošiljao Dominik Flabenigo svoje ljude i klijente, da ispituju, gdje je mladić. Svi uhode vratiše se bez odgovora, pa i oni, koji su vrećama suhoga zlata nastojali, da od Orseolove družine ispipaju, nije li se mladi Orio gdje pojavio u dvoru dužda mletačkoga.

Zato je Dominik Flabenigo postajao sve zabrinutiji, zato je zapao u teške misli, zato mu je čelo bilo tako namršteno.

Najedamput se trzne. Čuo je jasno korake na hodniku i očinsko njegovo srce prepoznalo je te korake. Jest, zacijelo! To su njegovi koraci, koraci Orija, njegova sina. Živ je, dakle je živ... i on skoči sa svog stolca i pohrli na vrata pred njega.

I nije prošao ni časak već su otac i sin bili u zagrljaju. Poljubiše se toplo i obujmiše rukama.

— Sinko moj Orio. Jesi li ti to?

— Oče moj, oče moj! Eto me.

Bio je to mladić visoka stasa. Lijep kao kakav grčki bog. Lice mu je bilo pravilno, ali blijedo i izmučeno. Pramovi kovrčave plave kose padali su mu niz ramena, a oči gledale sa nekim grozničavim sjajem. I bio je umoran. Samo se bacio na stolac kao bez daha, vidjelo se na njemu, da je umoran i smeten.

— Oče, vode. Žeđam i gladujem.

Njegove se usne rastvoriše, a ruke mu klonuše. Otac priskoči u drugu sobu i za čas mu donese vode, vina i ovunjskog mesa. A Orio se prihvati čaše i stade piti žestokom željom, upravo lakomo. Tek kad se napio, baci se i na butinu sa nekom strašnom požudom čovjeka, koji je gladan već više dana.

— Sinko, kako vidim, ti nisi dugo već jeo.

— Da — odvrati Orio, kojemu je već u lice udarilo neko rumenilo — nisam, moj dragi oče...

— Skrivao si se?

— Da. Skrivao sam se.

— Gdje?

— U podzemlju crkve svetoga Marka. U podrumu vlažnom i očajnom.

— Tako blizu našim dušmanima?

— Da.

— Kako si to mogao? Ta ondje su te mogli svaki čas uhvatiti.

— Znadem. Ali više nisam imao vremena, da dalje bježim. Vidio sam, kako me slijede. I da nisam znao za jedan otvor, kroz koji sam skočio u svoje skrovište, bili bi me uhvatili. Oh, oče, ti ne znaš, koliko sam pretrpio u ovih par dana. Strepio sam, da me ne uhvate, a opet se nisam usudio da prije ostavim

svoju tamnicu, dok ne budem stalan, da me ne će progoniti. I tako sam ostao u svojoj, po sebi samom odabranoj tamnici. Istom mi se danas posrećilo te sam pobjegao i dohrlio do tebe.

A Dominik Flabenigo stade gladiti kosu svoga sina, ali sada više nije mogao da mu ne odade svoje misli :

— Sinko ! Kako si mogao počiniti takvu glupost ? Kako si mogao uskliknuti : »Dolje tiranin !« Još nije došao čas našega rada, a ti si nas eto izdao. Shvaćam tvoju gotovo, rekao bih, divnu naglost i smionost. Shvaćam tvoju neobuzdanu strast, da pokažeš mržnju našem zajedničkom neprijatelju. I ja sam bio takav, kad sam bio u tvojoj dobi. Priznajem, ti si krv moje krvi, ti si pravi Flabenigo. Znam, u nama je nešto što uzavrije kao more, kad ga bura udara. Ali tvoja opravdana, tvoja čestita mržnja postala je ludom i mahnitom. Mogla je nesamo tebe, već i sve nas skupa upropastiti, a tim bi bio skršen i plan našega života. Da nije bilo naših revnika, koji te uvijek prate, koji su u pravi čas stvorili ispred tebe vrevu i gungulu i koji su te, tako reći, izgurali napolje, ti bi bio mrtav i već te moje oči ne bi nikada vidjele. Priznaj mi barem sada, da si počinio glupost i da više nikada ne ćeš ništa slična učiniti.

— Oče ! Možda imaš pravo, kad veliš, da je to bila glupost. Ali ja i opet tvrdim, da bi to bila najveća sramota za Veneciju, da nisam uskliknuo onaj poklik : »Dolje tiranin !« Ta u onu glupu gomilu, u ono servilno, ropsko, ogavno, bestidno, sramotno klanjanje, kojim se slavilo tiranina, trebala je da pade bar jedna slobodna riječ slobodnog građanina. Gledao sam dosta dugo mirno i trijezno onaj glupavi i zavedeni narod, koji je zanosno klicao onima hijenama Venecije. Gledao sam i slušao dosta dugo i mirno. Ali onda mi je stalo kucati srce tako jako, onda mi je stala krv u žilama teći tako naglo i silovito, da sam mislio, da ću obezumiti. Ne to više nisam mogao podnositi. Nisam više mogao nadvladati sama sebe i uskliknuo sam što me je grlo nosilo : »Dolje tiranin !«

Pa da su me raskomadali, ja bih bio sretan i presretan, samo da sam dao srcu oduška i da sam iskalio svoju mržnju na čovjeku, koga su svi bjesomučno hvalili i slavili. Zar sam mogao dozvoliti ono urlanje, onu prokletu viku pijanih od lude zanesene opojnosti grla.

Dominik Flabenigo potrepta svog sina po ramenima, natoči mu opet vina u čašu i reče :

— Dobro je, sinko, shvaćam te. Što je bilo, bilo je i ne da se više promijeniti. Dao Bog, da od toga ne bude zlih posljedica. Mislim, da bi za tebe najbolje bilo, da se za neko vrijeme udaljiš iz Venecije. Ako je moguće, što prije, jer ja se, iskreno ti kažem, bojim za tvoj život. Ali o tom ćemo se poslije razgovarati. Krvnik vreba na svoju žrtvu. Možeš i sam promisliti, da dužd Oto nije zaboravio onoga poklika. Ljudska ti je duša čudno stvorena. Ako doživiš slavu od tisuća i milijuna ljudi, a samo da te jedan uvrijedi, zaboravit ćeš sve one hvale i spomenut ćeš se samo pogrde. I ja sam uvjeren, da si ti duždu Otonu priredio zle i neprospavane noći. On zacijelo nije zaboravio tvoga usklika i on se zakleo, da će se osvetiti svojem neprijatelju, koji je bio tako drzovit, pa se usudio pomutiti njegovu svečanost. Zato treba, da se bojimo njegove osvete. On ne će mirovati, dok ne nađe krivca, a da će mu to uspjeti, o tome ne sumnjam. On je već na pravom putu, a možda već i traga za nama, jer dobro zna, što Flabenigi o njemu misle. Zato ti ponavljam, bit će dobro, da se neko vrijeme udaljiš iz Venecije.

Mladić, koji se već dobro oporavio od svoje slabosti, reče gledajući smjerno u oči svojega oca :

— Poslušat ću, oče, tvoje zapovijedi i savjete, ako mi se i ne sviđaju, jer mi izgleda, da je kukavština i podlost ostaviti domovinu u ovo teško i tmurno doba, u danima kušnje i opasnosti za njezinu slobodu.

Otac ga zadovoljno pogleda i reče :

— Tako mi se sviđaš, sinko. Jedan Flabenigo ne smije se bojati nikakve opasnosti, nikakve nevolje. I ne boj se, doći će čas, kad ćemo sve, a ma baš sve staviti na kocku, kad ćemo imati lozinku : »Pobjedu

ili smrt !« Ali taj čas još nije došao i dok ne dođe, tako dugo moramo biti na oprezu. Slušaj, sinko, svoga oca, koji je dobro sve promislio, i ne ćeš se kajati. Svakoj stvari daj svoje mjesto, i svakom djelu svoj čas. Spomeni se one: »Quidquid agis, prudenter agas et respice finem! — Štogod radiš, razborito radi i pazi na svršetak.« Ah, sada smo dosta o tom razgovarali. Ti znaš, da imamo danas sastanak?

— Znadem, zato sam i nastojao da se bar do danas riješim svoje dobrovoljno odabrane tamnice. Znao sam, da ćete se danas sastati, i mislio sam, da je nužno, da budem i ja ovdje.

— Dobro si učinio! Hvala Bogu, da si mogao.

Otac prihvati neku pergamenu i stade je tiho čitati, dok je sin naklonio glavu k prsima kao da spava. Njegova ga umornost nije ostavila. Zrak u sobi bio je miran, ali ponešto zagušljiv.

Odozdo sa ulice čuli su se glasovi noćnih ptica, ljudi, koji su pod vedrim, zvjezdanim mletačkim nebom glasno razgovarali, zviždali, pjevali, derali se i pijani se vraćali kući iz zaprljanih, malenih oštarija, koje su bile pune mornara iz raznih krajeva svijeta. Čuo se glas i djevojčura, koje su svojim objesnim ponašanjem htjele da izazovu pozornost svih prolaznika.

Ta buka i to deranje nije smetalo mladome Oriju da ne zaspi. Doskora mu se stadoše oči sklapati same od sebe. Isprva bile su mu misli jasne. Proživio je u malo časova sve događaje, koji su se posljednjih dana dogodili. Sjetio se divljeg drečanja oduševljenog puka, koji je bio fasciniran od dužda. Sjetio se i svojega poklika. Pa onda, kako se brzo udaljio, kako je jedva umakao te se sakrio u podzemlje dužđeve palače. Ali to je bilo sve. Onda je još samo vidio neke sjene, koje se vrte oko njega, neke utvare i sablasti, koje mu se prijete, keseći se, rugajući mu se i mrmljajući kroz zube gunđaju: »Ti si naš... on je naš... on je naš.«

Uto je usnuo i stao glasno hrkati.

STARI FLABENIGO ČITA PERGAMENU
(Orio se vratio iz podzemlja)

Otac njegov, koji je pomno čitao pergamenu, čuo je to hrkanje, i lice mu se razvedrilo. On u sebi pomisli:

— Ubogo dijete! Kako to sve na laku ruku shvaća. Uz ponor spava mirno, kao da mu se ne može ništa dogoditi. O ti mladi dani ružama posipani, tko bi mi ih vratio! Ubogo dijete, toliko je pretrpilo posljednjih dana. Sve bi to mene, da sam na njegovu mjestu, uzrujalo do užasa. A on eto mirno spava snom pravednika. Pa ipak prije nego zora svane, mora nestati iz zidina Venecije, jer tko zna, što će se sutra dogoditi...

3. U MANASTIRU.

— Umrla je duša! Umrla je duša!

— Zar može umrijeti besmrtna duša?

— Može.

— Duša?

— Da, duša!

— Što to govoriš, čovječe? — pitao je stari monah dužda mletačkoga Petra II. Orseola, koji više nije bio dužd. A ovaj odvrati ponizno:

— Umrla je za ovaj svijet. Ah, moram priznati teško je to bilo! Ti o tome, oče, ne možeš niti da imaš pravoga pojma. Iz najvećega sjaja, u najveće siromaštvo. Iz grimizne kabanice u pustinjačke tralje, sa prijestolja zlaćane slave i iz mramornih bijelih dvorova u mračnu redovničku ćeliju, u kojoj nema ni stolova, ni stolica, i gdje na nas zure umjesto perzijskih ćilimova puste i gole stijene. Pa onda žezlo! Pred tobom se svi klanjaju i padaju ničice u prašini, kao roblje. Ti možeš da svojom nogom staneš na njihove šije, sve možeš da svojom palicom tučeš, jer znaš, da su svi niži od tebe, svi slabiji od tebe. Možeš im pljunuti u obraz, a oni će ti se glupo smiješiti i cjelivat će tvoju desnicu. Nitko se ne će usuditi, da rekne niti jednu jedincatu riječ, koja bi bila protivna tvojoj volji.

Misliš, da nisam ćutio onu slast vlasti, koja nam daje pravo, da budemo gospodari svima? O jesam, jesam. Pa ipak mi se sve to grustilo, sve to nije me zadovoljavalo. Oh, vjeruj mi, nije me dugo veselila misao na lovor, na zlato, na žezlo. I u svakom sam bokoru ruža vidio zmije. Ispod krinke onih obraza, koji su mi se glupavo smiješili, ja sam vidio zube kurjaka, koji bi tako spremno i rado da ugrizu moje srce, kad bi to smjeli i kad bi se usudili. Slušajući one laskave riječi, kojima su me obasuli, ja sam u duši čuo kletve i psovke, koje bi tako lako sasuli na mene, da nisam bio gospodar. Ipak, ipak bio sam nešto, mogao sam nešto, a sada nisam ništa, ne mogu ništa. Iz najvećeg obilja eto ne u prahu najvećeg siromaštva.

— Varaš se, dužde, — upade mu u riječ otac Anufrije. Istina je! Riješio si se bogatstva, ali nisi najveći siromah, jer imaš kamo da skloniš glavu. Imaš samostan. Lišio si se bogatstva, ali imaš što jesti. Imaš što piti. Imaš krevet. Imaš bar ono, što ti je potrebno. A Isus Krist nije imao, kamo da sklone glavu.

— Imaš pravo.

— Lisice imaju svoja duplja, ptice svoja gnijezda, a sin čovječji nije imao mjesta, gdje da počine. O bogatom čovjeku, koji je iza svoje smrti bačen u pakao, veli Sveto Pismo, da je bio u grimiz i tanko platno odjeven, a o onom drugom čovjeku, kojega Isus nazivlje najsvetijim, čita se, da je imao surovu haljinu od devine dlake. Lijepo je kazao sv. Bazilije: Sviđaš se sebi radi starog i visokog podrijetla? Odviše se veseliš možda radi svojega glasovitoga rodnoga grada, radi svojega lijepoga tijela, radi časti, kojom te ljudi susreću? Pazi na sebe, jer si smrtan. Zemlja si i u zemlju ćeš se vratiti. Gdje su, reci, oni, koji su najveće službe u državi imali? Gdje su nepobjedivi vojskovođe, vojvode, tirani? Nisu li svi prah? Nisu li svi pali u zaborav? — Uspomena na njihov život, ah, u koliko malo kostiju se čuva? Svrni ipak malo oči na njihove grobove. Vjeruješ li, da ćeš moći razlikovati između sluge i gospodara, između siromaha

i bogataša, roba i kralja, koji ga je podjarmio. Što ćeš skoro biti ? Crvotočina !

— O tom mi ne trebaš da govoriš, pa radi toga sam i ostavio svijet. Ali ipak srce se ne da tako brzo smiriti, — progunđa dužd.

— Jer još nisi upio u dušu riječi Krista Gospodina : »Tko ostavi bilo koje mu drago dobro zemaljsko radi mojega imena, dobit će stostruko !« Ti se nisi uživio u riječi Zlatoustoga : »O sretne li trgovine, gdje mi darivamo blato, a to su dobra zemaljska, a kupujemo zlato milosti Božjih i darova vječnih.« Petre Orseolo, bio si veoma mudar, što si ostavio blago ovoga svijeta i povukao se u svetu samoću ! Jer Onaj, koji sve može i kojemu smo se mi u ruke predali, rekao je : »Najveći od vas neka bude vaš sluga. Tko se pak sam uzdigne, on će biti ponižen, a tko se sam ponizi, bit će uzvišen !« (Mat. 23, 12.). Razumijem te, sinko, da umiranje nije ugodna stvar, ali ti si prelomio štap svoje prošlosti i sada hodaj stazom Onoga, koji nam je dao primjer, da i mi činimo ono, što je on činio pred nama i za nas. Ne zaboravi, da je sve ono, što je u očima svijeta veliko i sjajno, i što hvale, da je to pred Bogom strahota, »jer što je pred ljudima visoko, to je pred Bogom strahota« (Luka 16, 15.). Imaj pred očima primjer sv. Paulina, sina Paulina, galskoga namjesnika, koji je prezreo sve, da bude Kristov. Već g. 379. kad mu je bilo 26 godina, odabran konzulom, pomnožavši svoj ionako golemi imetak još više, na putu slave ipak nije bio zadovoljan, jer je čeznuo za višim. Radi Krista smatrao je sve blatom i povukao se sa svojom ženom, koja je jednako s njime mislila, u samoću. Iza četiri godine prodao je svoja imanja, koja su opsegom bila velika, kao maleno kraljevstvo, i razdijelio je novce siromasima. Svijet ga je ismijavao kao luđaka, ali on se smatrao sretnim. A tako je sretna bila i njegova žena Terezija, s kojom je već mnogo godina živio djevičanskim životom. Živio je u tako velikom siromaštvu, da nije često imao soli, da svoj kruh ili svoje zelje, koje je jeo, osoli...

— Oče, Onufrije, sve sam ja to dobro promislio i nije mi žao, što sam se riješio svijeta. Znam, da su to samo napasti groznoga napasnika, koji mi dovodi pred oči bujne slike prijašnjega života. Vele mi : »Taj život, kojim si odlučio živjeti, nije za tebe, ti razmaženo dijete otoka rialskog. Ti, pred kojim su se kao djetetu klanjali mletački otoci : Dorsaduro, Spinalunga, Lupres, Mendicola, Genina, Ombriola i Olivolo, pa i svi otoci i otočići, iz kojih se sastoji nova Venecija. A ti znaš, da ih ima šezdeset na broju.« Kad sam kao dječak stajao pred nazubanim zidom, koji je dao napraviti dužd Tribuno iz straha pred Ugrima, ili kad sam sjedio pod ogromnim stablima na cesti Merceria, koja vodi od trga sv. Marka u Riattu, bio sam veseo. Koliko puta sam kao mladi momak vezao konja o dragu smokvu u San Salvatoru, koliko puta sam ležao na zelenoj travi i snivao o sreći svojega roda i o slavi Venecije. I ne ću da se hvalim, ti oče Onufrije, znaš, kako mi je pošlo za rukom, da postanem jakim duždom, ne laskam si i tebi smijem reći: najslavnijim duždom, koga je dosele Venecija rodila. Svoju porodicu sam digao do sunca. Stupio sam u rodbinske veze s oba carska dvora : i onim silnoga Carigrada i s njemačkim carem, a kao susjedi okružuju me sami moji prijatelji, koje sam ja iz neprijatelja stvorio. Oni, koji me nisu ljubili, preda mnom drščću, a oni, koji preda mnom nisu drhtali, ne usuđuju se pojaviti svoju glavu na svijetlo, jer znadu, da bi to bila njihova propast, smrt i rasulo.

U grimizu me je moja majka rodila i otac moj iz zlatnog mi je vrča natočio prvo vino. Moje su oči gledale ametiste i safire, dragulje i raskoš, a igračke su mi bile od suhog azlata. Kolijevka mi je bila od najdivnijeg izrezbarenog drva, koje su iz Indije dovezle lađe mojega oca. Katekizam me je učio sam patrijarha, a kad sam bio kao dijete bolan, molio je za me sam papa u Rimu da ozdravim. Po uzorima perzijskim tapkale su moje bose nožice, a svi miomirisi Arabije draškali su nosnice malenoga dječaka, koji nije znao, da ima u svijetu suza i žuči. Dadilje su me njegovale,

a patriciji su bili sretni, kad su me smjeli držati na rupama svojim. Divne dame živih i strastvenih očiju gledale su me zatravljeno, kad sam iz dječaka postao mladić, i svaka me je mamila kao nekoć nimfe Odiseja, da postanem njezinim ljubavnikom. Ali Bog u dobroti svojoj učinio je, da se u pustoši rodilo drvo hrabrosti, da se u odgoju mlitavome rodio čovjek od mača. Otac moj bio je div i ja sam bio sluga njegovih riječi, i kad me je gledala najdivnija žena pogledom zavodnice zmije, ja sam gledao u oči oca svoga i znao sam, da nisam ono, što ona hoće, već što hoće otac moj i vitez moj. I kad mi je on stavio u ruke mač i rekao : »Ti ćeš biti vitez !« ja sam znao, da to moram postati. I kad mi je rekao : »Sinko, ti ćeš biti junak !« ja sam znao, da su te riječi život života moga. A kad mi je rekao : »Ja sam bio slavan dužd, ali ti moraš biti bolji i slavniji od mene«, onda sam znao, da je to moj usud i sudbina. I više nisam mario za glupave igre svojih vršnjaka. Više me nije osvojila ljupkost onih čarobnih pogleda, koji su me mamili u kolo najdivnijih žena, u cjelove, u zagrljaje, u zamamljivu sreću ovoga svijeta. Jake su bile napasti svijeta. Jake su bile draži ženskinja. Ali ja sam bio jači. Ja sam bio snažniji. Ja sam sam sebe svladao. A onaj, tko sebe svlada, svladava i svijet. Oh, kako sam ja to brzo upoznao i kako sam shvatio istinu tih riječi. I od onda sam se posvetio svom dušom i tijelom i čitavom snagom svojega života domovini. Od onda mi je bio najveći zakon spas domovine : »Salus patriae suprema lex esto !« Pa kad sam iza svoga oca postao duždem mletačkim, prvo mi je bila misao, da moram postati najbolji i najslavniji dužd mletački. O to nije bila mala stvar. Bilo je toliko znamenitih, silnih, blagih i gordih, ali i slavnih duždeva mletačkih, da je bila smiona misao postati najboljim i najslavnijim. Ali ja sam to htio i eto danas mogu reći, ja sam tu svoju odluku i izvršio !

Dragi oče ! Ti znaš, kako je izgledala Venecija prije, nego što su došli na duždev prijesto Orseoli. Bila je razvalina i garište plamenom propalih zgrada.

Kamo si pogledao, vidio si ruševine i gromade kamenja. Zli ljudi, domaća kreševa i požar podmetnut zločinačkom rukom, sve je razorio, što je ljepšega bilo. Sveti hram su Božji uništili. Crkva svetoga Marka bila je ognjem uništena, duždevi dvori propadoše, kano da su grčkom vatrom upaljeni. Ustao je brat proti brata, otac proti sina, sin proti ocu i sve je bilo kao zvijer proti zvijeri, jer su svi ljudi u Veneciji bili zvijeri. Onda je došao moj otac, stari Pietro Orseolo I., i on je učinio red. On je željeznom rukom prisilio sve, da se svi slože u radu za domovinu. On je počeo iznova dizati opustošen hram svetoga Marka. On je stao osnivati u većem sjaju duždeve dvore. On je počeo da obnavlja čitav grad. Ti to sve znaš. Ali što je sve to bilo prema onome, što sam ja učinio ? ! To mi moraš iskreno priznati. Nikad još nijesu naši patriciji iz zlatnih zdjela jeli tako divne jestvine kao danas, nikad nijesu naše gospođe imale tako skupocjene hermeline i krzna kao danas. Nikad se još nije najprostiji Mlečanin u obične dane tako hranio, kao da su to same nedjelje i blagdani. Pođi malo u duždeve dvore. Što ćeš ondje vidjeti ? Vidjet ćeš predmete, kojima se divio sam rimski i njemački car Oto, kad je jednom krišom pohodio Veneciju. Nikad nije bilo, a valjda i ne će biti u Veneciji, pa i u čitavom svijetu toliko dragocjenosti nakrcano, koliko ih ima danas. Naći ćeš tamo turske broncom okovane stvari sa istočnim ornamentima i ebanovinu donesenu iz istoka, naći ćeš tamo sagova, koji su resile palače najbogatijih maharadža i knezova. Naći ćeš zlatom izvezene tkanine i jastuke od kadife i svile. Naći ćeš čaše i vrčeve od najdivnijeg kristala i sablje demeškinje biserjem i draguljem optočene, koje smo ili pobjedom zaplijenili ili od moćnih vladara dobili na uzdarje. Niti Salamon, car Izraela, niti kraljica od Sabe nije mogla, da sabere dragocjenijih i divnijih predmeta. Raskošni ćilimi sa istoka, najdivnije pokućtvo iz Bizanta, najsjajnija krzna medvjeda, lisica i ona od lasica i od kuna, sve ćeš to naći u onim dvorovima, koje sam ja ostavio. Sav sjaj i raskoš istoka

i zapada, sjevera i juga, sve ćeš to vidjeti i onda ćeš znati, što je učinio, što je sabrao i što je ostavio Petar II. Orseolo. Pa i onda još ne ćeš imati ni pojma niti najslabijeg o mome radu i o golemom uspjehu koji sam postigao... Drvo Hrvatske u našim rukama pretvara se u lađe, barke, brodove, u temelje naših dvorova i palača. Za moje se vlade podigla trgovina sa konopljom i lanom, vunom i svilom, srebrom i zlatom. A u tvornicama, za moje vlade nastalim, pretvorile se surovine u djela skupocjena i divna. Iz srebra i zlata stvaramo filigrame i najdivnije stvari. Naše zlato cijene i najplemenitije zlato zovu mletačkim. I svi ga narodi traže. U naša i samo naša ogledala motre se najdivnije gospe čitavoga svijeta. Iz naših čaša, iz našega stakla opijaju se vladari Evrope, Azije i Afrike. Mletačko staklo? Ima li divnijeg na svijetu? Znam, da blagostanje puka, bogatstvo trgovine diže moć državе, a moć državе tvori nju velikom među narodima i dovađa joj iz tuđine uslijed toga nove rijeke bogatstva i slave. Iz Dalmacije donosimo koralje i vojnike. Na svim obalama imao sam faktorije. U Aleksandriji, Tiru, Bajrutu, Ptolomejidi i na svim tačkama glavnim od ušća Dona do Italije, dapače do Astrahana. Moje lađe donosile su u Evropu iz arapskih strana vunu, boje, gumiju, kâd, zlatni prah, slonove kosti, sukno, platno, svilene i vunene tkanine, ulje, pa i trgovina je robljem za moje vlade procvala. Proširio sam državu na kopnu i na moru. Ipak sam pazio, da se ne prodaju kršćanski robovi u poganske države. A što sam tek učinio iz Venecije. Stotine godina gradi se hram sv. Marka, a ja sam ga tek dotjerao do prave i goleme umjetnosti. Koliko sam bijelih hramova posagradio, koliko skupocjenih mozaika pribavio. Bizantsku staru umjetnost prenio sam u naše krajeve, a duždev je dvor krcat blagom neviđenim i posudama od suhoga zlata, alabastera, porfira i istočnog raskošnog sjaja. Arabija mi je dala svoje miomirise i dragi kâd, Grčka mi je poslala svoje filozofe, divlji sjever nuđao mi svoje čari... I sve što više mislim, sve više vidim, da je naša Venecija tek za mene postala uistinu »kraljicom mora«,

ali nesamo jadranskoga, već kraljicom sviju mora, što ih ovaj svijet ima. Gdje ima naroda, koji bi svojim lađama krstario po svem svijetu, gdje ima naroda, koji bi se svojim brodovima usudio poći tako daleko kao mi, sinovi gorde Venecije?

Dok je to nekadanji dužd Petar II. Orseolo govorio, uspravilo se njegovo tijelo. Iz očiju sijevao mu je stari, strastveni ponos, iz očiju mu je plamtio plamen kolosalne energije, pred kojom se brdine ruše:

— A znaš, što je, kako mislim, moje najveće djelo?

Hrvate sam pokorio, one bijesne divlje vitezove, koji su bili strah i trepet Venecije. Ovi gordi junaci, koji su gospodarili našim morem, sada miruju. A doskora će njima zavladati moj zet Stjepan, muž moje mezimice kćeri Hicele. Zavladat će ona. O znam ja, vjeruj mi, oče Onufrije, zavladat će ona, jer u njezinim žilama teče moja krv. Ona je zvana, ona je odabrana, da bude bedem naš s one strane Adrije. I onda ćemo imati mir dovijeka.

A starac monah Onufrije, nasmiješio se blago i pogledao ga velikim, ali od starosti zakrvavljenim crvenim očima, prekinuvši ga:

— Sinko, već te ima... već te ima...

Petar Orseolo prekine sama sebe u svome zanosnom govoru i stade buljiti u fratra:

— Tko me ima?

— Sinko, sinko, onaj veliki napasnik, o kojem si prije govorio. Zar ne vidiš, kako ti šapće ohole misli, i kako ti ulijeva u dušu otrov slavičnosti. Iz tvojih ustiju ne teče govor pokornika — siromaha, već otrov ohologa satrapa. Budeš li ispunjao glavu svoju takvim mislima, reci, Božji pokajniče, zašto si ovamo došao? Ti nisi siromah duhom, kako Bog hoće, ti nisi ostavio svoje mrtve mrtvima, da ih pokopaju. Ti si skinuo kraljevsko odijelo, ali u možđanima tvojim vrzu se misli Babilona. Ti si bacio od sebe žezlo, ali uživaš kako si velik... A ti si glupan, da glupan, ti nekoć svijetli dužde, a sada ništarija pred Bogom, jer ili si se uistinu okanio svijeta i laži i obmama njegovih,

ili je sve to samo varka, kojom varaš sebe i druge i ti si ostao isti u srcu svojem...

Petar Orseolo sav se ukočio neko vrijeme i prignuo glavu. Usnice su mu drhtale. Nije mnogo vremena prošlo od onoga časa, kad bi čovjeku, koji bi mu prigovorio, koji bi ga prekorio, mirne duše dao odsjeći glavu. Vidjelo se na namrštenom čelu njegovu, da se u njegovu srcu nešto bori i otimlje, da prodre u svijet. Ali onda mu stadoše blijede usnice drhtati, on se sav strese. Koljena mu klecnuše i on pade pred redovnika na koljena.

— Smiluj se, oče, meni nevoljnome grešniku. Jest, začas sam zaboravio na dušu svoju i opet sam uronio u more prošlih dana. Učinio sam grijeh pred Bogom i tobom. Oče, budi spasenje moje, budi sunce moje. Vodi me, ravnaj me, kaži mi put Kalvarije. Tu žezi, tu peci, tu bij i udaraj šakom staroga dužda. Udaraj ga do krvi, da mu isteče sva ona krv, koja još nije puna poniznosti Kristove. Ispleti trostruki bič i tuci, uzmi i sjekiru, ako treba, i odsjeci mi ovu ruku, koja je vitlala mačem, koja je držala žezlo. Iščupaj mi dlaku za dlakom iz moje brade. Sve ti dopuštam, svega ti se predajem samo spasi dušu moju. Od tebe očekujem svijetlo umu mojemu, koji je potamnio u jezeru krvi, što sam je prolio, u bezdanu grijeha mojih. Ako mi ti ne pomogneš, ne znam, što ću jadan učiniti. Smiluj mi se. Smiluj se!

I nekadanji najslavniji dužd mletačke republike, vjerenik kralice mora, blagorođeni i duždevom kapom ovjenčani vladar gorko je zaplakao i stao cjelivati noge, bose noge staroga redovnika u kukavnoj redovničkoj mantiji, trošnoj i otrcanoj, ponošenoj i prosjačkoj.

Otac Onufrije, prignuo se k njemu, pridigao ga, poljubio u čelo i raskrilivši ruke zagrlio ga:

— Što to radiš, Petre Orseolo! Neka ti bude milostiv Bog, koji vlada i neka te vodi u visine rajske, da budeš još slavniji na nebu, nego što si bio slavan na zemlji.

A Petar diže ruku svoju i reče:

— Neka su blagoslovljene ove tvoje riječi, jer su riječi spasa velikoga i veliko uzdanje nevoljne duše moje. Neka su blagoslovljene, jer su one melem na rane srca moga i ključ do onih vratiju, do kojih želim doći putem trnjem okrunjenoga Gospodara. Nekoć sam znao silno ljubiti i silno mrziti, a sada...

— I sada, sinko, — prekine ga starac Onufrije, — i sada moraš za to silno ljubiti i silno mrziti. Ali

I PADE PRED REDOVNIKA NA KOLJENA...

nekoć si ljubio zlato, lovor i djecu svoju, a mrzio si dušmane svoje do desetog koljena. Je li?

— Jesam, — reče Petar Orseolo.

— Sada ćeš ljubiti sve radi Krista, a mrziti grijeh.

Kano nezreli još, a dobri učenik, slušao je još dugo Orseolo riječi skromnoga redovnika i zaboravio je u taj čas sve napasti, sve strasti, sve časti i smjerno prignuo glavu i slušao, slušao...

A onda je uzeo metlu i po nalogu oca Onufrija stao čistiti hodnik priprostoga manastira. Od moćnoga vladara postao je smjerni sluga slugu Božjih i pobožni pometač među pometačima.

4. DJED I UNUK.

U tisuću iskara ljeskalo se mletačko more. Sunce kao da se nije htjelo otkinuti od zvonikâ začarane Venecije. More je bilo posve mirno, kad je Hicela, žena hrvatskoga kraljevića Stjepana, a kćerka bivšega dužda, na raskošnoj barci plovila naprama samostanu, u kojem se nalazio njezin otac. Na barci osim brodara bila je još jedino dadilja maloga dječaka, koji se rodio prije kakvih četrnaest dana i koji je u pelenicama mirno počivao na krilu gojne i debele venecijske pučanke. Mlada majka, Hicela, morala se i protiv svoje volje obući u svečano ruho, jer je tako zahtijevao njezin brat, novi dužd mletački, a sada je i volja njezinoga muža, da, kad se javno pokaže mletačkom narodu, ujedno pokaže i sjaj jedne i druge porodice: i one mletačkog dužda i one hrvatskoga kralja. Ona se zato danas nakitila i zlatom i dragim kamenjem, a odijelo joj je pokazivalo otmjenu raskoš bogate mletačke patricijke. Njezino kršćansko osjećanje protivilo se tom sjaju i toj raskoši, ali i sama je znala, da puk zahtijeva tu raskoš u svojih gospodara. Jedino što joj je pošlo za rukom, bilo je to, da je mogla sama da otplovi od obale mletačke bez velike pratnje. Ona je htjela da bude nasamu sa svojim ocem, te da mu sama prviput pokaže svoje prvorođeno dijete, njemu djedu maloga novorođenca unuka.

Lađa je klizala po vodi tiho i mirno. Sa vesala spuštala se biserna voda natrag u more, u koje bi Hicela tek kadikad pogledala, jer je njezin pogled neprestano počivao na djetetu, koje je nekako zadovoljno gledalo preda se gurajući mali prstić u ustašca kao da sisa. Oči njegove bile su neobično velike, a bile su razlogom, da je o njima nastala čitava porodična

prepirka, da li su slične očima majke Hicele, ocu Stjepanu ili djedu Petru Orseolu.

Hicela je bila odjevena u modru zlatom i srebrom protkanu haljinu, koja je sizala do zemlje. Zlatnim pojasom, optočena crvenim draguljima bila je ta haljina stegnuta uz tijelo. O ramenima visio joj je široki plašt sa dva traka od sobolovine. Na glavi je imala grčku kapu, ispod koje se spuštala bujna duga kosa.

— Gospodarice, uvijek si lijepa, — laskala joj dadilja, — ali danas natkriljuješ samu sebe u ljepoti, u ovoj lađi, u sjaju ovoga sunca, nad modrinom divnoga mora, pod azurom vedroga divnoga neba. Kako je sretan tvoj muž, koji te je poveo k žrtveniku i koji je, premda je rodom Hrvat, divan junak među divnim junacima našega grada. Lijepa si, gospođo, lijepa...

Ali se Hicela tim riječima samo blago nasmiješila.

— Lijep je samo Bog, — uzdahnula je ona. — On je u vječnom veličanstvu svojem. Naša zemaljska ljepota samo je dim na vjetru, zrnce na obali morskoj, koje može da svaki i sitni talas morski istrese zauvijek u morsku dubinu.

— Vidi se, da ti je pradjed bio svetac, a otac da ti to kani postati, — odvratila joj ne bez neke prpošljive bockavosti dadilja, kojoj je ova morska tišina dodijala.

Ali ne dobi odgovora.

Uz to se ta tišina doskora prekinula. Uz njih su plovile mletačke lađe, tarede, marcilijane, pandore, na kojima su bučili i pjevali mletački mornari, koji su se ukrcali, da pođu, uz dozvolu dužda mletačkoga i njegova vijeća, trgovati na daleki istok. Plovili su veselo u nadi, da će se vratiti sa svojim brodicama, obilato krcatima raznim suknom, platnom, sagovima, draguljima, zlatnim pojasima, ogrlicama, skupocjenim istočnim i b.zantskim nakitima.

Časak su i kraljevna Hicela i dadilja promatrale tu vrevu, taj čudni mornarski život na brodicama, ali doskora su morale i opet svu pažnju posvetiti malome princu, koji već nije htio mirno da leži, već je

stao, otvorivši svoja ustašca, iz grla u svijet vikati tako glasno, kao da ga netko reže.

— Više, kao da je već sada kralj, — primijetila je dadilja, kušajući da ga njihanjem na rukama smiri.

Dijete u pelenicama deralo se još jače...

— Ovaj mali čovjek zna, da je gospodin, — gunđala je dadilja.

— Da ga što ne boli? — pitala je zabrinuta Hicela i htjede da ga primi na svoje ruke.

— Ne boli ga ništa. Hoće samo da pokaže, da je na svijetu. A vjeruj mi, ljuti ga, što je tako sputan u pelenicama, kao kakav sužanj u okovima, — tješila ju je dadilja.

— Pa daj ga malo odgrni, — reče Hicela i stade sama da skida vezice i pelenice. Kad je skinula s djeteta ono, što ga je sputavalo, dijete se umirilo. Prevrtalo je ručicama i nožicama brzo i veselo, kao da se raduje, što ga tako lijepo sunce grije.

— Voli slobodu, — nasmjehnu se Hicela. — Bit će kao njegov otac i njegov narod, što živi na kršnim vrletima s onu stranu Adrije.

— Voli on ovo sunce, — odvratila je dadilja. — Ja nisam bila nikad u onim divljim krajevima, u kojima se rodio njegov otac, na onim nemirnim hridinama, nad kojima će jednom širiti svoja krila kao orao s kraljevskom krunom na glavi. Sve se bojim, da će mu prisjesti ona divljač. On, koji se odgaja u najdivnijem gradu svijeta, u ovoj našoj bujnoj Veneciji, okružen svim čarom, pa da vlada u onoj pustoši... Pa i ti, gospodine, morat ćeš jednom tamo...

— Šuti mi o tom. Grakćeš ovdje kao crni gavran, kao da je tamo preko samo smrt, kuga, propast i rasulo. Govoriš, kao da su Hrvati sami đavoli. Ne budi tako smiješna. Zar ne poznaš moga Stjepana? Zar on nije junak od oka, a uz to je tako plemenit i mudar, kao rođeni Mlečanin.

— Pa da, on je uzoran. Ali on je sve to naučio u Veneciji. Ta došao je ovamo kao maleni dječak. Ovdje su ga tek pravo odgojili. Ovdje je naša obrazovanost djelovala na mladu dušu.

— Možda. Ali nemoj misliti, da tamo prijeko nema ljudi učenih i svetih, da tamo nema crkava velebnih i sjajnih. Ne, — uvjeravala ju je Hicela, — Hrvati nisu barbari. Uostalom, da i jesu, Stjepan je moj muž. On je princ hrvatski. Njega čeka kruna kraljevska, žezlo i kraljevstvo, kojim će vladati. Pa da znadem, da moram s njime u ogromne pustare, da moram s njime u najstrašnije gudure i klance neprohode, poći ću! Veselo ću poći, jer mi ga je sam

„VOLI SLOBODU KAO NJEGOV OTAC I NJEGOV NAROD."

Bog dao za muža. Veliš, da ću poći u barbarske krajeve? Varaš se. Ali da ću poći u krajeve naših neprijatelja, to ti priznajem. I to je ono, što mi više puta ispunja dušu strahom. Čemu da ti to tajim? Doći ću u hrvatske krajeve nesamo kao tuđinka, već i kao kći naroda, koji je živio u stoljetnoj borbi s Hrvatima. Oni će me gledati kao tuđinku. Možda će me prezirati, mrziti, proganjati? Tko zna! To znade jedino dobri Bog, koji dopušta u tajnoj providnosti svojoj, da se mrze ljudi, koji su svi braća u Kristu. Istina, imaš pravo, kad se za nas bojiš. Budućnost krije u svome krilu mnoge tajne. Ne znam, što nas čeka. Možda će plju-

vati na mene kao tuđinku. Možda će me odagnati, a sa mnom i moga sina, jer se rodio u tuđoj zemlji. Ne znam. Ali jedno znam, da mi je mjesto uz moga Stjepana, komu sam pred Božjim žrtvenikom prisegla vječnu vjernost. Jedno znam, da ću s njim u u vatru i u vodu, u buru i oluju i u samu smrt. Jedno znam, da ću žrtvovati svoj čitav život za svoga muža Stjepana i ovo svoje dijete. Štoviše, ja ću se trsiti, da budem jedno i s onim narodom, iz kojega oni potiču. Nastojat ću, da njegovi običaji postanu mojim običajima, njegove molitve da postanu mojim molitvama, njegova slava da bude moja slava, njegova ljubav da postane mojom ljubavlju. Zar ne, djetence, tvoja majčica odgojit će te, da budeš divan kralj svome narodu. Tvoja majčica će onda biti sretna u tvojoj sreći.

Te je riječi izgovarala Hicela u nekom zanosu i dignuvši dijete k svojim svježim, crvenim usnama utisne mu žarki cjelov na čelo.

— Izgledaš, kao madona s djetetom, što je u mozajiku na stijeni hrama svetoga Marka, — reče dadilja. A Hicela je dugo gledala u svoje čedo. Stotinu misli preletilo joj je taj čas kroz glavu, ali ipak odgovori:

— Samo ne dao Bog, da ovo dijete umre prije mene, kao što je naš Gospodin Krist umro prije svoje majke, velike Bogorodice...

Ali u isti čas, kao da se predomislila, takne svojom rukom glavicu djeteta i načini krst na njegovu čelu. Kao da se preplašila riječi, koje je malo prije izrekla, nadoveže:

— Uostalom neka je blagoslovljeno ime Gospoda Boga našega i neka se vrši njegova presveta volja. On jedini zna, što je za naše dobro.

A djetence, koje je držala na svojim rukama, kao da je razumjelo njezine riječi. Tako je nježno upravilo svoje oči prama majčici, da je ona pomislila, da joj se smiješi i da je već prepoznaje.

U to se već barka približavala k svome cilju. Već je blizu bila obala, na kojoj je stajao samostan, gdje se u samoću povukao njezin otac.

HICELA SA DJETETOM KUCA NA SAMOSTANSKA VRATA

Neko posebno čuvstvo stida i čudnog zanosnog zadovoljstva obuze sada čitavu dušu Hicele. Kako će se uzradovati njezin otac, kad zapazi svoje unuče, dijete svoje kćeri, one svoje kćeri, koja mu je bila ljubimica!

Prestalo je zapljuskivanje vesala po valovima, lađa se već posve dovezla do kopna. Veslač je odložio veslo i rukom zahvatio uže, kojim je svezao barku uz kopno. Onda je skočio na kopno i pomogao izaći iz lađe. Hicela je na rukama nosila svoga sinčića. Za njom je sama izašla iz lađa dadilja. Brzim koracima uputile su se žene do vratiju mletačkoga samostana. Tu je Hicela prihvatila svojom malom ručicom čekić na vratima i s dva jaka udarca pozvala vratara.

Vratar je bio čovjek duge crne brade, koju su i te kako ispremiješale bijele, sijede vlasi, pokazujući, da je vratar već čovjek u poodmakloj dobi, ako još i nije starac.

Otvorivši vrata pogleda, tko li ga to zove. Kad je vidio, da su to žene, uozbilji se i promumlja kroz zube neki pobožni uzdah, a onda zapita posve uljudno:

— Što hoćete? Koga tražite?

Hicela prva odgovori:

— Pozovite mi njegovu jasnost, staroga dužda mletačkoga.

— Nije već još nešto, — promisli vratar, — baš ću svakoj ženi za volju dirati u samoću našega domara!

Malo ne oštro odvrati:

— Ovdje nema nikakvog dužda mletačkoga. Ovdje smo samo braća u Kristu i nevrijedni Kristovi učenici.

— Pozovite mi oca, — reče uplašeno Hicela.

— Kojega oca? Ovdje imade mnogo otaca, — brundao je vratar.

— Ta za Boga, moga rođenog oca!

— Ovdje nema rođenih otaca. Tu se ne pita za očeve po krvi i mesu. Tu se pita samo za one, koji su oci po Duhu Svetomu.

Hicela je postajala nestrpljiva, ipak se nadvlada i zamoli vratara:

— Pozovite mi, časni oče,... no Petra Orseola, koji je nekoć bio dužd mletački, a danas je u ovim zidinama, odrekavši se slave ovoga svijeta, na upokoj svojoj duši.

Vratar je pogleda od glave do pete, a onda reče:

— Ponajprije ja nisam nikakvi časni otac. Taj naslov me ne ide. Ja sam obični brat laik i vratar. A onda sam već rekao, da ovdje nema dužda mletačkoga, a niti Petra Orseola. Tu je samo njegov grobni kamen.

— Ta za miloga Boga, — zaprepasti se Hicela, — ta valjda nije umro. Mi bismo to ipak saznali.

Vratar je vidio zaprepaštenje na licu žene, s kojom je govorio, a koja se izdavala za rođenu kćer Petra Orseola, i sada odvrati:

— Ne boj se! Onaj, koga tražiš, živ je i zdrav. Tek ja ti ga ne mogu ovamo dovesti bez dozvole našeg poglavara.

— Onda te molim, donesi mi tu dozvolu.

— Dobro. Hoću. A sad da ne čekate tu, stupite u gostinjsku sobu i čekajte.

Uveo ih je u neku vrst predvorja, gdje su bile gole stijene. Nije tu bilo ni slika, ni pokućtva. Samo jedna duga klupa čekala je one, koji su bili umorni. Tu klupu upotrijebila je dadilja i na njoj je premotala maloga princa.

Prošlo je dosta vremena, dok se vratar vratio.

— Naš poglavica smjesta je dozvolio, da dođe k vama naš brat, ali kad smo onome rastumačili, tko ga čeka, uozbiljio se i stao promišljati, što da učini, a onda je rekao: »Prekinuo sam sve veze s poganim svijetom. Ja nemam više sinova ni kćeri. Zašto je dakle došla moja kći Hicela, da me smeta u mojem miru i pokoju? Stresao sam prašinu svijeta sa mojih nogu i ne ću da žamor svjetine uđe u moju ćeliju. Umro sam za svijet, i pustite me, da u miru umrem, u onom miru, kakav ne može da nam dade zemlja sa svojim čarima... Eto, idi do moje kćeri i reci joj, neka se

vrati, otkud je i došla.« To ti poručuje onaj, koga si zvala, da do tebe dođe, a ti sad lijepo idi s mirom kući.

Te riječi izgovorio je vratar prostodušno i blago kao s nekom primjesom samilosti, jer mu se smilila žena, koja je na te riječi poblijedila kao krpa.

Ali Hicela diže glas, koji se nadaleko čuo :

— Zaklinjem te, vrati se mom ocu i reci mu, da mu poručuje ponizna njegova kći za sebe i za njegovog unuka: »Ako već nemamo niti oca niti djeda, onda želimo, da sveti pokornik našega roda blagoslovi svojega unuka, koji imade postati kraljem velikoga naroda. Njega neka blagoslovi, da ne postane zlotvor, već čestiti vladar i kralj.« Reci mom ocu, da će počiniti izdaju prema Bogu, ako ne blagoslovi svog unuka. Reci mu, da ne doliči redovniku, da bude okrutan.

— Varaš se, gospođo, ako misliš, da je tvoj otac okrutan prema tebi i tvojemu sinu, — govorio je blago vratar. — Oh, i te kako se varaš. Tvoj je otac okrutan samo prema sebi, jer trpi i sebi silu čini. Nitko doduše nikomu ne vidi u dušu, ali ja sudim po samom sebi, kakvu bi silu morao nanijeti, da ne vidim svoje unuče. Ali ne boj se ! Mi ćemo nadmudriti tvog oca. Ja ću poći k prioru i on će mu naložiti, da dođe pred tebe.

Tako je i bilo. Vratar je izvršio svoje obećanje. Otišao je poglavaru samostana i ispripovjedio mu čitavu stvar, a ujedno i to, da će dijete, koje stoji pred vratima jednoć biti i kraljem velike zemlje, u kojoj imade i njihovih samostana i njihove braće.

Poglavica je naložio, da se Petar Orseolo ima smjesta potruditi svojoj kćeri.

Kad je ušao nekadanji dužd mletački Petar Orseolo u priprostoj haljini redovničkoj u odaju, u kojoj se nalazila Hicela, nastao je na čas tako svečani mir kao u crkvi, kad zvone na podizanje.

Ali taj mir potrajao je samo časak.

Onda poleti Hicela k svome ocu i raskrili obje ruke, kao da će mu se baciti oko vrata. Ali onda se predomisli i pade pred svojim ocem na koljena briznuvši u plač.

Petar Orseolo prikloni se svojoj kćerki i uhvativši je za ruku digne je sa zemlje.

— Ustani, kćeri moja! Ne kleči pred menom, već pred onim, koji je jedini gospodar svijeta. Ne plači, kćeri, jer si u domu mira Božjega.

Ali Hicela je jedva nadvladavala plač i u taj čas nije ništa mogla da kaže, već samo neprestano grcala :

— Oče moj ! Oče moj !

Petar Orseolo reče joj blago :

— Kćeri Hicelo ! Nisam te zvao. Dok sam bio u svijetu, ljubio sam te dubokom zemskom ljubavi, svim žarom svojega srca, i drhtao sam nad tobom i za tebe. Sad te ljubim dubljom i žarkom, vječnom ljubavlju u Gospodinu našem Kristu i spominjem te se u molitvama. Ipak mislim, bolje bi bilo, da nisi ovamo došla. Još se nisam dosta otresao od svjetskih misli, još nisu molitve moje dostigle visinu, u kojoj su nam misli na zemlju produhovljene savršenstvom potpune predaje u volju Božju.

Sad je već Hicela progutala svoj plač. Samo crvenilom nabubrene oči još su pokazivale, da je plakala.

Ona pristupi dadilji i uzme svog dječaka na ruke i pruži ga ocu :

— Oče ! — reče uprosnim glasom. — Oprosti, što rušim na čas tvoj sveti mir. Oprosti, što sam se usudila, da dođem k tebi. Ali i sam Krist, Gospodin naš, kome služiš, rekao je : »Pustite malene k meni.« I eto ja sam donijela k tebi maleno čedo. To čedo je tvoje unuče, i ja ne bih sretna bila i ne bih mogla mirno umrijeti, da ga ti svojom rukom ne blagosloviš.

I slavni nekoć dužd Petar Orseolo, a danas samo ubogi redovnik, uze djetence na svoju ruku i učini mu križ na čelo. Dugo je gledao mirno u tu njegovu malenu glavicu i u one mile djetinje oči. I na ozbiljnom licu duždevom pojavi se blagi smijeh.

— Kako se zove ? — pitao je.

— Još nije dijete kršteno. Pa kako bismo ga i krstili, da prije ne pitamo tebe. Ipak smo već prvo ime odabrali. Njegov otac Stjepan predložio je, da se zove po djedu svojem, po tebi, dragi oče moj,... Petar.

— To je lijepo od tvoga muža, da se mene spomenuo. Vrlo lijepo. Ali zato neka bude drugo ime djetetu po drugom djedu. Neka mu bude ime Krešimir.

Hicela je najprije poljubila ruku svome ocu. Uzimajući dijete iz ruku očevih, nije se mogla svladati, da ne utisne djetešcu nekoliko žarkih majčinih cjelova na obraziće.

— Lijepi moj Petre Krešimire. Lijepi moj Petre Krešimire!

Stari je dužd mirno i s nekim zadovoljstvom promatrao ovo tetošenje mlade majke oko budućeg kralja. Onda reče:

— Čudni su putevi providnosti Božje. Djedovi ovoga djeteta još su si bili najveći neprijatelji. Klali su se kao divlje zvijeri. Lijevali su krv kao da je voda. Mrzili se, uništavali se i bili su sretni, kad je ubojno koplje njihovih vojnika razderalo što više mesa. Bili su sretni, kad su sjekire cijepale lubanje jadnih ratnika. A krv se pušila prema nebu vapijući za osvetom, kao nekoć prolivena krv Abelova. Bože moj! Koliko bitaka, koliko ratova. Oh, nažalost, kćerko moja, i ja sam ih vodio, kako znaš, i ja strepim u srcu svojem, kad se na to sjetim. Razor! Rasap! Pobjeda velike zvijeri! To je odgovor čovječanstva Kralju mira. Prokleta grimizna, krvava neman svaki se čas pojavlja na nebu s otvorenom gubicom, raširenim pandžama, otrovnim raljama, ognjenim jezikom, sumpornim zadahom. Pali ognjem. Truje otrovnim zapahom. Udara golemim krilima. Bičuje olujnim vihorom bijedni svemir. U pandžama su joj strijele. U očima vulkani. U zmijskom repu neizreciva snaga, kojom može da ruši sela i gradove i ljude i životinje i biline i sav život na zemlji. Ta zvijer zove se antikrist, koji se još nije rodio, a ipak živi, koji je po prorocima prorokovan, a koji se javlja po pretečama pakla. Da, kćeri! Čovjek

I SLAVNI NEKOĆ DUŽD PETAR ORSEOLO, A DANAS UBOGI REDOVNIK, UZE DJETENCE NA SVOJU RUKU I NAČINI MU KRIŽ NA ČELU

je čovjeku zvijer, jer sluša radije vlast tmine i laži velikog varalice, onoga, koji s očima baziliska, vlasima gorgone, a s pjesmom zamamnih nimfa vlada onima, koji govore i snuju o nekakvoj slavi i napretku čovječanstva. Žalostan ti je to i kukavan napredak. Svaki novi izum, koji bi mogao koristiti čovječanstvu, upotrebljavaju ponajviše zato, kako će moći da više proliju krvi. I mi, kršćanski vladari, moramo slušati glas velike zvijeri, da ne potonemo i sami u moru krvi. I dok neprijatelji koracaju pobjednički i gaze gomile tjelesa pogaženih nogama i kopitima, poslanici mira tek polagano osvajaju srca ljudska. Eto možda će i ovo dijete doprinijeti miru svijeta. U njegovim žilama teče hrvatska i mletačka krv, krv slavnih hrvatskih kraljeva i isto tako slavnih duždeva mletačkih. Možda će njemu, malome Petru Krešimiru, poći za rukom, da se onako, kao što u njegovim žilama zajednička krv teče, s vremenom združe dva naroda: romanski i slavenski, ako ne u jednu veliku svjetsku državu, a ono u krvnu zajednicu ljubavi, zajednicu opće ljubavi...

Hicela je s nekim zanosom slušala riječi svog oca i milo gledajući svog sina svaki ga čas prekidala usklicima:

— Dao Bog! Dao dobri Bog!

Okrenuvši se Petar Orseolo naprama djetetu, načini nad njim blagoslov svetoga križa i reče:

— »Blagoslovio te Bog Otac, Bog Sin i Bog Duh Sveti, Amen. Budi blagosloven, da postaneš veliki kralj velikoga naroda, koji će vladati kopnom i morem. Budi kralj mirotvorac, a tvoje žezlo neka bude žezlom svemožne ljubavi. Budi prorokom onih, koji znadu, da su svi ljudi braća. Budi lučonošom u tami svojim narodima, dok ne će više biti nikakva prokletstva na svijetu, jer prijestolje Božje i Janjetovo bit će u njemu. I noći ne će više biti i ne će trebati svijetla od svjetiljke ni od svijetla sunčanoga, jer će ih obasjavati Gospodin Bog i kraljevat će u vijeke vjekova.« S ovim riječima iz apokalipse svetoga Ivana Apostola blagoslivljam te, unučiću moj, ja starac, koji sam svršio vijek svojega

života. Budi blagosloven, Petre Krešimiru, budi sretniji od svog djeda i ne zaboravi nikada, da su i kraljevi djeca Božja.

Onda se Petar Orseolo prignu ustima do čela malenog svog unuka i poljubi ga dugim cjelovom.

Hicela je jasno vidjela, da su pri tome iz očiju njezinog oca kliznule suze i orosile lice maloga princa.

Onda Petar Orseolo digne glavu i mahnu rukom govoreći svojoj kćeri Hiceli:

— A sada je čas da se rastanemo. I onako je suviše dugo prošlo vremena, što si me otela od molitve.

— Oče moj! Oče moj! — viknu razdragano Hicela. — Nisam te otela. Ta, šta je ovo sve bilo, što sam danas doživjela, nego veličanstvena, božanstvena, golema molitva Bogu Gospodaru Svevišnjemu. Što je drugo bilo, nego jedan veliki sveti blagoslov, koji si sazvao na ovo moje maleno čedo, ali nesamo na nj, već i na njegov narod od vjekova u vjekove. O hvala ti, oče, hvala ti tisuću puta.

Ali on je već otišao tiho i nijemo ne progovorivši više ni riječi. Vrata se za njim zatvoriše. Još dugo stajala je Hicela s djetetom na rukama i gledala u svetome zanosu, kao da želi otkriti koprenu čitave budućnosti.

4. ZBOR UROTNIKA.

Još je dugo sjedio Domenigo Flabenigo ili, kako su ga drugi zvali, Domenico Flabiano u svom stolcu, još je dugo hrkao na stolu mladi Orio, kad li se začu tihi zvižduk na ulici. Bio je to znak, da dolaze drugovi, koji su imali viječati, što da se učini protiv porodice Orseola.

Nije bilo mnogo urotnika na okupu, jer su se bojali, da će ih otkriti budno oko duždevih uhoda. Samo poglavice pojedinih skupina nađoše se ovdje. Bile su na sastanku mnoge najodličnije glave Venecije. Među njima isticao se osobito Pietro Domenico Centranico ili Barbolano.

Kad su svi posjedali na svoje stolice, diže se domaćina i reče :

— Da ste mi zdravo, ponajbolji sinovi našega grada. Svi vi znate, što nam je na srcu i na duši. Svi vi znate, da je ustav naše države zapravo nastavak onoga ustava, što su ga stvorili divni naši pređi Rimljani. Svojom voljom, svojom slobodom sastali se u veliku skupštinu plemići, svećenici i građani i svi pučani Venecije : majores, mediores et minores et magna venetorum conglobatio. Čitavi narod odabirao je dužda, čitavi narod bio je učesnikom vlade. Naš puk, naš narod bio je svijestan svojega prava. Sav narod očuvao je vrhovnu vlast. Uzalud ćete tražiti u Mlečana, u venecijskog i ponosnog i silnog puka, da se osjeća robljem. Sveukupni narod mletački pri izboru državne glave bio je jednak. Tako je bilo u početku... Bilo je to zlatno doba naše slobode, ali onda su neki dužđevi prekoračili svoja prava. Oni su zlorabili svoju moć. Time su davali razlog mnogim potestima u našoj državi. Ali volja naroda je pobijedila uvijek. Uz bok duždu postavljeno je vijeće, i bez privole toga vijeća dužd nije smio ništa da učini. Naša mila Venecija doživjela je mnogo trzavica, mnogo buna, ali je uvijek znala milom ili silom sačuvati svoju slobodu i svoja prava. Mnogo smo mi i naši djedovi pretrpjeli boreći se za divne tekovine naših praotaca, i mrke oblačine, što su se nadvijale nad naše glave nestajale su i rasplinule se u nepovrat. Samo naša žilava ustrajnost i samo naši običaji uščuvaše nam mir sa tuđim vlastima. I dok su u čitavoj Italiji nastali nemiri, dok su knezovi onih državica bili robovi njemačkih careva i plijen nezasitnih madžarskih horda, Venecija se mogla radovati miru. Pa kad je i morala da ratuje, naročito s Hrvatima, onda je ipak znala sretno da izađe iz svih neprilika zdrava i čitava. Ali sada kao da zauvijek mora prestati naš mir i kao da će vijenac stare slave zauvijek uvenuti. Naša država pretvara se polako u državu, koja ima biti nasljednom kuće Orseola. Tri su već Orseola vladala našom Venecijom i znala su da steknu takvu snažnu vlast,

da se već i ne boje pokazivati svu smionost i drskost, kakve dosad Venecija nije još vidjela. Hoćemo li to dopustiti, drugovi ? Zar će naša stara rimska pravednost i vrlina postati kukavštinom ? Mislim, da svima vama iz srca govorim, kad odgovaram na to pitanje : »Ne ! Nikada ne !«

— Tako je ! odazvaše se jednoglasno svi nazočni.

— Ako je tako, a jest tako, onda valja da sklopimo čvrsti savez i da poradimo na tome, da se s dužđeva prijestolja skinu Orseoli, koji su himbenom velikodušnošću, rasipnošću i lijepim riječima znali, da zalude naš ubogi narod tako, da se danas nalazi u zlatnom kavezu i sa zlatnim verigama na ruci.

— Dolje Orseoli ! Smrt Orseolima ! — viknuo je prvi mladi Orio, sin Domeniga Flabeniga.

— Ne tako glasno, momče, — umirivao ga Pietro Centranico, — mogao bi te tko čuti na ulici. Ti ne znaš, da je na svakom uglu jedna uhoda od roda Orseola i da danas i zidovi imadu ušesa.

— Ja pak mislim, — govorio je Orio, — da je tih naših tajnih dogovora na pretek. Mi samo vijećamo i vijećamo, ali od naših riječi do djela još je vrlo daleko. Mislim, da je dosta brbljanja i blebetanja, dogovaranja i vijećanja. Vrijeme prolazi, a petnaestgodišnji nevješti i neiskusni dužd razvit će se u vještoga, iskusnoga i snažnoga dužda, koji će nas sve utamničiti i odrubiti nam svima glave jednoga dana, kad ćemo opet držati glave skupa i vijećati i mudrovati i spavati.

— Šuti sinko, — opomenu ga otac. — Potpuno razumijem tvoju žarku i plamenu ćud. Ti bi rušio brda i bregove, ti bi lomio hrastove i hvatao munje s nebesa. Znam ja, ti bi provalio u dužđevu palaču i usmrtio dužda.

— Da ! Pravo je rekao ! Odaberite me, da rinem duždu nož u srce. Vjere mi. Učinit ću to. Ne marim, što ću na mjestu ostati mrtav, i što će mi razderati tijelo Orseolovi sluge na komade. Odaberite me !

— Vidiš, — nasmija mu se porugljivo otac, — znao sam ja, da je mladost — ludost. Tako se to ne

radi, sinko moj, to bi bila najveća glupost. Učinio bi Otona Orseola mučenikom, i čitav mletački narod ustao bi po ulicama i kanalima gradskim i vikao: »Smrt ubojici! Živio rod Orseola!« Pa i oni, koji su možda sada uz nas u potaji, pobjegli bi u njihov logor i zahtijevali, da se spale svi protivnici Orseolova roda na lomači. Ne, sinko moj, tako se to ne radi. Prejaka je još slava i moć roda njihova. Možda će još i godine proći, prije nego što nam pođe za rukom upriličiti njihovu pogibiju i njihovu propast. Naši Mlečani odviše dobro vide pred sobom sav onaj sjaj, kojim je obasuo Veneciju jedan i drugi Orseolo, a u mladom Otonu oni vide sve kreposti. Oni ga smatraju pobožnim, pravednim, bogatim i lijepim, vitezom nad vitezovima i pravim biserom na prijestolju. Njegovom smrću ne bismo polučili ništa, jer on ima dosta braće i rođaka, koje bi zahvalni Mlečani digli na prijesto. Možda bi i starog pustinjaka Petra Orseola izvukli iz samostanskih zidina na prijesto... Nemojte zaboraviti, drugovi, da su Orseoli zaslijepili narod sjajnim djelima. Prvi Petar Orseolo uredio je i osnovao hospital i na svoj trošak sagradio duždevu palaču i crkvu sv. Marka. Sin je nastavio i iskitio očeva djela i sagradio metropolitsku crkvu u Gradu, a obnovio je grad i neke crkve u Herakleji. Neizmjerno bogatstvo, koje su Orseoli sabrali, znali su da upotrijebe u korist puka i u dobrotvorne svrhe, a svima vama je poznato, da je i prijašnji dužd Petar II. ostavio svojoj trojici sinova samo trećinu imovine, a dvije trećine namijenio je potrebama države. Lukavo su Orseoli stupili u srodstvo s dvorovima careva i kraljeva. Svi znadete, kako je jedan sin prijašnjega dužda oženio Mariju, nećakinju bizantskog cara Vasilija, kako je Hicela, kćerka duždeva, postala ženom hrvatskoga kraljevića Stjepana, a sin Petra II. Orseola Oto, da je muž kćeri madžarskog kralja. Eto, tako su mudri Orseoli sazdali oko sebe snažan zid svojih rođaka na obranu, a da je njemački car Oto bio kum našem sadanjem duždu, treba li da vam još i to spomenem? Da mi sada onako iznebuha navalimo, kako

bi htio naš, inače vrijedni i junački Orio, onda jao nama. Tko bi uz nas pristao. Rasjekli i rascijepali bi nas na komade. More bi se okrvarilo od naše krvi i još bi nam se rugali. Naš smioni i na oko junački čin pretvorio bi se u komediju s krvavim svršetkom, i sve, što bi bilo i ostalo od nas, bila bi bruka i sramota. Babe bi kreveljile svoje krezube usne i sipale na našu uspomenu žuč i poruge. Ozbiljni bi se ljudi čudili, kako smo mogli biti tako glupavi i nepredozrivi, te srtati luđački u opasnost onako, kao što srće u sigurnu smrt muha, kad leti u upaljenu voštanicu ili kao luđak, koji hoće da skoči s Markova tornja na pijacu sv. Marka... Sjetite se, da bi hrvatski kralj poslao svoju vojsku, da obrani ženu svojega sina. Sjetite se, da je madžarski kralj u svojti s Orseolima, a njemački car Henrik da im je prijatelj. Ne, dragi moj sinko, ti sa svojom silovitošću i energijom samo bi nam zauvijek pokvario planove i umjesto da nam pomogneš k pobjedi, ti bi pomogao da nam budu tjelesa kraća za glavu.

— Tako je, — povlađivalo je Domenigu Flabenigu više glasova, dok se mladi Orio skutrio u svom kutu.

— Već sam ti rekao, sinko, da će biti najbolje za te i za sve nas, ako se za neko vrijeme povučeš iz naše domovine i pođeš u svijet, gdje ćeš vidjeti mnogo toga, što će ti u životu dobro doći. Postat ćeš tako mirniji, sabraniji i oprezniji. Sada bi pak i sebi i svima nama mogao da doneseš mnogo zla, a ništa dobra. Ti si pio mlado vino, koje još nije prevrilo. Ti se još ne možeš snaći u našem životu. Ti si, istinabog, već mnogo putovao, bio na raznim evropskim dvorovima i u raznim evropskim gradovima i učio si, koliko mi je poznato, mnogo, vrlo mnogo toga, ali svoje divlje ćudi nijesi se okanio. Ti još ne znaš obuzdavati divljeg konja svojih strasti. Zato je bolje, da odeš, i to što prije, još sutra, još danas...

I svi, koji su ovdje bili nazočni, potvrdiše riječi Domeniga Flabeniga:

— Neka ide.

A Orio se zažari u licu, obrve mu se skupiše, a iz očiju mu sijevnu srdžba.

— Vi me osuđujete na progonstvo.

— Ne, nije to progonstvo, — rekao je Petar Centranico. — Mi ti želimo samo, da se ukloniš nepotrebnim opasnostima, u koje bi i tebe i nas mogla da dovede tvoja divlja i neobuzdana narav. Budi uvjeren, da mi i te kako računamo s tobom. Oh, doći će čas i možda nije daleko, kad ćemo te pozvati natrag. Da, to će biti blaženi čas, kad ćemo ti moći reći: »Dođi, sinko. Došao je tvoj čas. Trebamo tvoje snažne i odvažne ruke. Trebamo tvoju divlju, neobuzdanu ćud, trebamo tvoje mišice, trebamo hrabrost, trebamo tvoj mač.« Idi mirno i ne boj se. Mi ćemo svim silama poraditi, da taj čas dođe. Mi ćemo poraditi, da prokleti rod Orseola zauvijek nestane sa ove zemlje i da ne ostane od čitavog roda ništa drugo, već sam prah i pepeo. Ali nemoj misliti, da će to biti lak posao. Treba preokrenuti mišljenje čitavog grada. Treba predobiti plemiće. Treba predobiti svećenike. Treba predobiti sav puk Venecije. Ovaj puk, koji se danas tako veseli u svom zlatnom kavezu, koji tako radosno pjeva sa zlatnim okovima na rukama. Polako, samo polako treba poučiti narod pjesmama rugalicama, neprimjetnim doskočicama i raznim klevetama, da zamrzi one, koje danas tako ljubi. Treba Orseolima povećavati pogreške. Treba im prišiti one mane, kojih nikada nisu imali. Treba im pripisati zločine, paleže, ubistva... Sve to i slično tome. Treba ih i navesti da učine zla djela, a onda ta djela pred čitav svijet iznositi kao najveće zločine svijeta... Eto, sinko, tako ćemo se riješiti prokletoga roda Orseola. A tvoj mač neka tako dugo čeka u toku, dok izmrcvareni, zaluđeni, razbješnjeli, divlji narod ne pozove svog junaka i spastitelja, da ga trgne.

— Ljudi Božji, — hvatao se Orio za glavu, ta ovo, što vi govorite, ovo mi se gadi, kao da koracam po kloaki. Ovo, što vi govorite, protivi se Bogu i vjeri, pravednosti i poštenju. Ne znam, kako da nazovem ove vaše bljutavštine.

— Zovi ih, kako ti drago, — prekine ga Petar Centranico. — Mi to nazivljemo politikom i mudrim uzdržavanjem države i znamo, da se tako na svijetu živi.

— A ja to zovem svinjarijom i lopovštinom.

— Da nisi sin našeg vođe, rekao bih ti, što te ide, — odvrati mrko Petar, — ali tako ću ti pustiti, da ti naraste više dlaka na tvojoj bradi.

Oriju plane sva krv u obraz, ali na mig svog oca suzdrža se i ostade nijem.

Još dugo u noć vijećali su urotnici protiv dužda mletačkoga i protiv čitave dužđeve porodice. U svojim su srcima osjećali neku osobitu slast, da mogu tako jedan drugome povjeriti svoje najtajnije misli. Očito su uživali, kako će nadmudriti i povrijediti dužda, kako će slavodobitno kliktati nad rasapom porodice, koja još danas vlada tako moćno.

Pa kad su natočili u svoje pokale žarkoga vina, mislili su neki od njih, da piju krv onih, kojima su prisegli propast, razor i smrt.

Znali su doduše, da se kuća gradi polagano, slažući kamen do kamena. Znali su, da još ne može da bude tako blizu čas te željno iščekivane pobjede, ali sad je već u njihovim srcima gorio žar velike nade i oni su već u duhu vidjeli pod svojim nogama leševe Otona i Orseola i braće njegove. Vidjeli su u dušama svojim, kako im goleme gomile svjetine kliču i plješču u opojnom zanosu, njima spasiteljima i oslobodiocima, jer su Veneciju oslobodili od silnika.

Jedne duše svi su pristali uz onoga, koji je stavio prijedlog, protiv kojega se tako ogorčeno uzbunila duša mladog Orija. On, koji je htio otvoreni boj, oči protiv očima, čelo protiv čelu, srce protiv srcu, mač protiv mača, štit protiv štita — bio je nadglasan i poražen.

Napokon što mu je drugo preostalo, nego da se povuče iz gnijezda urotnika ovih i da se zatvori u svoju ćeliju.

— Umoran sam, oče. Dopusti, da se udaljim. Od mene i onako neko vrijeme ne ćete imati koristi.

— Znam, sinko, da si umoran. Udalji se slobodno, ali ne zaboravi, da ćeš do malo vremena morati da pođeš u svijet. Pripravi se na put i makni se odovud daleko. Čekaj, dok te ne pozove dužnost da se vratiš.

5. SUSRET.

Orio se na te riječi rastao s čitavom družbom i pošao da spava. Ali još nije zora zarudila nad valovima Jadranskoga mora, kad je skočio sa svoga kreveta.

Sanjao je, da vidi oko sebe same medvjeđe i vučje glave, koje su cerile svoje zube prema jednom jarcu s velikim rogovima. Ali začudo jarac je stajao mirno i uperio svoje rogove protiv svima, te nijedan medvjed i niti jedan vuk nije se usudio da tome prkosnome jarcu nešto nažao učini. To se Oriu pričinilo napola glupim, napola smiješnim, ali kada je pobliže promatrao ona medvjeđa i vučja lica, upoznao je, da su to glave prijatelja njegova oca, glave ljutih urotnika. U glavi pak jarčevoj upoznao je dužda Orseola, da, samoga svijetloga glavara dične Venecije. I pričinilo mu se, da oči jarčeve sipaju vatru prezira. Kako da se uzdrži? On poviče iz svega glasa:

— Glupani! Zar se bojite jarca? Gdje su vam oči? Gdje su vam zubi? Tko je to vidio, da se vuk boji ščepati jare? Zar ne vidite, da vam se cio svijet ruga? Naprijed!

Ali taj poziv nije imao odziva.

— Šuti, golobradi derane, — iskesiše se na njega. — Šuti. Nisu te davno odbili od majčinih prsiju.

Na te riječi postao je bijesan, pa je svom silom udario šakom govornika... ali taj ga udarac probudio od sna i doskora je opazio, da je u snu tako jako udario šakom o stijenu, da se okrvavio...

— Madonna di Dio! — nasmije se sam sebi. — Dobro sam sanjao. Ako je koji san istinit, ovaj je posvema. Uostalom taj je san samo nastavak onoga, što sam doživio. Moje je najdublje uvjerenje, da od

njihova krzmanja ne će biti koristi niti sreće za Veneciju. Željezo se kuje, dok je vruće. Ali šta ću, kad su ono pravi mudraci od istoka.

S tim mislima probudio se, a krv mu je grozničavo tekla po žilama, te je odmah jasno uvidio, da ne će više moći da spava. Zato je skočio na noge i pozvao svoga slugu.

— Na more! Na more, — viknuo je glasom prigušenim, ali ljutim, tako da se njegov sluga prepao.

— Gospodaru, da ti se nije šta zla dogodilo? Da te nije u noći ujeo škorpijun? Da nisi dobio žutu groznicu? Hoćeš li, da ti donesem bokal vina, u koji ću usuti ljekovitog bilja...

Orio je nestrpljiv udario nogom o tle.

— Do vraga! Što mi tu blebećeš kao kakva baba sa Rialta. Meni nije ništa. Tek ne mogu spavati. Na more hoću! Pripravi mi korablju i vesla. Vozit ćemo se morem, da prikratimo vrijeme. Željan sam mirisa morskih valova i ljuljuškanja lađe. Što buljiš u mene kao tele u nova vrata? Zar me još nisi nikada vidio?

— He, izobličio si se. Izobličio, gospodaru! Dakle, da ti ne dadem vina, u koje ću usuti ljekovitog bilja?

— Ne. Nikako ne! Ja sam posve zdrav, samo se ljutim na čitavi svijet i da mogu sve bi pognjavio, Beppo.

Beppo, momak od kakvih dvadeset godina, prestrašen uzmaknu i reče raširivši ruke:

— Pognjavi, šjor, koga hoćeš, samo mene ne. Ne zaboravi, da ti je ubogi Beppo uvijek vjerno služio. Madonna di Dio e tutti santi...

To govoreći momak, koji ga je vjerno služio, stao se povlačiti prema vratima, a na licu mu se pojavio takav izraz straha, da se morao Orio od srca nasmijati. Udari ga snažnom šakom po ramenu.

— Ne boj se, momče, — reče smiješkajući se. Najprije ću ugnjaviti čitav ostali svijet, a onda ćeš

istom ti doći na red. A mislim, da će doonda proći još mnogo vremena. Umiri se dakle.

Beppo zapljeska rukama i naceri svoje lice na smijeh:

— Hvala ti, gospodaru. To mi je dosta daleki rok. Znao sam ja, da si ti uviđavan i dobar gospodar. A sad idem, da sve spremim za vožnju.

I on se okrenu, da izađe. Ali kad je već bio na vratima, pozove ga Orio natrag.

— Čuješ, Beppo.

— Čujem, gospodaru.

— Izvršit ćeš sve moje naloge savjesno.

— Izvršit ću.

— Dakle znaš li, Beppo, što mi je sunulo onako nasumce u glavu.

— Kako bih znao, kad nisam nikakvi vračar, niti prorok i kad se ne razumijem niti u crnu ni u bijelu magiju.

— Čuj dakle, Beppo. Što bi ti rekao, da se mi na ovoj lađi, koju ćeš sada prirediti odvezemo, ali da se više ne vratimo u Veneciju? Ha? Što ti veliš na to? Ubogi Beppo.

— Što velim? Pa što ima da rekne ubogi Beppo? Ništa. On mora vršiti volju svoga gospodara. On mora ići s njim, ma i na kraj svijeta.

— I u pakao?

— Samo ne u pakao. Očuvao nas od toga sam Krist, naš Gospodin.

— A što misliš? Je li to pametno, da se ja netragom udaljim iz Venecije, onako kao da me je more progutalo. Nije li to krasna misao, moj Beppo?

— Ne, krasna nije, gospodaru, ali je više od toga. Ona je mudra.

— Zašto Beppo?

— Ta to je barem jasno. Iza onog tvog smionog čina, kad si duždu viknuo: »Dolje tiranin«, nadvili su se nad našim glavama crni i strašni oblaci. Kako ja imam dobre oči za takve stvari, vidim, da će doskora nad našim glavama zaurlati bijes orkana, a iz crnog

oblaka da će udariti grom, koji će nas uništiti. Bilo bi dakle dobro, da se za vremena spasimo.

— Misliš li, Beppo? To mi je i moj otac kazao.

— Tvoj otac je uman gospodin. Jest, vrijeme je, da se što prije poberemo iz Venecije. Uzet ćemo sa sobom sve ono, što nam je najnužnije od predmeta. A ti uzmi dosta novaca i dragulja, gospodaru.

— Ne će li to izgledati kao bijeg, — pitao je Orio.

— Bijeg! Pa dašto da će to biti bijeg. Ali bijeg nije uvijek sramota. Zar bi inače naša Bogorodica po naputku anđelovu bježala sa svojim djetetom u Egipat? — To izrekavši naklonio se Beppo duboko i svojom rukom učinio znak križa. — Bijeg u tom času najpametnije je, što možemo učiniti. Zar ćeš uletiti kao pečeni vrabac u ralje krvniku? Tvoj krvnik možda još i ne zna, da si ti bio onaj, koji si viknuo: »Dolje tiranin!« Ti si se tek nedavno vratio iz putovanja, i još ne znaju pravo tvoj stas i tvoj glas. Tebe su okruživali sami naši prijatelji, ali tko ti jamči, da će tvoje ime ostati dugo tajnom u toj stvari. Bježimo dakle...

— Neka ti bude! Ali ja ne ću, da itko sazna za moj bijeg, niti moj otac.

— Ja ne ću odati.

— Dakle još danas.

— Da, još danas.

— S lađom ćemo se provesti do kopna. More je mirno. A onda što Bog dâ.

Prošlo je dosta vremena, dok su gospodar i sluga spremili sve, što je trebalo za bijeg.

Orija je nešto stezalo u srcu. Došao je nedavno u svoju otadžbinu i mislio je, da će u njoj ostati, a eto brže nego što je mogao pomisliti, treba da je ostavi. Bilo mu je tako ugodno pod mletačkim suncem gledati vedrinu modroga neba i talasanje šumornoga mora uz tiho jecanje zatravljene lutnje i uz milo poigravanje povjetarca u njegovoj bujnoj kosi, što se spuštala do šije. Bilo mu je tako divno sjediti na balkonu i gledati u daljinu treptanje mjesečeva sjaja nad uzbibanim morem i pri tom misliti na prošla vremena, na ono,

što sada biva, i ono, što će biti, a što je sakriveno pod sedam pečata u knjizi sudbine. Njegova duša u najbujnijem poletu najstrastvenijih snova sanjala je o velikim visinama, na koje će se on popeti, sanjala je o suncu neprolazne slave, ali i o onim čarnim i svečanim časovima, kad će kao starkelja sijede kose počivati na lovoru svojih prošlih dana. Znao je, da je put do slave put per aspera ad astra, da je to put velikih križeva, ali šta zato, ako samo uspije. Došao je u domaju pun velikih nada, a eto sad mora da bježi iz domovine kao bjegunac. Bog zna kuda, kao da je kakav beskućnik ili skitnica.

— Gospodaru, sve je spremno, — javio mu je Beppo. Vrijeme je vrlo povoljno. Toplo je, a more je mirno. Hajdemo.

Beppo ga je istrgnuo iz snatrenja, ali u njegovoj su duši dalje ostale mrke misli, koje su ga izjedale.

— Gospodaru! Vidi ti se na licu, da ti je mrsko putovanje, na koje idemo. Razumijem te, ali sve će to proći, kad se dočepamo cvjetne obale Italije. Opet ćeš srkati med na obalama Arna i Tibera i upijati u sebe miris naranča i limuna. Opet ćeš gledati na obroncima napuljskoga mora žarke oči vatrene kao Vezuv, koje će te gledati kao neko uskrslo božanstvo sa dalekog sjevera. Opet ćeš gledati jedre pučanke sa licem svježim kao one kajsije, koje griskaju prebijelim svojim zubima. Tamo ti ne će prijetiti smrt kao ovdje, već će ti se svi klanjati i svi će se diviti tvom junaštvu i bogatstvu.

Orio se nehotice nasmiješi na te riječi i zaprijeti mu prstom.

— Ti pogani brbljavče, neprestano misliš na takve trice.

Beppo je htio da nešto nadoveže ili da dokaže, ali Orio mahnu rukom:

— Pustimo to, dragi moj Beppo. Ti doista znaš čitavu istinu. Ali jedno je istina, da me je iza onih časova, koji tako brzo prolaze, snalazila neka sumorna tuga, neka klonulost, koju sam ja nazivao opomenom svoje savjesti, koja mi je govorila, da nije dobro ono,

„GOSPODARU, SVE JE SPREMNO . . .“

što činim. Onda mi je postalo sve bljutavo i bilo mi je kao da me tišti neka teška bolest.

Lukavo je zurio Beppo svojim malim očima i žmirkao na gospodara, a pri tom je drzovito i ironički načubio svoje usne:

— Da, gospodaru, znadem. Onda te je spopala neka sjeta i vladao si se kao da jedeš gnjilu repu. Ali to je potrajalo samo malo vremena. Onda si opet prihvatio pehar najžarčeg vina i opet si svim žarom svojega mladoga ludoga srca ostao dalje tražeći nove zabave, nove slasti i strasti. O i opet ćemo tako. Ne će nam biti dosadno nigdje, kud stupi naša noga. Mladost je ludost i brzo prolazi. Užij se života!

— Da, — uzdahnu bolno Orio. — Opet isto te isto. Užitak i život. Vjeruj, taj mi se tvoj užitak, o kojem mi govoriš, grusti kao otrov zmije ili gnjoj prepuklog čira. Dosta mi je tih tvojih užitaka. Ja bih htio čina, velikih čina, djela, koja bi me proslavila, djela kakva je učinio Cezar, Aleksandar Veliki, Belizar i toliki drugi velikani.

Beppo je učinio rukom neki čudni znak na čelu i pokazao zube, a onda reče, udarivši se po kosmatim prsima, što su gledale ispod njegove razgaljene košulje:

— Gospodaru! Svi su oni zlo svršili. Ostani ti lijepo bez slave. Što će ti slava? Svi ti veliki ljudi, o kojima pričaš, zlo su svršili, a ono slave, što su stekli, teškim naporom mogli su da steknu. Jedva da su za života imali mirni časak. Imali su mnogo protivnika, mnogo zavidnika i u svojem nezasitnom i pohlepnom otimanju slave ogorčavali su sami sebe i sve one, koji su im bili bliski, to više, jer nikad im nije bilo dosta te tobožnje slave. A što je bila ta tobožnja slava? Klicanje svjetine? Ali ta svjetina kliče isto svakomu bosonogom harlekinu, svakom odvažnomu banditu. I vjeruj mi, gospodaru, da se poznati razbojnik Orlando više spominje u narodu od Cezara. O njemu govore i patriciji i pučani, dive mu se seljakinje i građanke, koje nisu nikada ni čule o tvom Cezaru. Pitaj našeg čovjeka, tko je to Cezar, taj će ti pouzdano odgovoriti,

da je to pas njegova susjeda. A što imadu ti tvoji velikani od svoje slave iza svoje smrti? Ako su posve istrunule s njihovim tjelesima i njihove duše, onda ništa. Ako pak njihove duše žive negdje u paklu probadane trozubom nečastivih đavola, eh, onda ih ta njihova slava samo još više ogorčava i ljuti, jer vide, da im to u njihovoj paklenoj bijedi ništa ne koristi, i jer je napokon tako malo ljudi, koji za tu slavu znadu. Zato, moj dobri gospodaru, vjeruj što ti savjetuje tvoj dobri i vjerni Beppo: mani se ćorava posla. Pusti ti slavu onima, koji su glupi i slijepi. Neka srljaju u zagrljaj tame. Mnogi od onih, koji je žele, ne će je nikad postići, jer Bog nije dao kozi dugoga repa. Drugi pak, koji će dostići tu slavu, uvidjet će, da je slava samo utvara, fantom, koji iščezava u dim isti čas, kad je zagrle. Već ti, kako rekoh, mani se ćorava posla i budi čovjek, kao drugi ljudi što su. Jedi, pij, spavaj, veseli se času, koji ti se daje.

— Ti si pravi rođeni Epikurejac, — potrepta ga po ramenu Orio.

— To ti ja ne znam, koji je to đavo Epikurejac, ali ako je to, što ja mislim, onda je to pametan čovjek kao što sam i ja. Tvoji velikani kriješte divlje kao paunovi, bore se kao kurjaci, pate se kao pustinjaci, lijevaju krv kao da je voda i sebi utvaraju, da su veliki. A ja se međutim smijem i pijem.

— I pretvaraš se u bačvu vina, mio povero Beppo.

— Paf! Mislim, da je meni živome bačva vina draža od tvojega Cezara. Marim ja za takvu slavu, koja će kojega psa prozvati mojim imenom. Meni je draži današnji dan, nego onaj, kad jednom legnem pod ledinu. Danas se mogu veseliti suncu i mjesecu. Danas mogu gutati svinjsko meso i svinjsku butinu, danas mogu cjelivati žene i ćuškati i pljuskati svoje protivnike. Kad umrem, svega toga biti ne će, pa šta će mi onda slava? Onda ne će biti ni butine, ni riblje ikre, ni palente, ni palermskog vina.

Rekavši to zapjeva Beppo:

»Dok sam mlad,
Pijem rad,
Mene pozna čitav grad.
Za mnom bježe mome sve:
Tanane i debele.
I u igri tanca lijepo
Šjor kavalir Beppo.«

Beppo je tu pjesmu najprije otpjevao, a onda zafićukao poskakujući na nogama i njišući svoj odebeli trbuh lijevo i desno.

Bio je smiješan, ali ga Orio nije grdio, samo je rekao:

— Ti si obično magare, i ja bih volio, da poginem za plotom, nego da imam tvoje nazore. Život, o kojemu ti pričaš, život je krmka u blatu, bijednika, koji živi i crkava kao marva, život izjelice i propilice bez viših ciljeva. To ti je život muhe na truleži, stjenice, koja u noći polazi na lov, da se napije ljudske krvi. Ne dao Bog, da je to moj život. Ali sad nije vrijeme da filozofiramo. Sada je vrijeme da se poberemo odavle.

— Imaš pravo, gospodaru. Pametno zboriš. A ono, što me koriš, meni je pravo, ali ako me i koriš, ja znam, da drugo zboriš, a drugo ćeš da tvoriš.

— Jezik za zube, — otrese se na nj Orio, ali vidjelo se na njegovu licu, da ove posljednje riječi Beppove smatra istinitim.

Nije prošlo više od četvrt sata i otisnuta je bila od morske obale njihova gondola. Orio je ušao u kućicu u sredini te barke. Beppo je sio na provi, na kojoj se nalazio željezan greben, a na krmi stajao je drugi veslač, Mlečanin, prijatelj Beppa.

Orio je spustio zastore na kućici ostavivši tek malo mjesta, da vidi, što se zbiva izvan gondole.

Beppo je vješto veslao na provi, a onaj drugi stojeći na krmi vješto je i spretno upravljao čamcem, premda nije bilo kormila. Nad njihovim glavama lepršali su galebovi spuštajući se letimice na morsku površinu, koja je uz obalu bila nečista.

Gondola je brzo odmicala od kopna. Sunce je sipalo svoje zlaćane zrake sa vedre modrine.

— To je bijeg, — mislio je Orio. — Zbogom, Venecijo, kolijevko moja. Zbogom, grade otaca mojih. Bog sam znade, hoću li te više ikada vidjeti. Majko, majčice mojih najdivnijih snova, možda će moje kosti trunuti daleko u tuđoj zemlji i nikad moje uši ne će čuti divne glasove tvojih zvonova.

I kao da su ti mletački zvonovi čuli njegove riječi i razumjeli ih, pa najednom stadoše zvoniti u divnoj harmoniji tako, da su Oriju malo ne suze navalile na oči.

Još nisu iz njegove pameti izginule misli razgovora, koji je imao s Beppom, još ga je uvijek podilazila neka gorčina. U duši je osjećao tu gorčinu, jer život onaki, kakav mu je opisivao i dočaravao Beppo, uvijek je u njegovim očima bio nizak. On je život shvaćao kao nešto ozbiljna. On bi volio mjesece i godine bluditi po najstrašnijim pustarama, najguščim i najstrašnijim šumama, po najdubljim jazovima, da jednom ipak slomi ono ružno u sebi, ono, što ga blatilo u duši. On bi žrtvovao sve svoje i samoga sebe, samo da se takne one neprolazne i silne istine, za kojom je težilo njegovo srce. On je vjerovao u svijet svojih sanja, u svijet vječnih ideala, u božanski, ni najsitnijim grijehom ne pomućeni svijet. Velebnim mislima kao orlovim krilima dizao se k suncu i htio je nešto velebno da stvori, a iz najdivnijih misli uvijek je upadao u prostački kal svoje okoline ne znajući, kako da se tome otme. Onda se bacao u najdivlje pustolovine i opojnu maglu svega, što je samo izmislio svijet, da uspava uzrujane živce. Znao je, da pije iz otrovnog vrča, ali kad ga je htio da daleko baci od sebe, ruke mu se zgrčile i grčevito su držale taj vrč. A kad mu je sam pao iz ruku, onda je blijed i klonuo drhtao od stida i osjećao se tako sam, kao palma na sjeveru.

Da je našao samo igdje pravoga zadovoljstva. Njegov otac, kome su se svi klanjali radi golemoga bogatstva, iako njemu dobar, bio je ipak uglavnom strastveni lovac za zlatom, trgovac sa svilom. Svi

ovi Mlečani, koliko i bili na oko pobožni i kreposni, ipak bi u jagmi za zlatom bili pripravni prodati svoj obraz. I što je više poznavao svijet, sve više je htio da pobjegne iz njega. Svuda je našao lakomost i jal, mržnju i osvetu. Pa i ova revolucija, koju kane podignuti najbolji sinovi Venecije, imala je doduše velike ideale, i sam je Orio htio da za te ideale pogine. Ali motivi tih ljudi, koji su vodili te revolucionarce, neprijatelje roda Orseola, zar su bili čisti? Ne! Većina tih revolucionara gramzila je za čašću, jedan dio htio se osvetiti Orseolima, kao ličnim neprijateljima, a svi su radili iz zavisti, što se tako visoko dignuo rod Orseola. A ako jednom ipak pobijedi njihova misao? Što onda? Što? Onda će ti isti ljudi postati jednaki silnici, jednaki okrutnici, jednaki tirani kao i Orseoli, ako ne još i gori. I onda će doći novi revolucionarci, koji će njih ganjati i rušiti s prijestolja. Uvijek nova, a uvijek stara igra. Orio je vidio taj kaos, u kojem ne prestaje nikada strahovito klanje i onaj rat, koji vodi čovjek zvijer proti čovjeku zvijeri.

Činilo mu se, da je dosad bio vjeverica, koja skakuće iz stabla na stablo, gloće orahe i hrusta lješnjake u prpošnoj i veseloj igri, i to mu se pričinjalo ludo i smiješno.

Htio bi da postane velika, gorostasna duša, koja bi mogla da prkosi vihrovima života. Htio bi da se digne visoko nad pigmeje, koji svu slast svoje podle duše nalaze u tome, da ulijevaju kavgu u srca ljudska te ismijavaju veličinu velikih ljudi i da tvore razdor u skupini plemenitih bića, bacajući zublju razdora u vlastite redove. Gadovi! Umjesto da složno i zajednički navale na neprijatelja! Da! On je doživio, da su ljudi više hvalili protivnike nego vlastitu svojtu. To mu se grustilo više nego išta na svijetu, jer je bilo više no glupo. On je doznao, kako su se zlopogleđe i čeprkala, što traže crviće u kiti cvijeća, uvlačili u najplemenitije redove rušeći vrijednost najboljih djela i palili kao Herostrati vlastite hramove, samo da istaknu svoj bitak. Perditio tua ex te, Israel. Tako ne rade ni žabe krastače niti zmije ljutice. Najviše

je tu pogrešku opažao u redovima svojih pobožnih prijatelja. Ti su obično više hvalili heretike od svojih ljudi. Čudno! Takve je drugove smatrao benama, koji pljuju sami sebi u obraz, smatrao ih je gnjilim gljivama, čosovima. Htio bi da bude najjači čovjek svijeta ili golijat ili titan, da tim pravim zlotvorima čovječanstva željeznom šakom razbije proklete lubanje i zgnječi možđane. Bilo mu je jasno, da niti tirani niti prosti zločinci ne škode toliko čovječanstvu, koliko ovi uvijek nezadovoljni i ujedljivi prigovarači, jer dok se od zločina može čuvati, od ovih nakaza gubi se polet i svaka volja za rad. Htio bi da se digne nad svima! A može li to sam? Da ga na križ pribiju ko Krista!

Onda je pao u posve oprečne misli. Vrijedi li se boriti? Ima li smisla raditi? I nekako mu se samo od sebe nametnulo pitanje, nema li ipak Beppo pravo, i da li je vrijedno, da se još tu na zemlji žrtvuje za čovječanstvo i slobodu. Možda ima Beppo pravo, da je bolje kititi glavu vijencima ruža i iz zlaćanih vrčeva srkati slasti života. Ne će li ismijati njegovu žrtvu i ne će li nad njegovim grobom plesati u divljem bakanalu pomamni ples bijesnih, divljih i raspojasanih masa, koje će nad njegovim mrtvim tijelom siktati kao zmije i lajati kao bijesna pseta: »Ovdje počiva ludi sanjar i benetina, koji je htio slabim rukama obustaviti kretanje čitavog svijeta.«

Gondola je sjekla morsku vodu, a jednolični pljusak vesala dopirao mu je tek katkad do svijesti. Njegove su ga misli tako obuhvaćale, da nije ninašto gledao. Ali neki trzaj njegove gondole prenuo ga.

— Pazi! — vikao je Beppo kao mahnit. — Zašto ne paziš, magare, porco di Baccho!

— Sam si magare, maledetto schiavo, — odgovorio je lađar na drugoj korablji, koja se vješto izmakla sukobu, koji je čas prije prijetio.

— Sam si schiavo! — vikao je Beppo i htio je da nastavi boj jezikom, jer je danas bio nekako borbeno raspoložen i riječi bi mu onako same od sebe

poletjele iz ustiju, da ih nije zaustavio njegov gospodar Orio:

— Šuti! Zar hoćeš da nam spriječiš put svojom ludom prepirkom? Hoćeš li, da nas zaustavi stražar? To bi moglo imati nedoglednih posljedica za nas, naročito za mene.

Beppo je ušutio. Ali onaj drugi s druge gondole nije se još umirio. Vikao je:

— Zar ne vidiš, koga vozimo, tikvane? Hoćeš li, da se još danas upoznaš s tamnicom svijetloga dužda Orseola? Hoćeš li, da ti lajavu gubicu obliju usijanim olovom, da te jednom zauvijek poduče, kako se ima postupati sa kćerkom dužda i budućom hrvatskom kraljicom!

Orio se trznuo, kad je čuo ime Orseolo, te je jedva sama sebe nadvladao, da i opet ne vikne onako odrešito, kako je to prije malo dana učinio: »Dolje tirani!« Ali u isti čas se sjetio, da bi to bilo najluđe, što bi mogao učiniti. Nesamo ta misao, već još jače uzbudilo ga je ono, što je sada vidio. Taj čas odvrnula se naime zavjesa sa zatvorenog prostora gondole, i on je spazio lice prekrasne gospođe u sjajnom raskošnom odijelu.

Kao da vidi neku viziju iz prošlih dana svojih, kada je sjedeći na obali morskoj u sanjama mlade fantazije svoje stvarao divne slike morskih nimfa, koje su u veseloj igri prskale ružičnim prstićima po bistroj vodi i bacale ljeskavu vodu po svojim družicama. Lica ovih vila bila su najljepša, što ih je samo zamisliti mogao. Pa ipak ovo lice, koje je sada vidio, ove žive, svijetle i pronicave oči. Ne! Takva šta nije niti u svojoj mašti mogao da zamisli. Pa onda sjaj ove pojave, koja je isijavala iz sebe neki mistični, gotovo svetački dojam. Ne, kako da i čas uporedi s onim svojim nimfama. Onim prpošnim, veselim, lakomislenim bićima stvorenim za igru.

— Hicela? To je Hicela, — govorio je sam sebi.

I bila je Hicela. Ona je provirivši iza zavjese zapitala:

— Što se to dogodilo?

— Ništa, — odgovorio je njezin gondolijer. — Malo da nije došlo do sudara naših gondola, pak sam se onda ja i onaj tamo gondolijer nešto porječkali.

— Ali veliš, da se moglo dogoditi zlo? — pitala je dalje Hicela.

— Da, mogao se dogoditi sudar i tko zna, što bi dalje bilo. Bismo li mogli spasiti tebe i dijete od propasti. Ali to je, hvala Bogorodici, prošlo.

— Bogu hvala, — odvrati Hicela, ali taj čas začu glas umiljat i mek. Bio je to glas krasnog mladića sa susjedne gondole, kome je bujna kosa pršila u zraku.

— Hicelo... svijetla kneginjo... oprosti, što su se naši putevi na tako čudan način sreli. Žao mi je, vjeruj mi, ako si se preplašila. Veselim se, da sam te upoznao, jer sjaj Orseolove krune nije ništa prama sjaju tvojih dvnih očiju.

Ali Hicela, koja je porumenila preko ušiju, reče:

— Ne poznam te, mladiću, i nikad te nisu vidjele moje oči. U domu oca mojega nikada nije stajala tvoja noga, i nikad nisam čula glas tvoj. Valjda si stranac iz dalekih krajeva.

— Nisam stranac, već sam dugo boravio u stranim zemljama. Ime mi je Orio i sin sam divne naše Venecije. Ali pravo veliš, kako da nisam stranac, kad nisam znao, da se u Veneciji nalazi najsjajniji dragulj na ovome svijetu — ti Hicelo.

Hicela se uozbilji i reče:

— Ne govori tako! Znam ja, da ugledni patriciji i momci otmjenih kuća govore laskavim riječima sa mladim ženama, da im omile, da im se ulaskaju. Znam ja, da mi sipaju pred noge miomirisno cvijeće. Ali ja sam udata žena, ja sam majka, i za mene nisu takve riječi, gospodine Orio. Te laskave riječi upotrijebite na drugom mjestu. Na mene ne spadaju.

— Kako ne! Kako ne, najdivnija između sviju žena! Baš na tebe spadaju. Zar se ne smijem diviti zvijezdi nebeskoj, ako i nije moja? Zar ne mogu da kliknem ruži u tuđem vrtu, videći je kako je divna: »Divim ti se!« U tome mislim da nema ni trunke grijeha?

Hicela kimnu glavom i reče:

— Ovdje sada nije govor o grijehu, ali jedno je istina, da tvoji pjesnički izrazi ne dolikuju da ih govori mladi čovjek gospođi, koja je već davno odlučila o svojoj sudbini i privezala svoj život uz dragoga muža i koja na krilu njeguje drago čedo. A sada da si mi zdravo, Orio!

Izrekavši te riječi dade znak gondolijeru, da poveze dalje. A Orio je još dugo gledao za njom kao začaran nekom magijskom silom. Hotimice nije dao znak, da se krene. Njegovu lađu ljuljuškali su valovi i njihali, ali on je gledao onamo, kamo je hrlila gondola Hicele, kćeri dužda mletačkoga i žene budućega kralja hrvatskoga.

Njegove se oči zakrijesiše čudnim sjajem. Njegovi bijeli zubi zagrizoše u njegove rumene kano jagoda usne.

— Madonna! Ala je lijepa!

I on ščepa za ramena Beppa, koji je sada već smiren čekao na mig svojega gospodara.

Orio ga strese obim rukama i reče:

— Beppo! Reci mi. Je li to bio san ili java?

— Kakov san? — zableji u nj Beppo.

— Pa ovo... No! Je li ono Hicela, kći dužda mletačkoga?

— Pa kako da nije!

— I ona je sa mnom razgovarala?

— Pa kako da nije! Razgovarala je.

— Jesi li je vidio, kako je divna! — kliktao je u zanosu mladi Orio.

Beppu se nije sviđalo to pitanje, i ne odgovori ništa.

Ali Orio je divljim žarom, kao da je pomahnitao, zahtijevao odgovor.

— Rekni, lupežu. Otvori žvale, majmune. Je li lijepa? Ha! Je li lijepa?

I sad je morao Beppo odgovoriti.

— Pa svatko će reći, da je divna. To se mora priznati. Ali ja mislim, da će biti bolje, ako se ne budeš osvrtao na njezinu ljepotu, jer bi te to moglo

stajati trista muka. Ta ona je kći krvnoga neprijatelja tvojega doma. Ona je žena budućeg hrvatskog kralja i, koliko ja znam, junaka nad junacima. Ona je udata žena, koja ljubi svoga muža.

— A što ti to meni sve pričaš? — ljutio se Orio. — Nije meni do tvojih babljih naklapanja. Meni je glavno da ja i sam priznam, da je divna, i da taj naš susret nje bio san već java. Što će se iz toga izleći, nije me brige. O tome će odlučiti sudbina. A sada natrag.

IZREKAVŠI TE RIJEČI . . . .

Beppo je bio preneražen i nije se mogao snaći. U strahu upita:

— Gospodaru, šta si kazao?

— Natrag! Vozi natrag u Veneciju!

— Za miloga Boga, — zavapi Beppo. — Zar mi ne polazimo u svijet, da izbjegnemo smrti?

— Natrag, velim ti, natrag! I ništa na svijetu ne će me više prisiliti, da pobjegnem iz Venecije, dok će u njoj biti Hicela.

— Gospodaru! Ti luduješ. Ti srljaš kao muha u vatru i očitu smrt. Ti se predaješ na milost i nemilost

krvnicima svoga roda. Ja moram slušati tvoj nalog i vratiti se natrag u Veneciju. Ali činim to samo, jer me ti siliš. Ja te molim, ja te zaklinjem, dobri moj gospodaru, promisli, što radiš. Izgubit ćeš ludo mladi život.

— Pa što onda? Šta je meni život? Zar misliš, da se bojim smrti?

— To ne! Ja znam, da se ne bojiš. Koliko puta si dokazao, da si smion i divan junak. Ali dopusti, da ti kažem, da je ludo ovo, što sada radiš. Jer stari kažu: »Štogod radiš, radi razborito i promisli na svršetak.« A to ne može dobro svršiti. Hicela je suviše svetački odgojena, a da bi se iznevjerila svome mužu. Ali da i nije, zar ne znaš, da te i onako po svoj prilici dužde vi ljudi već traže kao urotnika. Ako ti nije stalo do svoga života, a ti se sjeti Venecije, koja stenje u okovima silničkog roda, i ako već želiš umrijeti, a ti umri za našu majku Veneciju, premda po mojem skromnom mišljenju, bolje je za domovinu živjeti nego umrijeti. Gospodaru! Hajdemo. Bježmo odavle. Posljednji je čas, da ostavimo Veneciju, to više, jer izgleda, da s tobom hoće da zavlada divlja strast, koja je sada tek u zametku. Odbaci zmiju napasti. Otrgni je sa svoga srca i baci daleko u more. A meni naloži, da vozim dalje.

Orio je sad već mirnije slušao riječi svoga Beppa. Sjedio je na svojoj klupi i prignuo glavu k prsima, vidjelo se, da nešto promišljava, ali onda digne glavu, potrese njome i reče:

— Ne, Beppo moj! Sudbina hoće, da se vratimo natrag. Dakle slušaj me: Natrag!

— Dakle u smrt. Ti biraš smrt, gospodaru.

— Pa makar u smrt, — odgovori odlučno Orio.

Gondola Oria, sina Domeniga Flabeniga, koji je bio vođa urotnika, vraćala se u Veneciju.

Na palubi gondole nije se čuo više niti jedan glas. Nijedna riječ više nije pala. Nijemo je jurila lađa prama obali, a Beppu se činilo, da vozi lijes, u kojemu počiva tijelo njegova dobroga gospodara Orija.

A Orio je šutio kao da je mrtav. Zadubio se u svoje misli i šutio. Njegove usnice, koje su još malo prije izgovarale zanosne i laskave riječi, sada su pokazivale gorki smiješak čovjeka, koji se baca u maglu nepoznatih događaja s nekim posebnim prkosom i prezirom.

Gondola je sjekla morsku vodu, a jednolični pljusak vesala dopirao mu tek katkada do svijesti.

6. KRALJ KREŠIMIR SURONJA.

U tvrdome gradu, na visokoj klisuri sjedio je hrvatski kralj Krešimir Suronja. Nad kulom kraljevom vukli su se lijeno sivi olovni oblaci, ali nijesu smetali žarkome suncu, da prosiplje zlaćane i plodonosne zrake po čitavom kraju, koji se pružao divnom slikovitošću pod kraljevim gradom.

Sjedio je kralj na zlaćanome stolcu i slušao ono, što mu je pričao hrvatski benediktinac, njegov sijedi prijatelj, jer tako je kralj nazivao oca Placidija nesamo radi toga, što je uživao u njegovim propovijedima i u njegovom znanju, već i zato, jer mu je mnogo puta i te kako poslužio svojim znanjem.

On mu je donosio i najnovije vijesti iz najraznijih strana svijeta, a pri tom bi mu znao zasladiti i onake časove, u kojima mu je mrak neopisive tuge htio da ovije čitavi svijet.

Vrlo su zanimale hrvatskoga kralja povijesne zgode istoka, one zgode, koje su često izgledale kao neke zlaćane priče, koje su izmislili najveći pjesnici svijeta, a za koje mu je čestiti benediktinac tvrdio, da su istinite. Nije davno otkako mu je govorio o sjaju sjajnoga grada Bagdada i o dvoru nekadanjih halifa iz kuće Abasida. Otac Placido čitao je u starim knjigama, kako je halif Moktadir prigodom svečanog primanja bizantskoga poslanstva pokazao taj sjaj. Od gradskih vratiju do ulaza palače stajala je vojska od 160.000 momaka. Pred vratima halifova dvora stajalo je sedam tisuća bijelih robova i sedam stotina

komornika. U samom dvoru bilo je privezano stotinu živih lavova na lancima. U koridorima palače na zidovima visjelo je deset tisuća pozlaćenih oklopa uz mnogo drugih dragocjenosti. U sredini najraskošnije dvorane bio je mramorni zdenac, u kojem su na zlatnom drvetu s dvanaest zlatnih grana sjedile umjetno izrađene ptice.

— Mora da je Bagdad divan grad.

— Jest, moj kralju. On se diže u nizini između. ri eka Tigrisa i Eufrata, u bogatoj i plodnoj nizini.

— Nije li to kraj, koga se često spominje u bibliji?

— Da, moj kralju! Ondje su bili divni gradovi Niniva, prijestolnica asirskih kraljeva, kaldejski Babilon i Seleukija. Bagdad su sagradili Arapi. Kažu, da ga je sagradio Mahdi, sin okrutnog Abdul-Abme-a. A bio je krvnik gori od oca, farizej i okrutnik, koji je ubijao ljude, koji nisu znali nauke korana, a on je sam prezirao koran. Pio je vino usprkos zabrane koranove i bio je ljuta pijanica, a ženama je skidao koprene i kćeri je vodio sa sobom da jezde u muškim odorama.

— Kako vidim, — govorio je kralj, — sav sjaj našega kraljevskog dvora iščezava pred onim arapskoga.

— Divan je sjaj tvojih dvorova i dolikuje tako velikom kralju kao što si ti. Ali ovo, što ti imaš, nije grijeh, dok je ono grijeh pred Bogom i ljudima. Kažu o nekoj sultaniji, da je bila neprispodobiva u svojoj raskoši i rasipnosti. Njezine nosiljke bile su od srebra i ebanovine sa zlatnim i srebrnim čavlima i karikama, presvučene i iskićene brokatom, hermelinom ili svilenim damastom. Njezine su postole bile ukrašene draguljima, a u dvoranama njezinim gorjele su svijeće od ambre. Kad se hranila, jela je samo iz zlatnog i srebrnog posuđa. Na istočnim dvorovima priređuju redovite utakmice na konjima, pasje bojeve i borbe kokota...

— Eh, — prekinu Krešimir Suronja, — utakmice i trke volimo i mi.

— Da, moj kralju — odvrati otac Placido, koji je zapazio, da se kralju, ponosnom i gordom kralju Hrvata, ne sviđa odviše ovo nabrajanje tuđe raskoši i da je nekako postiđen, što i u njega nema takve raskoši.

— Rekao si, da je ono grijeh, što rade Arapi, Bizantinci i Mlečani, koji su se u njih ugledali. Ali zašto ne bi onda bio grijeh i ono, što mi imamo divna u našim dvorovima? — pitao je kralj.

— Hrvatski kraljevi ne pretjeravaju u ovim vanjskim znacima svoje časti. Oni dijele velike darove narodu svome i puni su ljubavi za svakoga čovjeka iz hrvatskog naroda. Oni nastoje, da i svaki Hrvat bude sretan i bogat. Oni su više kao roditelji svih svojih podanika i vole svim srcem svoju rođenu grudu. Oni odgajaju velike junake u svom narodu i nastoje, da u čitavom narodu zavladaju srcem, a ne gvozdenim šakama.

Krešimir Suronja slušao je te riječi i godile su mu časak, ali onda se smrknu i progunđa kroz zube:

— To, što kažeš lijepo bi bilo i dobro bi bilo, da je tako. A možda je i bilo tako nekoć, kad su još vladali moji preći: Tomislav i njegovi sinovi. Ali danas i sam znaš, da nije tako. Otkad je i onaj moj nesretni brat Svetislav sam varkom ugrabio hrvatsku krunu, prikrativši mene i svojega brata Gojslava, tako da smo ga mogli samo velikim žrtvama prisiliti da nam je vrati. Od onda se mnogo toga promijenilo. Ne poštuje mlađi starijega. Nesretni kralj Svetislav sam je dao loš primjer narodu preuzevši svu vlast u državi, ne htijući da je podijeli sa mnom, kako je trebao da uradi po našem običajnom pravu i po volji oca našega Stjepana Držislava. Ali što da ti o toj krvavoj i žalosnoj povijesti spominjem. Poslije smrti oca našega planule su u Hrvatskoj stranačke borbe. Prvo su vrijeme Hrvati pristali uz Svetislava i njegova bana Vardu, dok je uz mene i uz mog brata Gojka bila manjina. I da nije bilo dužda mletačkoga Petra Orseola, koji nam je pritekao u pomoć, mi ne bismo nikada nosili kraljevske krune. Ali teške me je to žrtve stajalo...

To govoreći prignuo je kralj Krešimir Suronja svoju glavu k prsima i duboko je uzdahnuo.

Otac Placido shvatio je tu bol kraljevu i samilosno reče:

— Morao si poslati svoga sina Stjepana, miloga dječaka kao taoca u Veneciju, a tvoji hrvatski podanici romanske Dalmacije potpadoše pod Veneciju, koja više ne plaća stoljetni danak, koji je morala plaćati hrvatskim kraljevima...

— Sâm sam se poklonio duždu mletačkome u Trogiru i ugovorio sve, kako ću zasjest na kraljevski prijesto. Teško mi je bilo, vjeruj mi, teško mi je bilo, kad sam na takav način, recimo iskreno, na tako sramotan način došao do svojega prava. Boljelo me, da moram otuđiti svojem narodu neke gradove i krajeve i predati ih u pandže mletačkoga lava. Boljelo me je, i srce mi je krvarilo, kad je moj dvanaestgodišnji sin i kraljević Stjepan otplovio s duždom Petrom Orseolom u Veneciju... Ali tako je Bog htio, — uzdahnu kralj Krešimir Suronja.

— Čudni su putovi providnosti Božje. Nikome od smrtnika nisu poznati, ali On, koji ne plaća svake subote, On jedini zna, što radi.

Krešimiru Suronji postadoše oči vlažne, a onda reče:

— Vjeruj mi, ništa me nije više boljelo, nego kad su mi iz naroda dobacili grdnu i prokletu riječ, da sam izdajica domovine i svoga naroda. A ipak ja znam, da nisam izdajica, ja znam, da sam uvijek pošteno mislio sa svojim narodom.

Otac Placido sućutno je gledao hrvatskoga kralja, ali nije to bilo prvi put, što je iz kraljevih ustiju čuo takve riječi:

— Umiri se, moj kralju. Silom prilika bio si prisiljen da onako radiš. Uostalom ti si svim svojim, srcem i svim silama radio za svoj narod od prvoga časa kako si zasio na prijesto i danas ti to mora da prizna svaki pošten Hrvat. Danas, ako i ne pliva narod u slasti i lasti, ipak je dobio svoj red i on može mirno po svojim poljima voditi svoj plug. I oni, koji su

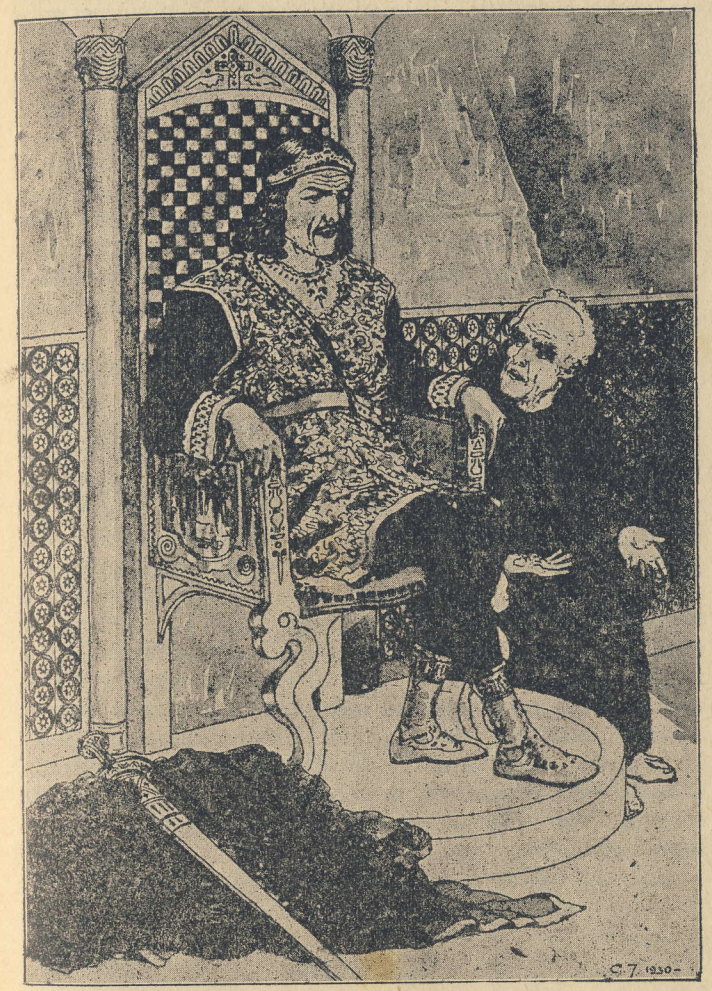

„TAKO JE BOG HTIO", UZDAHNU KRALJ KREŠIMIR SURONJA...

isprvice nekom mržnjom gledali u tebe, danas su se već nekako smirili. Vrijeme ih je naučilo novome redu i radu. Ako još i ne spominju tvoje ime u nizu svojih slavnih kraljeva, ipak ne mogu, da ne priznadu i tvoje zasluge za vjeru i domovinu.

— Ali ja znadem, — huknu kralj, — da jedva čekaju, da me naslijedi moj sin Stjepan. Pa ja, da ti pravo kažem, ne bih niti imao ništa protiv toga. Neka bude bolji od mene. Neka bude kralj! Ja ću mu rado i drage volje odstupiti svoje kraljevsko žezlo i svoju kraljevsku krunu. Pa ja sam ih zapravo samo njemu za volju prisvojio, njemu, svome dragome dječaku, kojega od svega srca volim.

— Kako to govoriš, moj kralju? Što ti pada na pamet? Ti da se zahvališ na kraljevskoj časti u korist svojega sina? Sada, kad si još u naponu svoje snage? Sada, kad tako čvrsto držiš žezlo u svojim rukama? Sada, kad slava tvog imena sve dalje seže preko granica tvojega naroda? Ne! Moj kralju, to bi bio zločin i protiv Bogu i protiv narodu i protiv tvoje porodice i protiv samome tebi. Pusti ti dragome Bogu, da prekine, kad bude njegova volja, nit tvojega života i tvoje vlade. Svi smo mi ubogi zemski crvi. Svi mi živimo u ruci Božjoj. Danas jesmo, sutra nismo. Nitko ne zna niti ure niti časa, kad će ga primiti crna zemlja u okrilje svoje. Ali svatko mora ostati na svom mjestu i raditi ono, što mu je odredio Gospodin Bog u velikom milosrđu svojem. To je i tvoja dužnost, hrvatski kralju! Nosi svoj križ, dok bude volja Božja, a nosit ćeš ga, kako te ja poznajem, junački i hrabro, ustrpljivo i ustrajno.

— Ali zar se nije zahvalio na časti i slavni dužd Petar Orseolo? Zar nije predao svoju vlast svome sinu Otonu?

Benediktincu zakrijesiše oči i on viknu:

— Pusti mrtve mrtvima! Petar Orseolo učinio je ono po svojoj savjesti, i neka mu Bog pomiluje dušu. Ali ne ide svaka čizma na svaku nogu. Po mojem dubokom uvjerenju za hrvatski narod bila bi najveća

nesreća, da sada zavlada narodom mladi kraljević Stjepan.

— Zašto? — gunđao je kroz zube kralj.

— Zašto? Odmah ću ti kazati.

— Reci! Govori! To je važno.

— Pro primo. Kraljević je Stjepan odgojen u zidinama Venecije. Odgojen je u gradu naših drevnih i strašnih, krvnih i okrutnih neprijatelja. On ne pozna još svoj narod, a hrvatski narod ne poznaje njega. Tko zna, ne stidi li se on svoga naroda? Nisu li ga u tuđem gradu strani učitelji odgojili u takvom duhu, da on mrzi svoj narod?

— Ne vjerujem, — škripnu Krešimir Suronja. — On je sin moje krvi. U njemu teče krv kralja Tomislava!

— Pa niti ja ne vjerujem, — odvrati mirno otac Placido, — ali dato sed non concesso, vrag je ipak mogao umočiti svoje pandže u vino njegova odgoja...

— Dalje! — nukao je kralj.

— Pro secundo. Stjepanu, hrvatskom kraljeviću, dao je dužd mletački Petar Orseolo za ženu svoju vlastitu kćerku Hicelu.

— Pa to je samo časno! To je lijepo i dično od njega. Sada smo u srodstvu. A ženu mojega sina Hicelu hvale k tome da je lijepa, pobožna i dobra.

— Istina, kralju moj. Sušta istina. Ali je isto tako istina, da je ona Mlečanka, da u njezinim žilama ne teče hrvatska niti slavenska krv. Njezini su pređi bili tuđinci, i ona je tuđinka. Hoće li ona zavoliti svoj narod ili će pljuvati na nj, jer će njoj, kćeri raskošnoga grada, biti preprost. Možda će joj smetati žuljevite ruke našega seljaka. Možda će s prezirom gledati na pregače naših majki. Možda će prkosno htjeti da gazi po ovoj našoj svetoj grudi. Možda će proklinjati čas, kad je stupila na našu obalu, i u mržnji svojoj napućivati svoga muža Stjepana, da lomi stari hrast hrvatske slave, da u okove baca vođe naroda, da bičem bičuje slijepe guslare naše, da bude krvnikom roda hrvatskoga.

— Ta, ona je žena, a on muž...

— Oh! Ti ne znaš, moj kralju, što sve žena može...

— U tebe su crne oči. Ti si zlopogleđa, moj oče Placido. Zlo nam gučeš i zlo bajaš.

— Ne! Varaš se, moj kralju. Mogao bih priseći, da dobro mislim i boljem se nadam. Ne gledam ja crno i ovo, što govorim, nije nikakvo proroštvo, a niti su to kakve rđave slutnje. Ovo je samo glas opreznoga čovjeka, koji ne bi rado, da njegov hrvatski narod iza tolikih grdnih kušnja i nedaća opet doživi crne i krvave dane. Ovo je glas čovjeka, koji ne bi rado, da njegov dobri i plemeniti vadar bude žrtvom nekih zlih misli, pa da se u nezgodan čas zahvali.

— Ti mi dakle savjetuješ? — pitao je hrvatski kralj.

— Savjetujem ti, da se ne mičeš od svoje volje sa svoga prijestolja, jer si sada od silne potrebe narodu. Prije si u svoje doba mogao da se i posve odrekneš hrvatskog prijestolja, da ga i posve predaš u ruke svoga brata Svetoslava. Ali danas bi to bio zločin, koji bi u tvom narodu prouzročio kobnih trzavica i nevolja. Svjetujem ti iskreno samo jedno: kraljuj!

— Dobro. A što misliš sa Stjepanom? Zar da ga razbaštinim? — pitao je malo ne ljutito kralj.

— Bože sačuvaj! Daleko budi od mene i sama pomisao na to. Ako svi znaci ne varaju i ako svi glasovi ne lažu, kraljević je Stjepan divan junak nad junacima. U njega je hrabro srce i pronicav um, ali treba iskustva u svom narodu. On treba da se vrati u domovinu svoju. On treba da ovdje ispita snagu svoju. On treba da nauči mirisati cvijeće naših polja, da srče zrak naših brdina i gora. On treba da uči, što su naše potrebe, pa da ono, što je naučio u stranome svijetu primijeni na naše želje i našu budućnost. Ne smije da sve ono, što je vidio u Veneciji, ovamo donese s divnim draguljima znanja, ali i s prokletim otrovom kuge. Pa ako se i ne smije držati one: »pleti kotac kao što i otac«, opet ne smije da pretjeranim zanosom predaleko odleti do puta neprohoda i klanca jadikovca.

— Ti dakle misliš, da se ovamo vrati?

— Ja mislim i više. Ja mislim, da bude tvojim pratiocem, tvojim ljubimcem, tvojim doglavnikom, da onda, kad upozna dovoljno svoj narod i njegove potrebe, u sijede dane tvoje da postane i tvojim suvladarom, kraljem svoga naroda, hrvatskoga naroda, koji će u to doba upoznati i njega, da u njemu vidi svoga miljenika, svoga lučonošu, svoga voditelja i prosvjetitelja, svoga prijatelja i svoga oslobodioca, vrijednoga sina divnoga oca.

— Divno pričaš, divnije savjetuješ, dobri moj oče Placido! Mislim, da su to riječi samoga Boga... A Hicela?

— Oh, i ona upoznat će golubinje, ali hrabro srce svoga naroda, i ako nije u njezinim grudima srce od kamena, ona će ga zavoljeti i omilit će joj kao čedo rođeno.

— Bože daj, da bude tako! Ti me oduševljavaš, moj oče. — I on obuhvati čvrstim šakama siromašnoga redovnika i tronut poljubi ga na blijedo, koštunjavo lice.

— Amen! Amen! Amen, — ponovio je triput redovnik svetoga Benedikta, otac Placido, sretan, što je dobro savjetovao svoga prijatelja, hrvatskoga kralja Krešimira Suronju.

7. STRANAC.

Nisu prošla niti dva dana od toga razgovora, što ga je imao kralj hrvatski s hrvatskim benediktincem, kad se u njegovom dvoru pojavio čudan gost. Bio je to suhonjavi visoki čovjek s tamno-blijedim licem u pokorničkom surovom odijelu, onakvu, kako su ga običavali nositi hodočasnici na sveta mjesta, hodočasnici u Rim i u svetu zemlju. Takvih hodočasnika bilo je na stotine i tisuće, koji su smatrali, da nema ništa zaslužnijega na svijetu od polaženja u Palestinu: na grob Kristov, u Betlehem i u Jeru-

zalem, u crkvu sv. Marije u dolini Jozafat, u hram Uskrsnuća i na druga mjesta, koja su usko vezana s djelom velikog Spasenja, a naročito još Tiberija, Betsaida, Nazaret, Betanija.

Hodočasnici dolazili su sa sjevera i juga, sa istoka i zapada, a kada su polazili i prolazili kroz kršćanske narode, bili su čašćeni i poštivani, jer je svatko znao, s kolikima se nevoljama i nepogodama imade boriti takav hodočasnik. Put ga je vodio kroz klance neprohodne, kroz jazove duboke na planine visoke. Divlje zvijeri i još okrutniji razbojnici vrebali su na nj iz zasjede i mnogi jadnik, koji je već prošao mjesece i mjesece puta, boreći se sa glađu i žeđom i mislio, da je već na cilju i da će doskora orositi čelo vodom slavnoga Jordana, ostavio je svoje kosti u tuđoj zemlji, a da njegovi domovi nisu nikada saznali, u kojem kraju počiva njegovo tijelo. A doma su ga čekali uzalud sijedi roditelji i stari otac i časna majka i mila žena i mala čedanca.

Većina hodočasnika putovalo je pješke, bosonogo, bez vreće i bez novaca i živežnih namirnica, na milost Božju, da se proture siromašno i pokajno dobrotom onih, koji su skidali od ustiju samo da ih podvore. I uistinu staro i mlado darivalo je. Ovdje su mogli da ispiju iz zdjelice mlijeka, tamo bi ih nadijelili hljebom i rijetko se našla surova duša, koja bi ih otjerala od kućnoga praga.

Sa školjkom na ramenu, sa dugim štapovima u ruci izazivali su ljubav i samilost. Svi su se preporučali u njihove pobožne molitve moleći ih, da se pomole za njih i da se sjete njih na svetom grobu, u hramu svetoga groba.

Takav hodočasnik pojavio se danas u dvoru hrvatskoga kralja, i straže su ga puštale mirno, a ljudi mu se klanjali.

Tako je mirno mogao da uđe do unutarnjih vratiju dvora. Tek ovdje ga je zadržala straža. Bio je to brkati kopljanik s dugim kopljem, koji mu je zapriječio s kopljem put pitajući oštrim glasom:

— Vidim, da si po svom odijelu hodočasnik i po tome neka ti je svaka čast od Gospodina Boga našega i od čitavog naroda. Ali ovuda ipak ne smiješ proći, jer imam strogi nalog da nikoga ne pustim. To su vrata kralja hrvatskoga, našega oca i gospodara. Bez njegove dozvole ne smije ovuda nitko proći, a tko

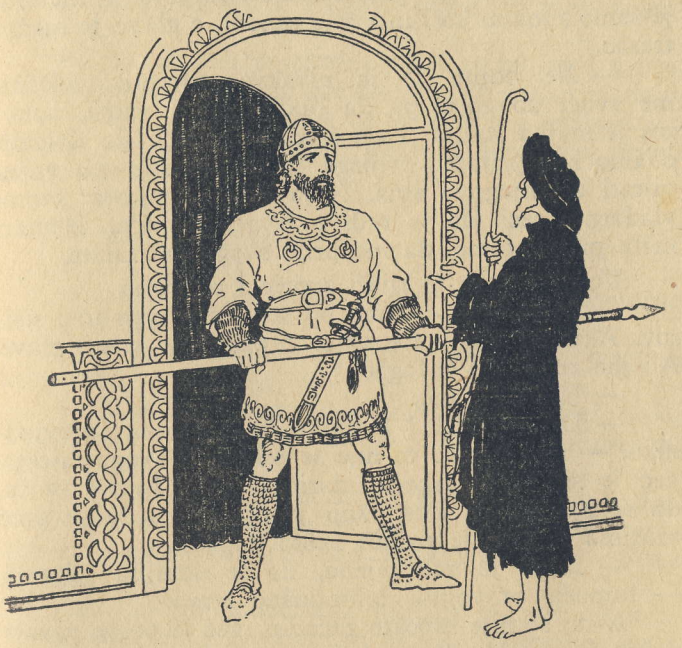

TEK OVDJE GA JE ZADRŽALA STRAŽA . . .

zna, jesi li ti onaj, kakvim se prikazuješ. Možda si ti vuk u ovčjem odijelu. Možda i nisi hodočasnik, već si se samo sakrio u tu časnu mantiju, a uistinu si kakav lupež.

— Što ti pada na um? — odvrati hodočasnik s čudno mirnim i umiljatim glasom, jezikom hrvatskim, ali stranim naglaskom.

— Oh, ne bi to bilo prviput. Nije baš tome tako davno, kad je ovamo došla slična časna mantija, a kad smo je pretražili, našli smo pod njom bodež... Ne misli dakle, da ćeš proći u odaje kraljeve bez pregleda. I ako se u tebe nalazi kakvo ubojito oružje, onda ga odbaci prije od sebe, da ne dođeš na vješala tanka.

Hodočasnik se prostodušno smiješio i mahnuo je samo svojom koštunjavom rukom, a glavu je nježno tresao.

— Ne bojim se ja nikakve prijetnje. Možete me svući do gola, pa da budem pred vama, kakva me je majka rodila, i ne ćete ništa naći. Ja dolazim ovamo kao prijatelj tvojega kralja i nosim mu važne vijesti od njegova sina. Najavi me smjesta svome vladaru i reci, da se radi o životu i smrti. Nemam ništa protiv tome, da me prije svega pretražite.

Vojnik se na te riječi smirio i odvratio:

— Razumije se samo po sebi, da ćemo to i učiniti. Ako istinu govoriš, ne će ti pasti niti vlas s glave. Ali jao tebi, ako si lagao.

— Nisam lagao.

— Dobro dakle! Najavit ću te mom zapovjedniku. — Ali rekavši to nije se micao sa svoga mjesta, već je snažnom šakom udario o neku kovnu ploču, da se začuo jaki glas, koji je obznanio, da se pred vratima unutarnje palače nešto događa.

— Meni je zabranjeno, da se udaljim odovud, — tumačio je vojnik dobrodušno strancu.

A taj se nije nipošto začudio, već je posve ravnodušno čekao, što će se dalje dogoditi.

— Stajalo bi me glave, da napustim stražu, — nastavio je vojnik dalje.

Ali stranac mu se bez riječi tek milo smiješio.

Prošlo je tek malo časova, a onda se pojavio zapovjednik straže, i onda je počelo novo ispitivanje.

— Ne može se tako lako do kralja, — reče zapovjednik.

— Znam i pravo je tako, ali ovo je posve izniman slučaj. Ja moram s njime govoriti.

— Moraš? To bih ja rado vidio.

— Moram, i ako mi ne ishodiš dozvolu, moglo bi se dogoditi strašno zlo tvojem kraljevstvu i tvojem kralju, a naročito vašemu kraljeviću Stjepanu.

— I ti dolaziš...

— Da to zlo spriječim.

Zapovjednik ga je straže oštro gledao. Vidilo se, da nastoji prodrijeti u njegovu dušu da vidi, govori li istinu.

Ali hodočasnik je govorio tako uvjerljivo i mirno, da je njegovo ponašanje moralo raspršiti svaku sumnju.

— Zlo, veliš, dogodit će se kralju i kraljeviću? S koje strane. Zar našem dobrom Stjepanu prijeti kakva opasnost?

— I te kakva!

— Možda smrt?

— Da, i smrt.

— Onda ne smijemo oklijevati? — zabrinuto će zapovjednik.

— Nipošto ne! Svaki časak može da pospješi katastrofu.

— A ne bi li mogao to, što hoćeš da kažeš, kojoj drugoj osobi, na primjer djedu ili štitonoši kraljevom kazati?

— Rekao sam, nikome drugome, već samome kralju.

Na te riječi povukao se zapovjednik straže u nutarnje odaje. Očito se htio posavjetovati s višima od sebe.

Tako je bar hodočasnik tumačio njegov odlazak.

A tako je i bilo, kako se mogao doskora uvjeriti.

Zapovjednik se vratio i onda rekao:

— Ispunit će ti se želja. Kralj će te pustiti pred sebe. Dakako da ćeš se morati posve pokoriti našim odredbama. Izgledaš kao janje, ali ne znam, nisi li zmija.

— Ne bojim se... U mojem srcu nema ništa zla. Moja je savjest čista.

— Tako govore i svi zlotvori i uhode i ubice i oni, kojima su ruke rumene od krvi.

Hodočasniku su oči bliještile nekim zadovoljstvom.

8. PONUDA.

Hodočasnik je napokon stajao pred kraljem. Htio je da u četiri oka govori s hrvatskim kraljem i toj želji bilo je udovoljeno. Dakako, da su na svim stranama ispred dvorane, u kojoj je kralj preda se pustio stranca bile straže spremne, da na prvi poziv kraljev skoče kralju u pomoć.

Stranac se bacio u prah pred kraljem i tako je ostao neko vrijeme, a onda je ustao i čekao, da kralj progovori.

— Kažu, da mi nosiš vijesti od mog sina Stjepana? — pitao je Krešimir Suronja.

— Da, gospodaru!

— Kažu mi, da su te vijesti vrlo važne.

— Da, gospodaru!

— Kažu mi, da se radi o životu i smrti.

— Da, gospodaru!

— Govori dakle! — naloži kralj, a licem mu proleti jedva primjetivo tjeskobno čuvstvo, a onda strogo pogleda hodočasnika i reče:

— Vidim te u odori hodočasničkoj, ali sudim, da nisi hodočasnik.

— Nisam, gospodaru.

Kralju preleti licem gorki osmijeh.

— Ti si me dakle prevario. Ti si se usudio ušuljati u moje odaje pod krivom maskom. To bi bilo bezobrazno, da nije luđački smiono. Znadeš li, da te mogu predati smrti?

— Znam, gospodaru.

— I kad to sve znadeš, pa ipak dolaziš amo, to je dokazom, da si nosilac važnih vijesti i da ti koraci nijesu bez razloga.

— Tako je, gospodaru!

— Tko si dakle?

— Ja sam tebi posve nepoznati čovjek i ako ti reknem, da sam Ivan sin Jakobov, to će ti ime malo kazati, baš tako kao da ti kažem: ja sam kamen usuda, koji se kotrlja u nepoznate dubine.

— Što si i otkuda si?

— Ja sam glas vapijućeg u pustinji.

— Ti se rugaš svetome pismu i sv. Ivanu Krstitelju, kad rabiš te riječi.

— Ne rugam se. Govorim suštu istinu.

— Kakva je to istina?

— Istina je, da sam glas onih, koji vape za pravdom, a dolazim iz pustinje, koja je doduše krcata i zlatom i dragim kamenjem, ali koja je pusta i tužna, jer u njoj nema slobode i junačkih srdaca.

— Kao da mi u zagonetkama govoriš? Nije potrebno. Ako si čestit čovjek, govori otvoreno i iskreno i ne trebaš se bojati.

— Ja se i ne bojim, ali krzmam da ti odmah reknem, što treba da ti kažem, jer znam, da si u rodu s dužđom Orseolom i da ti je snaha Hicela, čedo dužda mletačkoga.

— Ti si dakle sin Venecije? — pitao je kralj.

— Jesam.

— Po tom, što si upravo kazao izgleda, da si protivnik roda Orseolova i da pripadaš stranci, koja se diže protiv dužda Orseola. I ti se usuđuješ stupiti pred mene da mi ovdje govoriš protiv prijatelja, protiv rodbine i svojte! Zar te je sam bijes ovamo domamio, da ludo izgubiš glavu! Mogao bih ti odmah dati odrubiti glavu, ali tvoja smionost odviše je drska, a da ti baš prije smrti ne iskažem jednu milost, a ta je, da te milostivo saslušam.

Mirno je govorio Ivan sin Jakobov.:

— Kad sam, kralju, prestupio prag ove palače, znao sam, da nosim glavu svoju u torbi i da nisam siguran, da ću izaći odavle živ. Ipak znajući da kralj ima i većih dužnosti nego što su dužnosti prema porodici, došao sam ovamo, da iznesem pred tebe ono, što mi je na srcu. Pusti me da to izreknem.

— Govori, — kimnuo je glavom kralj. A Ivan Jakobov približi se kralju i reče ozbiljno:

— Kralju hrvatski, zar još nisi dosta dugo robovao?

— Kako! Što to govoriš? Tko je robovao i kome je robovao? — ljutio se kralj.

— Ne treba da ja o tome govorim. Ti to znadeš najbolje. To zna i čitav tvoj narod. To znade Venecija. To zna čitav svijet!

— Zar ja nisam nezavisni kralj u svojoj Hrvatskoj, zar nisam vladar svih Hrvata?

— Jesi, kralju, jesi. To ti nitko ne osporava. Jesi kralj, ali si sam sebi stavio zlatne lance oko nogu i ruku. Sam si se bacio u pandže mletačkoga lava, koji te tako čvrsto drži, da se u njima ne možeš ni maknuti. Sam si predao svoga sina Stjepana duždu Petru Orseolu kao taoca. Izgubio si latinske i hrvatske gradove. Izgubio si i danak, koji su ti Mlečani plaćali. Ti najbolje znaš, da si, samo da dobiješ krunu, svoju bijelu dušu zapisao vragu, Petru Orseolu, duždu mletačkome. I dok ti je narod, tvoj narod dovikivao: »Skini s vrata jaram mletački«, ti si bjesnio u srcu svojem, tvoje su se pijesti grčile. Ali se nisi maknuo, a nisi se ni smio maknuti!

— Drsko je, što govoriš, — prekinu ga kralj.

— Drsko, ali istinito, i ništa nije istinitije od toga. To ti dobro znaš u srcu svojem. Ali neka te tješi, da bi svaki drugi na tvojem mjestu isto učinio. Tebe je vezala zakletva duždu Petru Orseolu, tebe je vezalo i to, što ti je sin taoc u Veneciji. Pa što si mogao učiniti? Tvoja bijela duša bila je zarobljena od dužda Petra Orseola, i onaj vampir ispijao je krv tvoju..

— A zašto si došao da mi to kažeš?

— Došao sam, da budem mač u tvojoj ruci i da spasim tvoj narod iz sužanjstva.

— Zavodniče, što hoćeš od mene? Tko te šalje i zašto si došao?

— Otkako je dužd Petar Orseolo zamijenio duždevu kapu sa kapucom siromašnoga redovnika, prestala je vrijediti tvoja zakletva, koju si mu dao samo kao zakonitom duždu, a ne kao fratru laiku. Jeli to istina?

— Jest, — odvrati gotovo mehanički i nehotice kralj.

— Tvoje su dakle ruke slobodne, ako skineš one zlatne lance, koji te još uvijek sapinju. Pristani uz nas i to će ti lako biti.

— Uz koga?

— Uz nas, koji te molimo da budeš naš saveznik, naš drug, naš suborac za prava i slobodu Venecije, ali i za slobodu i prava Hrvatske.

— Što zahtijevate od mene...?

— Da pošalješ svoje lađe nama u pomoć.

— A tko ste vi?

— Mi smo oni, koji ne damo da se ruše stara prava Venecije. Mi smo oni, koji ne damo da se ruši naš stari ustav. U Veneciji se ne smije dozvoliti tiranstvo jedne porodice, koja hoće da tiranski zavlada starom našom državom i da uzurpira kraljevsku vlast i kraljevski naslov za sebe i svoje nasljednike. Mi smo republika i to hoćemo da ostanemo. Zato će doskora buknuti u našoj državi nemiri, koji će potresti prijestolje Orseolovo.

— I vi čudni ljudi snivate o tom, da ću ja, kralj Hrvata, ustati za vašu republiku? — čudio se kralj.

— Zašto ne! Dobro sređena Venecija svakako će ti biti boljom susjedom od kraljeva mletačkih, koji će htjeti da zagospodare i tvojom državom na temeljima neke rodbinske sveze. Mi ti nuđamo natrag one dalmatinske gradove, koje ti je Petar Orseolo oteo. Dat ćemo ti ih i onda, ako nam i ne bi htio da oružjem pomogneš. Dat ćemo ti ih i onda, ako samo uzdržiš dobrohotnu neutralnost i ako ne navališ na našu vojsku.

— A što će biti sa mojim sinom? — pitao je Krešimir Suronja.

— Jamčim ti poštenom riječju, da će tvoj sin zajedno sa svojom ženom Hicelom i malim sinčićem Krešimirom biti od naše mornarice doveden u Hrvatsku.

— A misliš li ti, — promjeri ga kralj Krešimir Suronja, — da bi to bilo od mene čestito i pošteno, da se dignem protiv rodbine?

Ali je i to pitanje izdržao Ivan sin Jakobov mirno kao kamen. Nekom okrutnom iskrenošću odvratio je kralju:

— Salus patriae suprema lex esto! Kralju, ne zaboravi, da je spas domovine najveći zakon. Zar nisi

baš ti ustao na brata rođenoga Kralja Svetislava, koji je tebi i tvome bratu oteo pravo?

Na te je riječi kralj Krešimir Suronja mramorkom ušutio. Sio je na stolicu i prekrio svojim plaštem lice.

A kad je opet dignuo glavu reče Ivanu Jakobovu:

— Vraže! Tvoje su riječi usijano olovo, a tvoje su rane duboke kao bezdno morsko.

— A u tebe je moć da iz olova stvoriš zlato pobjede, a iz dubine morske da izvadiš biserje slave i veličine.

9. PRED ODROM VELIKOGA DUŽDA.

Tužno su zvonila mletačka zvona. I začas je grad poslovni, trgovački i veseli zaorio plačem. Glas zvona, »marangona« zvanog, koji je mletačke građane svaki dan pozivao na posao, u devet sati k doručku, a u podne k jednostavnom objedu, gdje su se marljivi Mlečani sabrali oko ribe i divljači, kozlića i divlje krmadi, glas toga zvona danas je odjeknuo tužnim glasom spominjući na smrt.

Pobožni Mlečani prekrstiše se i pomoliše ne znajući još, komu to zvono zvoni. Ali kad su nato stala zvoniti i sva ostala mletačka zvona, onda su znali, da je umro veliki gospodin.

Domalo je čitava Venecija znala, što se dogodilo. Čitava Venecija odzvanjala je jaukom i plačem:

— Veliki naš dužd Petar Orseolo je umro.

I ta se vijest proširila brzinom munje od jednoga kraja grada do drugoga i svi su bili puni hvale i svi su govorili s najvećim poštovanjem o pokojnome duždu.

A on je počivao u crkvi svoga samostana, u kojem je potražio posljednje svoje utočišće. On je počivao na odru usred hrama Božjega, zatvorenih očiju i sklopljenih ruku u odijelu brata laika, bez duždeve kape na glavi, bez kraljevskog sjaja, bez grimiznog plašta, bez zlata i dragog kamenja. Izgledao je kao priprosti i siromašni redovnik smirena, nasmijana lica, kao da svima i svakome hoće da kaže:

— Evo tu počivam ja, nekoć najmoćniji dužd mletački, kojega je slava prodirala od jednoga do drugoga mora. Eto tu počivam ja, kojemu su se divili i klanjali svi puci i narodi, ja, koji sam proživio tolike bure i oluje, tolike lovor-vijence i slavne pobjede ne našavši nigdje mira niti pokoja, dok nijesam došao u ovu svetu kuću mira i u sveto mjesto Božje. A sad je svesilna smrt sklopila zauvijek oči moje, i nikad više ne će noge moje stupati u duždevom dvoru među četama laskavaca i milolaža, koji su se preda mnom bacali u prah ničice i nastojali da steknu moju milost bacajući pred mene miomirisne ruže božanskih atributa. Eto tu sada počiva moje smrtno tijelo i za dva tri dana bit će izjedeno crvima i širit će vonj mrtvački i strašni, i da me skoro ne sahrane, svi bi trkimice bježali od toga smrada, od te grdobe tijela, koje se dičilo duždevom kapom. I ti, sinko Otone, kojemu sam dao u nasljedstvo svoj jaram duždeve časti, i ti bi bježao. I ti, moja kćerko, koja si me obdarila lijepim dječakom, unučićem Krešimirom. I ti bi bježala od mene, pa i ti moj dobri đakone Ivane, koji si neopisivom ljubavlju opisao sve dane moga života.

Da, tako nam priča pokojnik, koji sada počiva među velikim duplirima u crkvi, gdje su ljudi odlazili i dolazili, da još jednom vide svog pokojnoga velikana i da se pomole pred njegovim odrom.

Da, tako bi zacijelo mislio i govorio mrtvac, mislio je u svojoj duši mladi i snažni kraljević hrvatski Stjepan, koji je došao pred taj odar, da se i on zadnji put oprosti od velikoga čovjeka i tasta svojega. Uz njega je klečala duždeva kći Hicela i gutala zuze. Oči su joj bile crvene od suza, ali ona nije glasnim jaukom javno pokazivala svoje boli, samo kadikad uzdahnula bi:

— Oče moj, oče moj, zašto si me ostavio?

Kraljević hrvatski Stjepan stajao je uspravno i zamišljeno i nehotice se sjetio sličnoga časa, koji je proživio u trogirskoj benediktinskoj crkvi, kad su svi u nijemom užasu prilazili do onog katafalka u sredini crkve, na kojem je u otvorenom lijesu

počivalo mrtvo tijelo ubijenog benediktinca, koji je umro od ubojite i oštre strijelice namijenjene njegovom ocu sadanjem kralju Krešimiru Suronji.

Oh i te kako se sjećao danas one nevine žrtve. On je onda, još dječak, stajao pred onim mrtvacem baš kao i danas pred mrtvim duždem i činilo mu se, kao da mu hoće odati neku strašnu tajnu. Da, onda mu se pričinilo, kao da su se one oči otvorile, a usne one, da su se stale micati i zubi da su stali cvokotati. Činilo se, da se u obraze mrtvačeve vraća život, a pod njim, pod hrvatskim kraljevićem, da se zemlja koleba, i da se njišu u crkvi stupovi, oltari i da se ruši čitav hram, a u sebi da govori jasne, nečujne, ali strašne riječi:

— Što hoćeš od mene, mrtvače?

I pričinilo mu se, da čuje u taj čas odgovor, koji mu je ispunjao grozom sve žile mladoga tijela.

— Krv... krv... krv... mnoge žrtve i stradanja...

Bio je onda dječak, onda kad je u trogirskom, hramu stajao pred odrom nevine žrtve, a sada je bio snažan muž, spretan, viteškom megdanu vješt, neustrašiv i silan, jak da zavlada narodom.

Pa ipak!

I danas kao da čuje iste riječi. Kao da mu i ovaj mrtvi dužd, njegov tast, ponavlja riječi, koje je čuo od ubijenoga redovnika... Da, da, on je čuo u duši svojoj kobne riječi...

— Krv... krv... mnogo žrtve i stradanja.

Nehotice pogledao je na svoju ženu, koja je još neprestano klečala pred tužnim odrom pokojnog oca svoga. Izraz nekog toploga čuvstva sijevnuo mu je taj tren iz očiju, i on se nježno prigne ženi svojoj i digne je k sebi:

— Hicelo, ženo moja, ne daj se prevladati osjećajima. Znam ja, da si djetinskom ljubavi volila oca svojega, ali tebe veže dužnost, da živiš za dijete svoje, za čedance naše, koje nam je darovao sam Gospodin Bog. Hicelo, milo srce moje. Budi onakvom majkom našem čedu, kao što si bila dobrim i zahvalnim djetetom ocu svome. Znaj, onda da ćeš biti blagoslovena pred Bogom i pred ljudima.

Hicela ga je pogledala zahvalnim pogledom i digla se sa zemlje privinuvši se k njemu. Uzdigavši glavu prema njegovoj reče tiho, ali s nekim zanosom:

— Stjepane, vojno moj. Sad više nemam nikoga na ovome svijetu do li tebe i našega dječaka. Kunem ti se evo pred mrtvim tijelom oca svoga i čvrstu ti vjeru dajem, onako kao što sam ti već nekoć pred Božjim žrtvenikom dala. Obećajem tebi i našem djetetu ljubav i vjernost do smrti svoje i još preko groba.

— Hvala ti, ženo moja, — odvrati hrvatski kraljević Stjepan. I on je uze ispod ruke i izvede iz crkve.

S najvećim poštovanjem razmaknule su se skupine ljudi pred njima i puštale su da lako prođu kroz guste redove njihove.

Začu se pjesma tužaljka pobožnih redovnika i glas svetih psalama, koji se diže k nebu kao i onaj mistički dim upaljenih voštanica, što su u dvostrukim redovima gorile uz odar velikoga dužda.

U skupini nedaleko od glavnoga ulaza stajao je lijepi mladić i šaptao:

— Joj, kako je krasna u svojoj tuzi! Ono divno lice još je divnije orošeno biserjem njezinih suza. Ja dršćem, dobri moj Beppo, ja dršćem od uzbuđenja. Mislim, da imam vrućicu.

— Dobri moj gospodaru Orio. Jadni gospodaru Orio, kako si se promijenio. Ti ne možeš niti jesti niti piti niti spavati od ljubavi. Nikada nisam mislio, da bi se takva šta moglo događati u zbilji. Mislio sam, da su to izmislili oni luđaci pjesnici, koji ne mogu drugo već da pjevaju o ljubavi i strasti i pričaju o ludim avantirama trubadura i svakakvih fantasta. Pravo veliš, da si bolestan. Ali, hajde, maknimo se otud. Nije baš uputno, da te vide pred odrom tvojega neprijatelja. Mislili bi, da uživaš u raspadanju njegova tijela.

— Uživao bi, ubogi moj Beppo, možda magarac, kad bi kopitom udario mrtvoga lava, ali ne kršćanski vitez. Ja prah mrtvoga dužda poštujem i priznajem,

da je bio velik čovjek i da se u njegovoj glavi rodila mnoga veličajna misao. Ne, nisam ja mrtvacu neprijatelj. Mislim, da imadu pravo oni, koji vele : »O mrtvima samo dobro... de mortuis nihil nisi bene«. Bog mu pomilovao dušu!

— Da. Možda imaš pravo. Po tom te poznajem, da si, kako si rekao, kršćanski vitez. Ali kad si u jednom, zašto nisi i u drugom? Zašto se ne ponašaš tako i u pitanju ljubavi. Zar kršćanski virez krši zapovijedi Božje? Zar si zaboravio, da nam vjera kaže : ne poželi ženu bližnjega svoga?

Tako je govorio Beppo, dok je gotovo na silu odvukao svoga gospodara iz crkve i od gomile ljudi. Neko vrijeme Orio nije odgovorio ništa. Vidilo se, da i ne zna, što bi mu odgovorio. Istom poslije oduljega vremena odvrati s nekim usiljenim smiješkom :

— Oh, moj Beppo, još nisi nikad glumio ulogu propovjednika. Ha! Nikako ne dolikuje tvojim neotesanim usnama, da izgovaraju svete riječi. Ove usne, koje su se nabubrile od neprestanog brbljanja razbludnih dosjetaka, nezgrapnih šala, bestidnih primjedaba, koje su me pozivale na bludne domjenke i u otrovne orgije, sada najednom izgovaraju riječi svetačkih opomena. Ti, koji si košara samih ruža omame, ti, koji si bačva ciparskog vina, ti, pred kojim sam morao bježati, da potpuno ne ogreznem u kaljuži svijeta, sad si najedamput zvončić ispred žrtvenika i zvoniš na molitvu... Ne, to ti uistinu ne pristaje.

Beppo se nekako kao u neprilici počešao za uhom i nekako glupo nasmiješio.

— Pa možda i imaš pravo, da mi ne pristaje. Ali sve ja to govorim od ljubavi. Moram da ti priznam, dobri moj gospodaru. Ova mi se tvoja nenadana ljubav nikako ne sviđa. Pa ako ti dobivaš vrućicu od ljubavi, mene trese zimica od straha, što će nam još donijeti ta tvoja nesretna ljubav. Bojim se smrti... Mani se te opasne igre...

— Pak! Neka donese i smrt, i opet ti velim. Da se manim? Vidim, da ti ne znaš, što je ljubav. Mogu li zapovijediti srcu, da ne bije, a duši, da ne diše,

a mislima, da ne teku? Misliš li, da su moje misli mušice, koje mogu po volji da otjeram od sebe? Misliš li, da je srce burence s odojčićem, koga mogu da izvadim za noge iz tog burenceta? Misliš li, da je duša pergamena, sa koje mogu izbrisati pojedina slova. Ludove, zar nije samo tvoje sveto Pismo reklo najdivnije riječi o ljubavi : »Dođi sa Libanona, moja vjerenice, dođi sa Libanona, dođi! Bit ćeš krunjena! Dođi sa vrška Anama, sa vrhunca Sanira i Hermona, iz brloga lavova i sa brdina leoparda. Ti si moje srce ranila, moja zaručnice, ti si moje srce ranila s jednim svojim okom i s jednim vlasom svojega vrata.«

— Ja sam poganin po svojim djelima, — prekine ga Beppo, ali se ne bih usudio rabiti riječi svetoga Pisma u profane razgovore.

— Oprosti mi, stari druže. Ja to i ne mislim. Samo sam ti htio da kažem, da je ljubav jača od smrti, da je slađa od meda i ciparskog vina, da je neodoljiva, i da ću radije umrijeti, nego li je se okaniti, kada bih to i mogao. Ali ja to niti ne mogu.

— Možeš, moj gospodaru. Sada još možeš, dok se nije još jače u tebi ukorijenila. Spasi se od te kobne ljubavi, koja ne može dobro svršiti. Bježi, dok je još vremena! Još ima divnih žena na svijetu.

— Što su druge žene prema Hiceli? Nemoj mi govoriti glupe riječi. One su prema njoj kao olovo prema zlatu, kao drvce ljeskovo prema visokoj hridini Libanona. Daj mi sve slonove kosti, što ih ima na čitavoj zemlji, saberi ih na gomilu, daj mi sve krune ovoga svijeta, ponudi da postanem njihovim vlasnikom, ja mislim, da bih sada odabrao samo nju, samo nju, samo Hicelu.

— Ali ona je žena drugoga čovjeka.

— Ne marim. Ona mora postati moja.

— To je ludost.

— Neka je ludost.

— To je zločin.

— Ne zovi to zločinom.

— Moram, jer je uistinu mahniti zločin.

— Molim te, poštedi me, jer ću još više pomahnitati.

— Želiš li sudbinu Davida kralja? Hoćeš li umoriti Stjepana kraljevića hrvatskoga? Hoćeš li oteti Hicelu, njegovu ženu?

— Ti si kao sotona, koji me navodiš na takve misli. Zar nisi ti sam dovodio k meni tuđe žene i djevojke vjerene s drugima? Sad si najednom moralista i strogi asketa.

— Nisam sotona, nisam moralista, nisam asketa. Nisam. Priznajem, da sam u tvoj život donio mnoge promjene, koje se nisu slagale sa strogim moralom. Priznajem, da sam ti nastojao u vrč života uliti meda, ali to je sve bilo prolazno. Bilo je u dalekim stranama svijeta, za časovitog boravka u gradovima, koji su bili na glasu radi razvratnog života. Bile su te tvoje ljubovce jednodanje muhe, ma i sa zlaćanim krilima, koje su tek doletjele nestašno do tebe, a da ne ostave niti najmanji trag u srcu tvojem. One su ti dapače dosadile. One su ti ogadile. Bile su i prošle su. Njih nije trebalo nagovarati na avantire. U njihovu je srcu već davno stolovalo devet đavola prije, nego li su upoznale divnoga Oria iz daleke i čarne Venecije. Ali sada je drugo. Ti hoćeš da zavedeš svetu ženu, o kojoj kažu, da je uzor kreposti. Ti hoćeš da ljiljan Božji obiteljske prave sreće staviš na smetište. Ti hoćeš sretnu majku da otrgneš od nevinoga čeda. Ti hoćeš propast jedne porodice.

Ali u taj čas smračilo se lice Orijevo i on se primi za glavu, koja mu je htjela da prepukne od bola.

— Prestani već jednom. Kad bih htio da upropastim tu porodicu, zar to ne bi bila samo osveta za nepravde Orseola. Da poništim sina Hicele, zar ne bi poništio i onu prokletu krv Orseola, koja teče u djetinjim žilama. Misliš li, da bi Orseoli poštedili našu krv, krv moga oca i moju? Ti kimaš glavom. Priznaješ mi dakle, da imam pravo. Pamti! Sve zapreke ovoga svijeta ne će me spriječiti, da ne postignem svoju namisao. Hicela mora biti pošto poto moja, stajalo me žrtava bilo kakvih. Srtao ja u opasnosti koje mu drago, ja moram pobijediti. Čuješ li? Ako ti to nije pravo, a ti me slobodno ostavi i potraži drugog gospo-

dara. Puštam ti slobodne ruke, i budi uvjeren, ostat ćeš mi u dobroj uspomeni.

Nastala je neko vrijeme tišina. Gospodar i sluga išli su jedan pored drugoga nijemo i zamišljeno. Ali najednom usklikne Beppo:

— Gospodaru! Što vrijeđaš svojega dobroga slugu? Tvoj Beppo ti zahvaljuje život. Tvoj Beppo će za tebe rado i u vatru i u vodu. Tvoj Beppo će učiniti sve po tvojoj volji i želji. Zapovjedi! Koga da ucecam? Komu da zabijem stilet u leđa? Komu da saspem otrova u vrč? Madonna mi je svjedokinja, da govorim istinu. Volim te više od oca i majke, volim te više od očinjeg vida. Hoćeš li da otmem tvoju Hicelu u noći s mojim prijateljima gusarima? Hoćeš li da prodam židovima njezinog dječaka ili da ga predam ciganima, neka mu oči iskopaju?

— Vidi ti, vidi mojega Beppa, koji je malo prije govorio tako pobožno, tako kršćanski, da sam mislio da gledam pred sobom pobožnoga brata redovnika. Eto ti ga sada, gdje je u dva časa odbacio svoje ovčje ruho i gdje se opet obukao u staroga vuka. Mislim, da te ne ću trebati u takvim poslovima, kakve si mi malo prije spomenuo, jer sam se još uvijek časno i otvoreno borio sa svojim neprijateljima. Iako poznajem riječ našeg naroda, da je osveta sveta — vendetta santa — ipak ću se ja znati poštenije osvetiti svojim neprijateljima. Ti dakle ne ćeš trebati da koga iz zasjede ucecaš. Sigurno ne! Ipak nije na odmet tvoja misao, da ugrabiš maloga kraljevića i dovedeš k meni. To bi bio način, da kreposnu i svetu majku učinimo mekšom. Majčina ljubav žrtvovat će sve, da spasi svoje dijete. Majka će i umrijeti za svoje čedo. A to mi niti ne ćemo zahtijevati od nje. Mi ćemo joj samo dojaviti, da je ukradeno dijete u opasnosti da ga cigani oslijepe, da ga mletački židovi predadu za roba arapskomu halifu. Mi ćemo joj reći, da ćemo joj poslati u sanduku glavu njezinoga vlastitog djeteta, ako ne plati ucjenu.

— Razumijem te, gospodaru, i vidim, da si zdrave pameti. Ta će ucjena biti ona sama, duždeva

kći Hicela, žena hrvatskoga kraljevića, majka budućega hrvatskoga kralja.

— Pogodio si, Beppo. Kako vidiš, dobrome si me planu dosjetio. Tu ne će trebati krvoprolića. Tu ne će trebati nikoga ucecati, tu ne će trebati da kome saspeš otrov u čašu. Tu će trebati samo nešto vještine, nešto lukavosti, nešto opreznosti. Možeš da se ulaskaš dadilji, možeš da je predobiješ novcem ili ljubavlju. Možeš...

— Prepusti to meni, gospodaru. Ti znaš, da se u takve stvari dobro razumijem. Lukavština je moj posao. Mislim, da sam ti to dosta puta dokazao. A to, što veliš, da ne će biti krvoprolića, to mi je samo drago, jer ja ne volim prolijevati krv. Volim prolijevati vino, i to baš u grlo, koje mi je uvijek suho, a nikad suše nego sada.

Orio je slušao svoga slugu mirno i mislio je već i na pojedinosti svojeg zamišljaja, ali onda najednom potrese uvojcima svoje bujne kose i reče Beppu:

— Do bijesa! Ali što onda, ako majčina ljubav u Hicele ne bude ipak tako jaka, pak ako radije žrtvuje dijete, nego svoju čast?

— Ne znam. Ali koliko ja poznam svijet, naša će se ptičica uhvatiti na taj lijepak i past će kao zrela jabuka u krilo, samo da spase svoje dijete od smrti, a hrvatsko kraljevstvo od smrti budućega kralja. Mi ćemo joj se uostalom zakleti, da ćemo znati zauvijek očuvati našu i njezinu tajnu. Uostalom žene su varave i promjenljive i čudne. Tko zna, ne će li se ona još i smrtno zaljubiti u otmičara svoga djeteta, kad bude saznala, da je toj otmici razlog samo duboka kao more ljubav prema njoj, — majci djeteta. Žene su čudne. Možda će se iz svetice stvoriti đavao, koji će sam tražiti od tvojega dobroga sluge Beppa, da joj iz zasjede ubije sadanjega njezinog muža, barbarina Hrvata, budućega kralja Hrvata Stjepana, s kojim bi morala da zauvijek tijelo i dušu preda divljačkim plemenima, koja stanuju s one strane Jadranskoga mora. Možda će ona u tvojem zagrljaju privoljeti svojoj rođenoj domaji Veneciji, koja joj pruža

sve slasti i lasti ovoga svijeta, koja uz sjaj zlata i dragog kamenja, uz čar istočnih bujnih noći i mirisna ulja bizantskoga carstva daje sreću. U tvom zagrljaju grustit će joj se pomisao na one hrvatske hridine, one žuljevite ruke hrvatskih pučana, koji smrde po gnoju i češnjaku. Pa ako joj još povjeriš slatku tajnu, da je u tebe čvrsta nada, te da ćeš postati dužđem mletačkim, a ona sama dužđevicom. Eh, onda da vidiš, kako će te grliti žarkim i plamenim cjelovima.

10. OTAC I SIN.

— Sinko, — rekao je jednoga dana Domenigo Flabenigo svome sinu Oriju, — sada je čas da se makneš iz Venecije. Čekao sam čas, da ćeš mi ti sam navijestiti svoj odlaz, ali kako vidim, ti to neprestano odgađaš. Vidi mi se, da si nekako promijenio svoju odluku i da bi najvolio ostati u Veneciji.

— Pravo imaš, oče moj, — odgovorio je skromno Orio. Ja sam uistinu odlučio ostati u Veneciji i molim te, daj mi to dozvoli.

Domenigo Flabenigo potresao je odlučno glavom.

— Ne, sinko. Iz toga brašna ne će biti pogače. Naše vijeće zaključilo je tvoj odlazak. Toj odluci moramo se pokoriti. Kako bi to izgledalo, da ne vršimo ono, što određuje naše vijeće. Ti znaš, da smo svečanom zakletvom prisegli vjernost našoj družbi, vjernost i poslušnost. Ti znaš, da nam je sveta dužnost pokoravati se svakoj i najmanjoj odluci našeg vijeća.

Mladić se gotovo porugljivo nasmiješi i naškubivši usne prkosno odvrati:

— Znam ja to, dobri moj oče, da se moramo pokoravati. Ali ja ipak ne ću da odovud odem.

— Moraš!

— Ne ću!

Starcu se pojaviše bolne crte oko ustiju, a čelo mu se namrštilo.

— Sinko. Nisam vičan da od tebe čujem ovaki odgovor. Ti si bio doduše uvijek silovit, hrabar i gledao sam rado, da prkosiš buri i oluji, ali ipak unatoč te svoje ćudi znao si biti i smjeran. Bio si dobar i poslušan sin. Nadam se, da ćeš to i ovaj put biti.

— Oprosti, oče! Želim ja doduše i dalje slušati tvoje naloge, ali ovaj put ne mogu.

— Ti ćeš dakle prkositi cijelom našem vijeću.

— Hoću!

— A znaš, što te onda čeka po pravilima naše družbe.

A mladi Orio umjesto da pokaže zabrinuto ili uplašeno lice, smiješeći odvrati:

— Smrt.

— Da, sinko moj, smrt! I ti to izgovaraš sa smiješkom na ustima, kao da govoriš o kakvom ćeretanju s mletačkim gospođama ili kao da se spremaš na kakvu veselu pustolovinu.

— Baš tako. Smiješno mi izgleda, kako mi sa sviju strana prijeti smrt. Najprije od serenissimusa, mletačkoga dužda Otona Orseola, koji će me uhvatiti kao veleizdajnika i urotnika, a onda od vlastitih mojih prijatelja i onih, koji su nakanili da sruše Orseola. Kuda se okrenem, svugdje vidim, kako na moju malenkost vreba neka plaćena hulja, kako me uhađa i kako jedva čeka da rine u moje mlade grudi bodež. Ali ja se mojih dragih neprijatelja i još dražih prijatelja ne bojim. Ja zviždim na jedne i na druge i, kako vidiš, veselo gledam u svoju budućnost.

— Nisam znao, da si tako lakouman i da se igraš životom.

— Sve je to igra. Sve je komedija. Zar nije i veliki cesar rimski rekao »komedija je svršena«, tako ću jednom i ja zapjevati kroz zube: »La commedia è finita« i onda će, gospodaru moj i oče moj, ovaj tvoj magarac sin postati prah i pepeo, po kojem će gaziti pijetlovi i kokoši, krmače i gliste... Hahaha... da, da. Krmače i gliste.

— Sinko, sinko, što je to s tobom? Jesi li poludio? — pitao je zabrinuto Domenigo Flabenigo svoga sina nepovjerljivim pogledom.

— Imaš pravo. Možda sam poludio.

— Ili, — prestrašenim glasom zavapi otac.

— Ili, — pitao je sin.

— Ili da se nisi možda zaljubio. I to bi bila ludost!

— To su moje tajne! Ne želim ih nikome, pa niti tebi odati, dobri moj oče. A da sam se i zaljubio? Zar bi to bila neka nesreća. Zar ti misliš, da se tvoj ubogi Orio zavjetovao vječnom čistoćom i da je odlučio otići u redovnike. Ne, to mu nije ni na kraj pameti! Orio želi da se okiti ružama i narcisama. On želi da se veseli drhtanju crvenih karamfila i bitisanju slavulja, dok će stajati u zatišju iza zelenoga granja i gledati gore naprama prozoru, na kojemu će iza bijelih zavjesa drhtati jedno divno biće i izgovarati ime: Orio... Ah, moj oče, zar je to nešto nemoguće u mojoj dobi? Zar misliš, da u mojim žilama teče vodena krv, riblja krv. Zar misliš, da u meni ne teče krv tvoja, krv Domeniga Flabeniga, koja je uvijek ključala živo i vatreno.

Tužno je promatrao stari Domenigo svog sina, a onda je mahnuo rukom i prekinuo bujicu njegovih riječi.

— A smijem li znati, koja je to patricijka zaslijepila oči mojega sina, da srće u očitu pogibelj.

— Ne, oče moj, to je moja tajna.

— Pazi sinko, što radiš! Mnogoga su čovjeka već upropastile žene. Mnogi, koji je u njima gledao neka viša, božanska bića, opekao se ljuto. Mene hvata strava, kad se spomenem, da bi ti mogao tim svojim ludilom naškoditi stvari naše domovine, naše republike Venecije.

— Nikada, oče, nikada. Jedan Orio ne krši svoje prisege nizašto. I ništa me ne će odvrnuti od naše pravedne stvari.

— Ako je tako, sinko, onda zaboravi tu zabludu svoje mladosti. Nitko od tebe ne zahtijeva, da postaneš, kako si rekao, redovnikom. Nitko ne će biti sretniji od mene, kad budem vidio i na svojim koljenima njihao milog unučića, a tvoje drago čedance. Ali za to

još imaš vremena. Sada je vrijeme ozbiljno. Sada je vrijeme napora i samoprijegora. Sada je vrijeme rada i samozataje. Zatomi tu svoju ljubav i pokori se odluci našeg vijeća. Budi muž! Esto vir!

Orio je prignuo glavu k prsima i uzdahnuo duboko. Njegove krupne oči, pune života i žara zakrijesiše čudnim sjajem.

— Ne mogu, oče! Ne mogu!

— Sve se može, što se hoće, — odvrati mu razdraženo otac, a njegovo borama izorano čelo namrštilo se jače. — Sinko, ne valja ti posao. Ponašaš se kao zaljubljeni mačak ili kao ludi trubadur, koji čitav dan zuri u valove morske i pri tom sklada svakakve glupe stihove. Zar je to moj Orio, koji se borio kao lav i tigar i koji je mislio skinuti zvijezde s neba? Zar je to sin budućega dužda mletačkoga, a možda i sam budući dužd? Od junaka mletačkoga lava pretvorio se u neku pticu kukavicu, koja...

— Ne, oče moj, ja nisam kukavica, — zakrči Orio riječ svome ocu. Ja ti zabranjujem da tako govoriš, pa ma da si mi otac. Ničim nisam zaslužio to ime. Zar mi sam nisi kazao, da je moj boravak u Veneciji skopčan za mene s najvećim pogibeljima života?

— Jesam.

— Dakle, ako ja ipak ostajem u Veneciji, onda to nije kukavština.

— Imaš pravo, nije kukavština, ali je ludost i glupost.

— Zovi ti to, moj oče, kako ti drago, ali kukavština nije.

Domenigo Flabenigo poblijedio je od uzbuđenosti.

— Rekoh ti već, da je to glupost i da se iz takvoga tijesta ne prave mletački duždevi.

— Nadam se, da ćeš se doskora uvjeriti, da me krivo sudiš. Nikad nisam bio vjerniji našoj zavjeri kao danas. Jedno te molim, dobri moj oče, poradi, da naše vijeće opozove svoju odluku i da mi dopusti boravak u Veneciji.

Domenigo Flabenigo zamislio se nešto. Odviše je dobro poznavao žestoku i odlučnu volju svojega

Orija. Odviše je dobro znao, da njegovu tvrdu glavu ne će skršiti, pogotovo, kad je još i luda ljubavna strast opsjenila njegovu glavu.

— Učinit ćeš dobro djelo, oče moj, — šaptao je Orio.

— Tvoja je ljubav jaka, sinko,

— Jaka kao mržnja protiv prokletom rodu Orseola.

— Dakle te ne će smetati, da mrziš Orseole.

— Ne će, oče.

— Svaka ljubav prema ženskama prolazna je i nestaje s vremenom. I tvoja će proći, — govorio je sada već mirno stari Domenigo Flabenigo svome sinu.

— Moja ljubav ne će nikada proći. Kunem ti se...

— Ne zaklinji se krivo, sinko moj. Tako smo mi svi mislili. Tako smo svi govorili. Pa ipak... No pustimo to. Dokazati ti to i onako sada u tome času ne bih mogao. Ali jedno mi moraš obećati, da će tvoja mržnja protiv Orseola biti vječna i da ne ćeš mirovati, dok ne bude i posljednji njihov potomak izagnan iz ove zemlje.

Orio je drhtnuo na te riječi. Zar nije i njegova Hicela bila krv krvi Orseolove. Zar ne će morati i nju da mrzi i da je izagna iz Venecije.

Ali u taj čas morao je dobiti od oca obećanje, da će se opozvati zabrana njegovu boravku i pocrvenivši preko ušiju reče zbunjeno kao dijete, koje su uhvatili u laži:

— Obećajem oče, obećajem.

— A onda, sinko, i ja ti obećajem, da ću izvršiti ono, za što si me umolio.

II. NA CRNOM PUTU.

Beppo nije časio časa. Naumio je da što prije izvrši osnovu, kojom je htio usrećiti svog gospodara Orija. Vidio je, da mu gospodar postaje sve tužniji i bljeđi, da čitave satove sanjari i da niti najmanje ne traži razonode u onim zabavama, koje su ga prije veselile.

Zamisao, da se otme Hiceli mali hrvatski kraljević Krešimir nije Beppu više dala spavati. Ona mu se sve više upiljila u mozak, kao i misao, da će tako najlaglje primamiti Hicelu do Orija.

On je znao, kako je velika i ogromna majčina ljubav. Majčino je srce pripravno, da sve žrtvuje za svoje dijete: i život i poštenje. Treba dakle samo dijete, da se otme, a onda će lako biti dobaviti njegovu majku, da spase svoje dijete.

To mu je bilo jasno, ali nije mu tako jasno bilo, da će se domoći djeteta. Sam to nije nikako mogao učiniti. Istina, on je mislio, da bi mogao hinjenom svojom ljubavlju predobiti za se Krešimirovu dadilju i prigodom jednog ljubavnog sastanka oteti povjereno joj dijete. Ali tu je misao doskora posve zabacio kao ludu, jer bi ga odmah uhvatili, a time bi učinio lošu uslugu svome gospodaru, a još lošiju samome sebi. Svakako mu se nije mililo, da ludo izgubi glavu.

Onda se sjetio svojih starih prijatelja, koji su se bavili trgovinom roblja. Poznavao je on dobro te prodavače živoga mesa, koji se u daleki svijet prodavali svoju braću ljude, da pod udarcima silničkoga biča robuju i krvavim žuljevima služe tuđim gospodarima. Bili su to trgovci raznih narodnosti, i Mlečići i Slaveni i Madžari. Svi su ti lovili svoju braću i prodavali ih u daleke strane. Pulj je bio glavna postaja za prodaju roblja. Znao je doduše Beppo, da je i sama Venecija učinila neke zakone, kojima je ako ne poništavala, a ono bar donekle sprečavala tu užasnu trgovinu, ali je znao i to, da su ti zakoni samo na papiru i da se na njih ne obaziru odviše niti sami Mlečići. Pa napokon Venecija i nije zabranila tu prodaju, već ju je samo godine 960. stavila pod državnu kontrolu. Koliko je Venecija vojske trebala, toliko je slobodno dovezla roblja, a to su većinom bili sami Hrvati. Venecija je samo zapravo zabranjivala da se robovi prodavaju Saracenima.*) Takvom su se prodajom ojačavali redovi protivnika i neprijatelja Venecije i Bizanta.

*) Smičiklas T.: »Povijest Hrvatske«. I. 229.

Bilo je zato razumljivo, da je Venecija trgovce ovakve vrsti kaznila progonstvom i dapače smrću. Mađari su najviše lovili takvo roblje i prodavali ga. Miješali su se rado u te poslove i židovi, kojima je drago bilo, da vide, kako se muslimani i kršćani međusobno uništavaju. Ponajviše su baš židovi bili mešetari u toj trgovini i oni bi pozorno istraživali u pomorskim gradovima, a najviše u Pulju, tko je zapravo ulovljen, kakvo mu je ime i kakav mu je rod. Onda bi dojavljivali tome rodu: brat, sestra, otac vam je ovdje. Ako hoćete da ga izbavite te goleme nevolje, a vi ga otkupite. Platite toliko i toliko novaca i vaš brat, vaša sestra, vaš otac vratit će vam se živ i zdrav, a da mu ne će pasti niti vlas s glave. Ali jao njima, ako nam ne pošaljete otkupninu, onda će ga odvesti lađa u daleke krajeve, gdje gospodare Saraceni i divlje pogane nemani. Kada su uglednijeg čovjeka ulovili, tražili bi i veliku otkupninu. Dogodilo se, da rod tog čovjeka nije mogao smoći tako brzo tu otkupninu, jer je bila prevelika, onda su ti trgovci ljudskoga mesa, ne imajući ni volje niti vremena da čekaju, preprodali takvog roba za dobre novce u Veneciju. Mlečani su onda još veće novce tražili i mirno pazarili takvom robom.

Sve je to znao Beppo i odlučio je da se posluži takvim lovcima, da ugrabi hrvatskog kraljevića, nevino u kolijevci čedo, Krešimira. Nije trebalo da dugo traži, namjerio se on na takvog čovjeka, ali se prevario, kad je mislio, da će mu ovaj oduševljeno za kesu zlata učiniti po volji.

Dugo se taj čovjek češao za uha i nešto mrmljao kroz zube.

— Gospodine Beppo! Ovo će biti vraški posao. To dijete nije istom čije. Ono je kraljevskog podrijetla, a unuk je dužda mletačkoga. To znači, da će teško izmaći kazni onaj, koji tu otmicu naručuje, a još teže oni, koji će je izvoditi. Mene škaklja nešto oko vrata i steže me kao konopac. To je vrlo opasan posao i trebat će mnogo zlata, koje će svojim sjajem opsjeniti oči onih, koji će se latiti toga posla.

Nezadovoljan tim odgovorom Beppo je nestrpljivo trzao ramenima i osušene je usnice ovlažio jezikom.

— Što te brige za zlato. Imat ćete ga, koliko vas volja. Samo mi donesi dijete.

— Eh, ne ćemo tako. Polovicu prije posla, a drugu polovicu, kad sretno donesem dijete, — odvrati trgovac, a pri tom mu se oči zacaklile od pomame za novcem.

— Tvoje su riječi mudre i posve ih shvaćam. Samo pitam, koliko?

— Trideset dukata, — cerio se židov.

— Odviše tražiš, lukavče, — namrgodio se Beppo.

— Ti sam znadeš, da izlažem tim poslom svoju glavu.

— To je istina, ali da toga nema, ne bi te trebao. — Dječak je doista lijep, ali je još maleno u kolijevci čedo. Ne znam, što će ti to dijete. Svakako ćeš dobiti silnu otkupninu i od dužda i od njegovih roditelja. Pravo je dakle, da i meni pošteno platiš. Pa i djed njegov, hrvatski kralj Krešimir Suronja, dao bi za dijete silnu otkupninu. Dakle nije odviše, što tražim. To je dapače mizerno mala nagrada i ja sam zapravo magarac, što ti jako jeftino nuđam svoju uslugu. Ja sam pravi tikvan, što ne tražim više, jer ja moram tu nagradu dijeliti sa svojim pomagačima, bez kojih ne mogu ništa učiniti.

— Kakvih ti vražjih pomagača treba, — žestio se Beppo i njegove nosnice stale su se u srdžbi naduvati.

— Oprosti, gospodine Beppo, ti se u taj posao ne razumiješ. Ti ne znaš, što nama treba, a što ne. Uostalom prepusti ti taj posao meni, a ti samo spremaj pare.

— A koji ti je đavo, — žestio se Beppo, — zabio u glavu baš trideset zlatnika. Ta židovi su našeg gospodina Isusa Krista prodali za ciglih trideset srebrnjaka, a ti zahtijevaš za jedno dijete trideset zlatnih dukata.

— Budi uvjeren, da sam ja Juda, ne bih Isusa prodao niti za cijeli svijet, — pravdao se trgovac.

— Lupežu. Prodaješ ga svaki dan svojim poganim rukama.

Ali trgovac se ovaj put naljutio na tu tobožnju šalu.

— Nisi me trebao potražiti, gospodine, ako si htio da me vrijeđaš.

— No. Ne vrijeđam ja tebe, ali znam, da ti je na duši već gdjekoje umorstvo.

— Mha... Umorstvo još nisam pokušao. Ali da je u kreševu od moje ruke gdjekoja glava pala, toga ne tajim. Šta ćemo, takav je naš posao. Da nisam ja ubio svog protivnika, ubio bi on mene. Misliš li, da i ovaj posao s malim Krešimirom ne bi mogao imati krvavih glava. Da nas uhvate na djelu, ne bi nas naši protivnici štedili. Recimo, da dadilja Krešimirova stane prigodom naše otmice vikati i dozivati pomoć, pitam te ja, gospodine Beppo, što bi mi preostalo drugo, već da joj zarinem nož u grlo.

— Ti si ipak beštija, — reče Beppo, a da mu se plamenim rumenilom zacrvenilo lice.

— Zašto?

— Pa kako bi mogao iz čistog mira usmrtiti ženu, koja ti nije ništa učinila na žao?

— Pa ja i ne velim, da ću je ubiti. To bi bilo samo onda, kad bi nas stavila u životnu opasnost.

— Dobro dakle, nastoj da ne bude krvi.

— Razumije se. Nisam pao na glavu, da izazovem prolijevanje krvi, kad to ne treba.

— Pazit ćeš osobito, da se djetetu ništa ne dogodi.

— Pazit ću.

— Predat ćeš ga samo u moje ruke.

— Hoću.

— Pazi, da se njegovoj majci Hiceli ništa ne dogodi.

— Ne bi li bilo bolje, da i nju otmemo s djetetom?

— Nikako ne! Dijete samo. Mati mora ostati na slobodi. Ona će već sama doći po dijete, ako bude trebalo. Da nju uhvatiš, onda bi nastala takva graja...

— Dobro! Slušam. A nagrada?

— Ne brini se, dobit ćeš je. Za sada budi s ovim zadovoljan.

Beppo je pružio kesu zlatnika trgovcu. Onda se je udaljio.

12. ORIO I HICELA.

Predugo je trajalo Oriju ovo Beppovo dogovaranje. Presvajalo ga čuvstvo, da mora vidjeti Hicelu. More mletačko, more Jadransko, titralo je u stotinu tisuća alemova pod divnom azurnom vedrinom južnoga neba. Sjajilo se i ljeskalo čitav dan i šumorilo i žagorilo svojim valovima nešto, što mu je začaravalo dušu i što ga je potresalo u dubini srca. A kad se divno nebo osulo zvijezdama i kad je mjesečina okitila svojim bljedilom čitav kraj, onda je i još jače osjetio, kako ga privlači neodoljivom snagom i kako ga nešto vuče k njoj, k njegovoj Hiceli. On ju je u svojem srcu već zvao svojom, ma da je znao, da je grijeh osjećati takvo čuvstvo naprama tuđoj ženi.

Pred njegovim očima pokazivala se njezina podoba, kao da ga k sebi dozivlje čarobnim smiješkom na usnama, velikim sjajnim očima i nekim primamljivim izražajem lica. Njezina dražest bila je takova, da mu je žilama zastrujila krv i da mu je jedina želja bila obujmiti je svojim rukama i utisnuti joj cjelov na usta, vrući plameni cjelov, pa makar da onda padne u plameno vječno more pakla ili da ga progutaju valovi Adrije. Sam nije znao, što li se to s njime zbiva i uzalud je isprva nastojao, da sam sebe svlada, ali plamen goleme strasti tako je već zavladao njegovom dušom, da se napokon već i nije kušao otimati toj svojoj u isto vrijeme divljoj i nježnoj ljubavi, koja mu se đavolskom snagom upila u srž njegovih kostiju i u svaku kap njegove krvi. Ne! Takvo čuvstvo još nije osjetio! Da mu je tko o takvom čuvstvu pričao, on bi mu se nekoć u brk nasmijao.

Rekao bi takvome čovjeku, da je ludo momče, kojemu treba podijeliti šibe ili kojemu valja prosuti

kabao vode na usijanu glavu. A danas? I sam je bio tako ludi momak i sam je bio tako usijane glave.

I sve ga je spominjalo na nju. I sitna travka i alge i školjke i svaki kamenčić uz obalu morsku i bijeli oblaci obasjavani mjesečinom i onaj povjetarac, što ga je draškao na otvorene grudi.

Smijao se sam sebi radi te mahnitosti, a opet joj se veselio kao dijete, kad zapazi majku.

Dok se prije rugao trubadurima, sada bi i sam stvarao stihove i uhvatio, kako se pred njim, u živoj fantaziji otvaraju čarobne slike nikad neviđenih krajeva s divnim tratinama i njivama, perivojima i kaskadama. On je slušao struju vodoskoka i gledao kolo divnih djevojaka, a usred kola nju, božicu svoga života — Hicelu. Vidio je, kako razgovara s paunom raširenog repa i kako domahuje njemu, Oriju, neka pristupi k njoj, koja ga jedva čeka. Čuo je njezin glas, kako ga zove:

— Dođi, Orio! Samo dođi.

Njezine se zjenice uprle neopisivim čeznućem u njegovo lice, a on je drhtao od uzbuđenja i glasno poviknuo.

A onda, kad se probudio iz takvog polusna, onda mu se pričinilo, kao da do njega dopire zapah mrtvačkih svijeća i kao da osjeća ledenu blizinu sablasne smrti.

Oh, da su te sanje istinite. Ali to su samo proklete utvare i laži, opsjene, koje mu pred dušu stavlja sam đavao i nitko drugi.

Onda bi pao na zemlju kano kamen. Na čelo mu se pojavljivao ledeni smrtni znoj, i on je bio izvan sebe.

Zatim mu je bilo, kao da čuje rug divljih demona, kreštavi, surovi, grubi, lavežu nalik rug:

— Nikad ne će biti tvoja... Ti glupane ljudski... Što dižeš svoj nos tako visoko i što ga hoćeš da zarineš u oblake? Tvoja ljudska gubica omastit će se krvlju, a žarke sunčane zrake ispržit će ti možđane! Ti si luda... ti si luda!

A odasvud, s gora i dolina, s neba i iz nizina zemskih i iz dubina morskih čuo je isti glas:

— Ti si luda... luda...

Onda je opet čuo kao plač blijedih nimfa i sablasnih utvara, koje su počivale raspuštenih vlasi, pola djevice pola ribe na surom pećinastom kamenju morskom, i vapajima naricale za njim, ubogim mladićem:

— Jao tebi, bijedni naš Orio!

U takvim časovima obuhvatila ga očajna bol i posve protivno čuvstvo. Dok je prije nekoliko sati ili časova izgledao sam sebi kao neki heroj, koji slavodobitno hrli od pobjede k pobjedi, sad je najednom izgubio svaku nadu u bilo kaki uspjeh.

I ona Beppova misao, da će po otmici djeteta predobiti majku, pričinjala mu se onda ogavnim djelom jednog propalice, koje ne dolikuje čovjeku njegova kova.

Ljutilo ga je, da je uopće i samo načas pristao uz ovu otmicu. Neka vrst kajanja spopadala ga je i prije, nego li se moglo izvršiti to djelo. Neka vrst stida ne pred Bogom, ne pred ljudima, već pred samim sobom...

Satove bi plovio sakriven u gondoli, predajući se svojoj tuzi, dok nije i to prošlo, jer ga je spasavalo more.

Nikad mu se to more nije prikazivalo ljepšim, niti onda, kad je kao dječarac skakutao uz morsku obalu i tražio crvene i žute, ljeskave i tamne pužiće i zrna zlaćanog pijeska. On je davno prestao biti dječakom. Vidio je toliko stranih krajeva, i onih, gdje se miješao miris limu na i naranča sa svježim slanim mirisom mora, i onih, gdje po kršnim hridinama stupaju s velikim štapovima surovi gorštaci. Vidio je tolike divne građevine i stare rimske i arapske i franačke. Umivao se na obalama Sorentskog mora i jašio je arapskog hata onud, gdje su gospodovali Saraceni. Ali ovo njegovo domaće gnijezdo, ova njegova Venecija bila mu je najmilije mjesto na svijetu. Neka tajna veza, nepojmiva, ali jaka, vezala ga je s ovim starim djedovskim gradom, s ovim čudesnim morem. Njegova je duša čitav život bila isprepletena zrakama ovoga sunca,

koje nigdje ne prosiplje toliko čara, koliko baš ovdje. A sada, gdje se zaljubio u Hicelu, ta privlačivost rođene grude i bisernih talasa još mu je više ispreplitala dušu, jer je u tom čarobnom kraju našao ženu, od koje se više nije znao niti mogao niti htio otkinuti.

Čuo je samo nekoliko riječi iz njezinih usana, iz njezinoga grla. Ali te riječi zvonile su mu kao glas sa srebrnih žica nebesne harfe i samo njezino ime bilo je dosta da ga uzbudi do ludila.

I čudno, uvijek mu se prikazivala drugačija. Uvijek nova. Sada bi je vidio u nedostižnoj ljepoti nadzemnog božanstvenog bića, sada opet u obliku blijede nimfe, koja se razgovara s bijelim labudovima, što plove po srebrno-lazurnim valovima planinskog jezera. Sada bi je vidio, kako ponosno stupa sa krunom na glavi u krugu raskošno iskićenih u dragocjena odijela obučenih patricijka. Sada opet vidio ju je, kako nagiblje glavu nad zlaćanu kolijevku svog nevinog čedanca, princa Krešimira.

Onda ju je opet dočarao, kako stupa u svoju ložnicu, do svojega loga, nad kojim se spuštala zavjesa iz prozirnog tkiva. I uvijek i svaki čas i u svakoj podobi vidio ju je, i uvijek mu je dušu ispunjalo neopisivo i neodoljivo čeznuće za njom. Napokon ga je to čuvstvo tako osvojilo, da je odlučio da je uistinu i što prije vidi.

Tu svoju odluku izjavio je Beppu.

— Gospodaru! — reče mu Beppo izbekeljivši svoje punane usnice,. — Ti si mahnit!

— Znam, — odgovorio mu je Orio.

— Kada znaš to, moraš znati i to, da ćeš time osujetiti našu nakanu.

— Kakvu nakanu? — kao da se nato začudio Orio.

Beppo je samo zakimao glavom i zamahnuo rukama, ali nije htio, da se dalje opire.

— Uhvatit će te.

— Ne će. Bit ću oprezan i pazit ću, da mi se ništa ne dogodi.

I još isti dan preobukao se Orio u priprosto odijelo mletačkog gondolijera. Navukao je na čelo crvenu, visoku kapu. Ocrnio je obraze nekom smeđom mrkom mašću. Načinio je ugljenom jače poteze i spojio obrve u jedno.

Kad se pojavio pred Beppom, nije ga ovaj prepoznao, pa niti onda, kad je Beppu progovorio izmijenjenim glasom nekoliko riječi. Tek onda je Beppo upoznao Orija, kada je rekao:

— Mogu li tako potražiti božicu svojega srca?

— Madonna di Dio, — uskliknuo je Beppo i prasnuo u grohotni smijeh. — Znao sam ja, da si vještak u maskiranju, ali ovo danas, to je već nemoguće. Tu si natkrilio sve, što je dosele učinjeno u tom pogledu. Ovakva ne bi te prepoznala ni vlastita majka. Ali vjere mi, tako se baš ne ćeš odviše sviđati gospodarici svojega srca. Treba ti samo, da usta namažeš smrdljivom ribom ili da prožvačeš bijeloga luka-češnjaka i bio bi potpun čovjek da omiliš otmjenoj dami. A ne bi škodilo da smrdiš po znoju, to bi duždevici poškakljalo nozdrve i ona bi zacijelo skočila k tebi privinula te na grudi žarkim cjelovom. Hahaha! Moj gospodaru, nisi baš Paris niti Apolon. Mislim, da se u tebe ne bi zagledala niti stara krezuba Roza od Spoleta, riđokosa krčmarica.

Orio se niti sam nije mogao da uzdrži od smijeha, kad je čuo te dosjetke svojega Beppa.

— Pa meni i nije stalo, da svojom pojavom začaram bilo koga, a najmanje Hicelu. Meni je samo stalo, da je vidim, da na sebi osjetim žar njezinih pogleda, da budem bar časak u blizini te divne žene i da...

— Da povećaš muke, koje trpiš radi te grešne ljubavi.

— Zoveš je grešnom, ti najveći lupeže na svijetu. Ti stara grešuljo, koji si već zaboravio moliti. Ti pogana svinjo, koja se valjaš u blatu i piješ kao pijanica.

— Hvala ti lijepa, moj gospodaru, na svim tim počasnim nazivima, kojima si obdario svoga vjernoga i dobroga slugu Beppa. Da sam takov, kako me opi-

suješ, već odavna ti ne bi služio. Ali svakako ti moram još jednom čestitati na divnoj misli, da se ispostaviš smrtnoj opasnosti samo zato, da tvoje nosnice mogu srkati mirisni parfem, kupljen u Aziji, mirisni dah, kojim je poprskala svoje odijelo — božica tvojega srca. Ne znam, da li je to ljubav, što te tako u ludilo stavlja, ali znam, da ja volim gutati vino Chianti i lizati jezikom masne sardelice u miru nego slušati cvrkut lastavice, pa zvala se ona i Hicela.

— Porco! — pljunu mu pred noge Orio i stade se udaljivati.

A Beppo sam sebe potegne za lijevo uho i zapjeva:

»Nema te žene
Da začara mene.
Sva je milina
U krčagu vina.«

13. MAJKA SIROTA.

U onom dijelu duždeve palače, gdje je živio hrvatski kraljević Stjepan sa svojom ženom Hicelom i djetetom Petrom Krešimirom, bilo je uvijek živo u doba objeda.

Pred vratima su stajale skupine siromaha svake vrsti. Bilo je tu kljastih bogalja, bilo je slijepaca i ljudi, koji su jedva prekrili tijelo oderanim krpama, da ne budu posve goli i bosi. Bilo je tu sijedih staraca i starica, kojima se duboke bore urezale u žuta i bolešću ispunjena lica, a bilo je i jakih i plećatih siromaha, koji su svojim ranama htjeli da izazovu milosrđe. Bilo je tu i mladih žena, koje su držale na svojim rukama slabunjavu djecu u povojima. Njihova ispaćena gladna upala lica i upale oči, iz kojih je isijavala tuga, same su govorile teške riječi:

— Ho fame! (Gladujem.)

Bilo je tu žena, koje su raznim oštrim travama izranile kožu tako, da ju je bilo užasno gledati izgnojenu, krvavu, izranjenu, smradnu. Te žene pokazivale

su te rane jaučući i plačući od boli i malo se tko našao, koji bi se usudio reći, da su te rane vlastitim rukama zadobile. Bilo je tu i ljudi, koji hotimice nisu oprali krvi s nogu, već su zamrljali krvlju i odijelo, samo da pobude veću samilost u one, koju su svi očekivali.

Među te skupine umiješao se gondolijer mrka lica s crvenom kapom na glavi, zagarenih obrvica, ali živih očiju.

Gadila mu se ta okolina, koja je isparivala iz svojih tjelesa, iz prepuklih čirova i ogavnih rana nesnosni zadah.

Sunce, koje se žarilo, još je jače pojačavalo svojim zrakama zapah ove čovječanske nevolje. Smrad davno neopranih, znojnih tjelesa, na kojima su puzale uši, gadio se mladomu gondolijeru, i njega je spopalo neko odvratno čuvstvo, koje je u njemu pobudilo želju, da uzme toljagu i da rastjera te beskućnike, tu fukaru, te bitange i badavadžije, propalice i nitkove. Znao je, da među tim ljudima ima i uistinu bijednika, koji su zaslužili potporu, ali i ovi su mu se grustili, njemu, sinu bogatoga patricija, koji je trgovinom svile stekao toliki imetak. Da njemu, Oriju, nije nikad na vrata zakucala i najmanja bijeda.

Grustili mu se ovi ljudi, ove žene i već se stao kajati, što je došao ovamo.

Došao je, jer su mu kazali, da je to čas, kad će najlakše vidjeti krasnu Hicelu, kćerku duždevu, a ženu kraljevića Stjepana, a to je bilo ono, za čim je težio kao ozebao sunca, kao izgladnjeli vuk ovunjskoga mesa.

Dugo je nestrpljivo čekao i slušao, što ti prosjaci govore.

Bili su to ljudi iz raznih krajeva. Mlečani su pripovijedali kao neko čudo, da će dužd Oto uzeti za ženu sestru prvoga madžarskoga kralja Stjepana, pa će tako doći u srodstvo s dva najjača kralja susjeda, s madžarskim i hrvatskim. Tako će hrvatski kraljević Stjepan doći u svezu s madžarskim kraljevima, nekadanjim svojim neprijateljima.

— To će biti dobro za sav svijet, — govorio je neki starkelja čupave brade i posve ćelave glave. Venecija, Hrvatska i Madžarska bit će kao jedno gnijezdo ljubavi. Prestat će krvavi bojevi zauvijek. Nastat će zlatni vijek mira, slobode, jednakosti i bratstva. Vijek Krista i blažene Djevice.

— A Saraceni! — vikne jedan bogalj.

— Lako ćemo mi onda Saracenima izbiti zube, tako da se više nikad ne će usuditi zagristi u naše meso.

— To sam Bog iz tebe govori, — umiješala se neka starica s košarom.

— Onda ne će moj poveretto sin trebati da pođe u vojnu, i onda ćemo baš mirno jesti svoju palentu.

— Oh, da, — rugala se druga žena, — onda će ti pečeni golubovi s neba u usta padati. Onda će te gospoda patriciji u zlatnim palačama iza masnih jela i opojnih vina pozvati, da s njima jedeš i piješ. Što vi tu trošite vrijeme u lude bajke i priče? Nisu niti svi prsti na ruci jednaki, a niti svi želuci jednako veliki, a bome i vaše tikve ne znadu jednako misliti.

Orija je stalo zanimati ovo brbljanje neukih ljudi. Već je i on htio da otvori usta, ali sada se začu glas zvona zvanog marangona, koji je pozivao k ručku.

Vrata se otvoriše i svi nagrnuše uz veliku buku u dvorište dvora, u kojem se imalo obaviti darivanje. Čuo se tu i tamo vrisak žene, kojoj su stali na nogu, gurajući se onako ludo i nastojeći da što prije dođu. Napokon se dvorište ispunilo.

Dvorište je bilo okruženo balkonima, koji su stajali na stupovima.

Sunce je s neba žarilo na sve ove glave, ali to prisutne nije smetalo, jer su svi znali, da se približuje čas, kada će doći ona, majka sirota, ona, koja će ih po svojem starom običaju darivati uz blagi posmijeh na usnama i koja će ih pozdraviti kojim umiljatim pozdravom.

Mnogi od ovih ljudi bili su prviput ovdje u tom dvorištu i nikad još nisu vidjeli Hicele, ali svi su već davno čuli o njezinoj divnoj kršćanskoj dobroti i milovidnoj ljubavi.

— Ella è una santa... Ona je svetica, — došaptavali su jedni drugima, i ta riječ išla je od ustiju do ustiju šireći u toj masi najednom neko mističko raspoloženje.

— Ona je svetica! — šapnula je i Oriju neka brkata, sakata ljudeskara, koja se pri tome držala, kao da vidi neku svetu ikonu.

— Ona je svetica! — opetovao je mehanički Orio i pritom mu se nešto kao steglo u grlu.

— Ona je majka ubogih, — šaptala mu je neka žena. — Ona je više od rođene majke, jer rođena majka ljubi po prirodi svoje dijete. To čine i životinje, ali u Hicele je anđeoska ljubav, čista, ničim neokaljana ljubav, onakva, kakvu je imao sam Krist, Gospodin naš.

Orio je šutio u nekom neopisivom umoru. Nije mu bilo drago, što čuje takve pohvale božici svojega srca. On je već i prije čuo takve riječi o njoj, ali uvijek ih je puštao kroz jedno uho unutra, kroz drugo van. Ali danas pod dojmom te jednodušne misli čitavog ovog naroda, on je morao da misli na istinu ovih riječi. Bio je ozlojeđen. Volio bi, da su ti ljudi pričali o njezinoj ljepoti, o njezinom bogatstvu, o njezinim ljubavnim zgodama.

Ovi ljudi, da, ovi su trebali sveticu i pomoćnicu. Ali što će njemu ta bogomoljka, ta isposnica, ta žena bez tjelesnih napasti i požude?

On, koji je došao ovamo, da očima pase po njezinom divnom licu i da užije njezine ljepote, on, koji se uvukao kao prosjak u tu rulju, nije došao da s njom moli, već da uživa poglede njezinih žarkih očiju i da se svojom rukom takne njezine ruke.

Iznenada ga probudi glasan poklik:

— Svetica ide!

Na te riječi sav se narod baci na koljena i svi zavapiše u sav glas:

— Hicelo, majčice! Smiluj se nama!

A ona je izašla u bijelom svom ruhu kao neki anđeo. Obrazi su joj bili blijedi, a oči blage. Na usnama titrao joj je onaj obični njezin posmijeh. Izgledala je kao neko mistično, nadzemno biće, koje je tek čas

prije sašlo sa neba, kao okrepna nebesna rosa, da porosi cvijeće i drveće i da blagoslovom svojim digne potlačene, ponižene, gladne, žedne k Onomu, koji je bio veliki Gospodar njezine duše i njezinog srca.

I opet se digao jaki i snažni glas:

— Hicelo, majčice naša. Smiluj se nama!

A ona je već stupila među narod i stala da vadi iz košara, koje su nosile njezine služavke, hrane i podala je svakome po koji komad hljeba i po koji komad ruha, kako je već mislila da treba.

I svakome je rekla po koju utješnu riječ.

Slijepcima je kazala:

— Radujte se, djeco, ako vam se i čini težak vaš križ, jer ne vidite niti sunca niti mjeseca, ipak se veselite. Veselite se, jer vam je Krist podijelio svijetlo svete vjere, po kojoj vidite, da ste opredijeljeni za vječito blaženstvo u nebu.

Te su riječi izrečene tako nježno i blago, da su se slijepcima zakrijesili obrazi nekom nepoznatom srećom. A Orio, koji je te riječi čuo, nekako je protrnuo i srsi mu prođoše tijelom.

Zar te njezine riječi nisu bile užasnim prigovorom za njega? Zar on nije slijep kod zdravih očiju? Luta u tmini grijeha i nesvijesnog poganstva, dok ovi slijepci vide ono, što je njemu, sinu bogatog patricija, zatvoreno sa sedam pečata!

Nehotice, nasumce došla mu je ova misao i on je nije mogao da otjera. Ljutio se na nju, a opet bio bi sretan, kako mu se činilo, da je ona te riječi izgovorila njemu.

Ona je stupala dalje tiho i mirno ne osjećajući smrad ovih ubogara i ne zgražajući se nad njihovom otvorenim ranama. Dijelila je hljeba i riba, sira i mesa. Dijelila je i novce i odijela, već prema tome, kako je tko trebao.

Njezino je srce krvarilo nad bijedom tih ljudi, ali tu njezinu bol nadvisivao je onaj divni osjećaj, da dobro čini i da vrši onu božansku riječ: »Štogod činite jednome od ovih malih, činite meni.«

Da, ona je živo u srcu svojem osjećala te riječi, i živo je vjerovala, da iz svakoga ovoga prosjaka, iz svakoga ovoga bogalja, iz svakoga ovoga stvora gleda u nju lice onoga, koji je bio njezina Istina, Put i Život.

Sada je stupila pred nju neka blijeda pučanka i dignula na obe ruke svoje malo bolesno čedo. Uvjerljivim riječima reče Hiceli:

— Smiluj se, Hicelo majko naša, meni i ovome ubogome u pelenicama zavijenom čedu. Bolesno je, umrijet će, ako ga ti ne blagosloviš.

— Što zboriš, nesretna majko? Nisam ja niti proročica niti liječim od bolesti. Bijedna majko, moj ti blagoslov ne će koristiti, jer ja sam samo nevoljna grešnica kao i svi drugi. Neka ti dijete blagoslove oni, koji imadu za to vlast od Boga i kojima je dao dobri Bog ključeve vrata nebeskih.

I Hicela, koja je i dosele stupala čedno, skromno i ponizno, sada je poniknula glavom. Njezini se blijedi obrazi zarumeniše od nekog stida. Izgledalo joj je kao da ide između šiba. Htjela bi najradije da pobjegne odavle i da se negdje sakrije.

Ali uboga majka bacila se pred nju i jednom rukom držeći svoje dijete, obujmila je drugom njezino koljeno i nije ju puštala da prođe. Njezino lice poprimilo je tako očajni izraz, da su se svi oni, koji su vidjeli to lice, zaprepastili.

— Ne idi otud, Hicelo, majčice naša, — vikala je iz svega glasa očajna majka. — Blagoslovi moje dijete ili me pregazi nogama svojim.

— Ljudi! — okrenula se za čas gomili. — Ne dajte joj da prođe. Moja molitva ne vrijedi. Jedino molitva majčice Hicele mogla bi mi pomoći. Ali svetica me ne će da čuje. Ona me prezire. Molite je svi, da dade mome djetetu blagoslov.

I jedan za drugim začu se glas:

— Smiluj se, djetetu, majčice naša. Smiluj se.

I ču se jedan glas snažni, koji je zaorio dvorištem:

— Blagoslovi, majčice, blagoslovi!

Vidilo se očito, da je Hicela bila u neprilici i da nije znala, što da učini. Spopalo ju neko čuvstvo majčinske ljubavi prema svima ovim ljudima, koji se, kao da su joj djeca u bespomoćnoj neprilici, utiču njoj u pomoć tražeći od nje čudo. Ona se opirala pri samoj pomisli, da bi joj Bog dao kakvu nadzemnu snagu i zgražala se na samu pomisao na to. Ali glas naroda nije mogla prezreti, i ona pridigne ženu sa zemlje i reče:

— Uboga majko, ne prezirem ja tebe. Daleko budi od mene i pomisao na to! I sama sam majka i znadem, što je velika ljubav majke prema djetetu. Osjećam i ja u srcu svojem tvoju bol i tvoju tugu i držćem nad životom ovoga čedanca, kao što bih drhtala, da meni zaprijeti smrtna opasnost mojemu malome sinčiću, mojemu zlatnom Krešimiru. Ne prezirem ja tebe i molim se milosrdnome Bogu, da se smiluje tebi i tvome djetetu i svima nama bijednim grešnicima na zemlji.

— Hicelo, majčice, blagoslovi moje dijete, — molila je neprestano ponavljajući te riječi bijedna majka.

— Hicelo, majčice, blagoslovi njezino dijete, — molio je sav narod. I sada Hicela, presvojena neodoljivom molbom mase, nije više oklijevala, već diže svoje oči k nebu neopisivim pogledom punim svetačke srdačnosti i stavi ruku na djetinju glavu i reče učinivši na njoj znak križa:

— Ne ja, ne ja Hicela, bijedna grješnica, već veliki naš Gospodin Bog, stvoritelj neba i zemlje, i Isus Krist, Spasitelj, naš i s njime Duh sveti, sveto Trojstvo jedan Bog, blagoslovio ovo dijete. Amen.

I vrele suze pojavile se na njezinim očima i spustile kao rosa na njezino lice.

I čitav je narod stao plakati od samilosti.

Orio je problijedio kao krpa i stao se tresti od uzrujanosti. On nije znao, što se s djetetom dogodilo. Je li kakvo čudo ili ne, ali u njegovu srcu stalo se nešto lomiti i rušiti, kao da se ruši hram poganskih bogova, koji su vladali njegovim srcem.

Riječi, kojima je Hicela govorila o velikoj majčinoj ljubavi prema djetetu, prodirale su mu u mozak kao usijano željezo, a usto mu se pričinilo, da čuje opore i strašne riječi :

— Izdiri otale, huljo, jer nisi vrijedan, da tvoje oči vide tu majku, kojoj si nakanio oteti njezino dijete.

Smjesta bi poslušao taj olujni glas i pobjegao bi glavom bez obzira. Bježao bi kao nekad Kain u pustaru, kroz grmlje i šikarje, bježao bi kao Juda Iškarijot, koji je prodao Gospodina Isusa Krista za ciglih trideset srebrnjaka. Bježao bi kao mahnit, jer nije mogao da čuje riječi, koje su mu se upile u dušu :

— Izdiri otale, huljo, jer nisi vrijedan, da vide tvoje oči Hicelu.

Ali u taj čas stajala je već ona pred njim. Dostojanstveno kao katedrala Božja, a opet blago, tiho kano povjetarce, što po grava nježno lišćem proljetnoga drveća.

— Da! To je svetica, — bilo je prvo, što mu je palo na pamet i on zadrhta u tijelu svojem. Grudi mu se stadoše nadimati, a srce mu se stislo.

Hicela je pitala :

— Što tražiš, mladi ribaru? Hoćeš li hljeba, dat ću ti ga. Trebaš li novaca, eto ti ih. Što te mori? Koja te je stigla nevolja?

On nije znao što da odgovori, ali ona je vidjela, da mu tijelo podrhtava. Velika samilost naprama tome ubogome mladiću obuze njezinu dušu i ona se taknu njegove ruke.

A taj dodir njezine ruke, za kojim je on tako čeznuo mahnitom čežnjom u svojoj neobuzdanoj strasti, a taj dodir, koji je željkovao i smatrao najvećom srećom života, sada je potresao njegovim tijelom i njegovom dušom, ali posve drukčije nego što je prije zamišljao. Mjesto slatkog trzaja neponjatnih slasti taj ga je doticaj zapekao u srž njegovih kostiju. Taj doticaj izgarao ga, i osjetio je, kao da mu je na tijelo usijanim željezom utisnut žig sramote i kazne. On je promumljao kroz zube Hiceli, koja je još uvijek pred njim stajala, mucajući nesuvislo i tiho :

„ŠTO TRAŽIŠ, MLADI RIBARU ?"

— Ništa ... nije mi ništa... ne trebam ništa...

— A zašto si onda došao? pitala ga Hicela, kojoj nije izbjegla ta neprilika, u kojoj se Orio nalazio...

— Eto tako... eto tako.

Onda se okrenuo od nje i stao se silovito gurati kroz svjetinu. I kuda je prošao gledali su ga začuđeno. I svi su jednako mislili:

— É matto! To je luđak.

Hicela pak, kad se vratila u svoje odaje, otišla je do svoga klecala. Tamo je kleknula, sklopila svoje bijele, malene ruke i prva joj je molitva bila:

— Svemožni, vječni Bože, smiluj se onome mladiću i ozdravi bolesno srce njegovo!

14. SMRT HRVATIMA.

— Srce puno sunca, — to su bile riječi, koje je govorio sam sebi neprestance Orio, kad je opet bio sam i kad je odahnuo od silne uzrujanosti, koja ga je spopala kao nenadani udarac munje u dvorištu doma Hicelina.

Došao je onamo pun strasti, luđačke, mahnite, strašne i mislio je, da će pobijediti. Sve je u njemu govorilo: ona mora biti moja.

A onda? Došao je onamo i osjetio je nešto nadzemnoga, nešto, što nije spadalo u svijet njegovih nazora. Upoznao je prviput, da riječi Evanđelja nisu samo na papiru, u knjigama već i u životu, pravom, zbiljskom, istinskom životu. On se u taj čas sjetio, kako je iz Saula postao Pavao, nasumce, odmah, preko noći.

U njemu se sva krv protivila toj promjeni. Smijao bi se glasno sam sebi i urlikao bi kao luđak. Pa ipak! Znao je, da je pobijeđen onako, kao što je bio pobijeđen Julijan Apostata, kad je uskliknuo: »Galilejče, obijedio si.«

Pa napokon on kao vjerni kršćanin nije niti pomislio, da bi ikada postao Julijan Apostata. Kad

bi mu tko rekao, da je poganin, a ne kršćanin, on bi ga iščuškao. Ali ljubav, grešna ljubav naprama Hiceli bila je oganj, neugasivi, neutaživi, grozan.

I gle! Njezina pojava među prosjacima tako je djelovala na nj, da je kao bujica olujne kiše ugasila u njemu strast.

Pitao je sama sebe, je li to moguće? — To je glupost, — došaptavao mu je demon, ali on je na sve te napasti odgovarao glasom naroda:

— Hicelo, majčice naša, smiluj se!

Neke tajanstvene misli ispreplitale su uspomenu na njegovu majku s Hicelom i gorko kajanje spopade ga, neopisivo kajanje i, kako mu je šaptao napasnik, ludo. Ali jedno je bilo istina: on se stao zgražati pred pomišlju, da se takne njezina tijela, nje, Hicele, kojoj je srce puno sunca. Sunca Kristova!

On nije znao, je li to bio strah pred osvetom Božjom, je li to bilo kajanje, samo je jedno znao, da mora neprestano ponavljati riječi:

— Hicelo, majčice naša, smiluj nam se!

Dok je tako lutao onim rijetkim ulicama, koje nisu bile more u Veneciji, najednom se našao na nekom trgu u strašnoj vrevi. Niti sâm nije znao, kako je u nju došao.

Na čelu te vreve, koja se polako pretvarala u gomilu, a iz gomile u orkan, stajao je neki čovječuljak kozje bradice, crvene nosa, te je neprestano vikao:

— Smrt Hrvatima! Dolje Hrvati, dolje Slaveni! Abbasso gli Schiavoni! Smrt svima! Rušite njihove kuće, njihove domove, njihove kolibe. Proklete svinje! Mi ih ovdje hranimo, a njihov kralj u to vrijeme otimlje naše gradove, naša sela, naše poljane... Abbasso i Croati! Rulja je najprije pojedinačno povlađivala tome čovjeku, onda ga je digla na uzvisito mjesto na pijaci sv. Marka i prisilila ga, da govori. I on je govorio, vikao, derao se, a oči su mu sijevale munjama:

— Braćo! Hrvatski kralj Krešimir osvaja redom naše gradove, gradove, koje je ugovorom s duždem Petrom Orseolom predao Veneciji. Goni naše načelnike, priore i postavlja Hrvate. On smatra, da je

smrću našega staroga dužda Orseola riješen obveze, ali zaboravlja, da je tu još uvijek talac, njegov sin Stjepan i njegov unuk Krešimir. Još je vlast u našim rukama. Ubijmo taoca, ubijmo njegovog sina Krešimira! Naprijed! Juriš! Palite kuće Hrvata! Ubijte Hrvate! Derite ih na komade! Neka jednom zauvijek propadne i bude uništeno prokleto ime Hrvata...

Nečuvena vika, buka, bjesna lomljava i životinjski zvijerski urlik zaorio je Markovim trgom i obalom Hrvata (Riva degli Schiavoni): — Smrt Hrvatima! Smrt Stjepanu! Smrt Krešimiru!

Tu i tamo čuo se i usklik:

— Smrt Hiceli, onoj, koja bi imala postati kraljicom Hrvata.

I baš taj poklik potresao je duboko dušom Orija.

Smrt i njoj, Hiceli, kraljici njegova srca, koja je doduše malo prije umrla u njegovu srcu kao ljubovca, ali je uskrsla kao svetica. Ne! To on nije mogao dopustiti. To bi bila blasfemija!

Čuo je, kako pada kamenje na kuće ubogih brodara Hrvata. Vidio je, kako tuku nemilosrdno žene Hrvatice, ni krive, ni dužne. Vidio je, kako bijesna, divlja rulja trga materama sa grudiju nevina čeda i bacaju ih uz luđačku, mahnitu radost u more.

Vidio je, kako majke jauču i kako se bacaju za svojom dječicom u more da h spasu, al umjesto da ih spasu, same postaju žrtve nezasitnih valova mletačkog mora.

Vidio je i Hrvate junake, kako se junački bore protiv gomile i kako pojedinac ustaje na njih desetak i više, a da ipak podlegne strašnoj gomili. Sve je to vidio Orio i srce mu se zgrozilo.

Nije više promišljao.

Orijaškom snagom baci se na onoga govornika, vođu. Stisne ga za vrat tako, da je samo stao hroptati i baci ga na tle stavivši nogu na njegova prsa, a onda zagrmi jakim glasom:

— Ljudi Mlečani! Zar ste poludili? Zar vam je sotona prokletim dimom zadimio pamet? Vi hoćete da ubijete Hicelu, majku sirotâ, sveticu vašu,

koja vam sama hrani sve siromahe vašega grada? Vi hoćete ubiti dijete Venecije, malog Krešimira! Zar se ne bojite, da će sveti Marko u more baciti čitavu Veneciju? Hicela je kći svetoga djeda i svetoga oca. Hoćete li njezinom smrću izazvati gnjev sv. Trojstva na nas? Luđaci! Zlotvori! Lupeži! Natrag! Da se niste usudili dirnuti prag kraljevića Stjepana, koji je od djetinjstva u vašem gradu rastao i koji je uvijek bio čovjek na svom mjestu. Što je on kriv, ako mu otac otima naše gradove? Zar mu je on dao taj savjet? On je bio naš talac, ali od dana, kad se oženio s našom duždevicom, on je naš čovjek. On je Mlečanin, on je naš zemljak.

Te odlučne riječi djelovale su na masu.

Ali vođa kozje brade se digao: uspriječio se i pljunuo na pod ispred Orija.

— Tko si ti, koji se pojedinac usuđuješ usprotiviti narodu?

Na te drske riječi upravo je htio Orio da odgovori, kad li ga iznenada ščepaše dvije snažne ruke i na silu izguraše iz tog meteža.

— Gospodaru, ne luduj, — šaptao mu je u uho Beppo. — Koji ti je vrag solio pamet, da se stavljaš u opreku ovoj gomili i rulji, koja još k tome radi u našu korist protiv rodu Orseola?

Orio mu se u taj čas htio da istrgne iz ruku, ali na mig Beppov priskočiše dva razbojnika, dva brava, dva bandita i prebaciše vreću preko glave Orijeve.

Taj se više nije mogao opirati, jer su banditi vreću odmah svezali, a Orio nije mogao ni rukama da miče. On je doduše soptao od bijesa, ali taj njegov bijes nije se ni čuo, jer je bijes gomile i urlik Mlečana daleko natkrilio njegovo bjesnilo.

Beppo je izvršio svoju zadaću i njegovi su pomagači u vreći donijeli kući njegova gospodara i tek onda, kad su bili posve sigurni, da ih ne će nitko vidjeti, razvezali su čvor na vreći gospara Orija, koji je napola mrtav položen na krevet, u nekoj nesvjestici pitao sama sebe, što li se to s njime događa. A onda

je usnuo od umora. Prošlo je više sati, kad se probudio. Protro je rukom oči i htio je da se dosjeti, što se s njim zbilo. Ipak se nije mogao ničemu da dosjeti. Mislio je, ali se nije ničemu dovinuo.

Napokon stane bijesno dozivati:

— Beppo! Beppo!

Taj nije bio daleko i brzo se pojavio.

— Beppo, — raskrilio je Orijo ruke naprama njemu. — Ako me mašta ne vara, ja sam stao na vrzino kolo. Ne znam, što se sa mnom događa, samo znam jedno, da me je sam vrag donio kući.

— Nije vrag, gospodaru, nije vrag, — smješkao se lukavo Beppo, — već moja malenkost, jer sam stigao u čas, da spasim tvoj život, gospodaru, kad si sam samcat ustao protiv tisućama. Da nije sreća poslužila, ti bi sada bio komad stučenog mesa i ništa više.

— Možda bi to i bilo bolje, — uzdahnuo je Orio.

— Da, da, tako govore svi nesretno zaljubljeni ljudi. Ali ti, moj gospodaru, nisi nesretno zaljubljen. S tobom se drže svi bogovi, a napose Amor.

Orio se smrknuo:

— Što znače te riječi? Rugaš li mi se ili lažeš?

— Ni jedno ni drugo, već ti samo javljam, da je tvom vjernome sluzi Beppu pošlo za rukom, da izvrši opasni posao, koji si naprtio na njegova uboga leđa.

Oriju se smrklo pred očima. Kao da još nije pravo shvatio riječi, koje je izgovorio njegov Beppo, upitao je:

— Kakav je to posao, Beppo?

A Beppo u taj čas sa svim veseljem, s nekim samodopadanjem, u nadi, kako će ga gospodar pohvaliti, reče:

— Dijete je u našim rukama.

Orio ga je pogledao raširenim i začuđenim očima:

— Koje dijete?

— Sin Hicelin, mali Petar Krešimir.

Nije prošao niti jedan trenutak, a Orio je skočio silnim skokom s kreveta i više riknuo nego viknuo ščepavši obim rukama grlo Beppovo.

— Huljo, prokletniče! Što si uradio?

A Beppo se stao otimati. Beppo je grizao ruku gospodarevu. Lice mu je pomodrilo, daha mu je nestalo. Sapa mu je zatajila. Ipak s najvećim naporom,

ORIO U TRKU NOSI NATRAG UKRADENOGA PETRA KREŠIMIRA

pošlo mu je za rukom da se otme gospodarevoj navali. On viknu:

— Gospodaru! Ti znaš dobro, da sam radio samo s tvojom privolom. Ti znaš, da će sada, kad je dijete u našim rukama, i majka biti tvoja.

— Ludove! Ništarijo! — vikao je Orio. — Kako možeš samo to bezobrazno tvrditi. Nikad ja nisam dopustio, da se zarobi Hicelino dijete. Nikad ja nisam bio takva hulja.

— Jesi, gospodaru, jesi! Nije moguće, da si to zaboravio. Uostalom, bilo kako bilo, ti si sada gospodar situacije. Ti sad nemaš u rukama samo dijete, već i majku. Pobjeda je naša, — kesio se cinički Beppo. — Pozovi majku, reci joj, što od nje hoćeš, jer da ćeš inače dijete prodati Saracenima ili ga ubiti. Vidjet ćeš, ne će li ti se smjesta pokoriti.

— Gdje je dijete? Donesi mi dijete, — okosi se na nj ogorčeno Orio, a tresao se od uzbuđenja na čitavom tijelu.

— Hoćeš li, da ti ga donesem? — pitao je Beppo.

— Donesi! Odmah donesi, — zahtijevao je Orio.

Beppo se na te riječi udaljio iz sobe.

I zbilja za par časaka imao je već na rukama dijete Hicelino, malog Petra Krešimira. A u isti čas ponovila se u Oriju borba, bi li ostao pri starom planu i bi li upotrijebio dijete u svoju svrhu ili bi vratio dijete nesretnoj majci. Samo par neznatnih časaka trajala je ta napast, a onda se razvedrilo njegovo čelo. On primi dijete na svoju ruku i stade ga njihati. Dijete je mirno i smijući se gledalo u njega, kao da mu povlađuje i zahvaljuje. A on se zagleda u divne, krupne oči tog djeteta, privine ga jače uz svoja prsa i ne rekavši niti riječi stade s djetetom bježati naglo, gotovo bezumnom brzinom, kao zvijer, koja se boji, da će joj oteti mlado.

Beppo je ostao obezumljen kao gromom ošinut. Rastvorenih ustiju gledao je u svog gospodara i nije se usudio da za njim trči.

Bilo mu je ipak više nego jasno, da je njegov ubogi gospodar Orio šenuo umom.

15. BRAT I SESTRA.

Pred duždom Otonom stajala je Hicela, kao srna pred onim, koji joj ima zadati posljednji udarac nožem.

— Sestro, — govorio je dužd okrutno. — Narod zahtijeva, da im predam tvoga muža i tvoje dijete, da ih razdere na komade. Reci, što da učinim?

Hicela digne ponosno glavu i reče:

— Kad su se duždevi mletački pokoravali fukari?

— Sestro! To imaš pravo. I meni nije niti na kraj pameti, da predam Stjepana i Krešimira bijesu svjetine. Ali, — nasmiješi se Oto cinički, — ipak treba, da se udovolji pravdi. Tvoj muž je talac svog oca kralja Krešimira Suronje i kao takav odgovara za svaki čin, koji učini njegov otac protiv Venecije.

— Znam, — reče mirno Hicela, — znam, ali mislim, čim je postao mužem Hicele, duždevice, da je to taoštvo prestalo.

— Nije, — odvrati strogo Oto, dužd mletački, a lice mu je poprimilo još okrutniji izražaj. — Nije! A ja kao dužd mletački dužan sam da vršim pravdu.

— Lijepo je, da govoriš o pravdi, i pravici, — odgovori mu hladno Hicela. — Brate moj, pravda je krasna stvar, ali ja vrlo dobro poznam tvoju pravdu u raznim poslovima, pravdu, koja je daleko od pravice. Zašto baš, gospodine brate, hoćeš tako ozbiljno pravdu, kad se radi o mojemu mužu? Misliš, da sam ja tako glupa, da sve to ne pojmim? U tebi se rodila stara mletačka misao, da treba poubijati sve hrvatske vladare, pa da onda Venecija zavlada otocima Rabom, Cresom, Krkom i gradovima Senjom, Splitom, Šibenikom i šta ja znam, kako se svi ti hrvatski gradovi zovu.

— Pa da ja uistinu tako mislim, — izlanuo je okrutno Oton, — zar bi to bilo tako zlo po Veneciju? Da si ti prava Mlečanka, ti bi sama zadavila svojom rukom i svoga muža Stjepana i svog sina Krešimira. Hrvati bi ostali bez kraljevskog roda narodne krvi i Venecija bi zavladala Hrvatskom. Tebe bi pak sla-

vili kao najveću Mlečanku, što je ikada živjela na zemlji.

— I ti se usuđuješ to reći meni, bijedni moj brate? Ti, sin svetog djeda i svetog oca? Ti se usuđuješ doći sa zločinačkim prijedlozima? Gadiš mi se i žalim te. Čudim se, kako se mogu izleći zmije u gnijezdu golubova.

Dužd Oto ju je prezirno gledao:

— Gle, gle. Nisam mislio, da kćerka ponosnog dužda, koji je digao Veneciju na najvišu visinu, može da bude schiava degli Schiavoni, ropkinja Hrvata. Mislio sam, da ćeš ti u ljubavnom zagrljaju natočiti otrova u čašu svog muža Stjepana i svoga djeteta Krešimira. Tako bi bez sramote pomro taj skot hrvatski, koji se poput kukavice našao u lastavičjem gnijezdu. Nadao sam se, da će tako oni stranci umrijeti poštenom smrću. Ali sada ću biti prisiljen, da otvoreno postupam proti tvom mužu Stjepanu, a osudit ću ga na smrt.

Hicela je problijedila i sklopljenih ruku zavapila:

— A što ti je učinio moj siromašni Stjepan?

— On ne, ali njegov otac, kralj hrvatski Krešimir Suronja.

— Što je učinio?

— Kralj Krešimir razderao je nasilno ugovor, što ga je učinio s mojim ocem Petrom. On hoće, da natrag pribavi Hrvatima ona prava, kojih se odrekao. On je s onim otocima, koji su još malo prije bili pod upravom carskih dalmatinskih gradova, obnovio one odnose, koji su bili u vrijeme njegova oca Stjepana Držislava. Tako je osvojio Krk, Rab, Osor, Cres i druge otoke i tamo namjestio svoje posade. On je prognao odonud sve poglavice, koji su pristaše Romana i postavio je svoje hrvatske poglavice, i ja sam uvjeren, kad bi mogao, da bi on nama Mlečanima nanovo nametnuo danak. To treba da se kazni.

— Pa zašto da se kazni na mom mužu i djetetu? — drhtala je Hicela i njezine se grudi dizale u silnoj uzbuđenosti.

— Zar tvoj muž nije talac?

— Rekla sam ti, da je to prestao biti.

Dužd Oto htio joj je upravo nešto odgovoriti, kad je uz užasno jaukanje doletila u duždevu odaju dadilja Petra Krešimira.

Bila je raščupanih vlasi, a oči su joj bile iskolačene. Užasni strah i očaj prodirao je iz njih.

Ušavši u sobu i opazivši svoju gospodaricu, baci se na koljena. Podiže obe ruke u vis i stade njima lamati kličući neartikulirane glasove, koji su više nalikovali hropinjanju čovjeka, koji umire:

— Jao meni... jao meni!

U taj čas shvatila je Hicela svu bijedu nesretne majke. Ona priskoči k dadilji, digne je na silu u vis i prestrašenim pogledom upita:

— Dijete! Krešimir! Je li? Reci, govori! Što se dogodilo mom djetetu?

Nastala je užasna stanka. Nesretna dadilja nije mogla suvislo odgovoriti. Živci su je ostavili, i ona je govorila nešto, da je nitko nije razumio. Napokon je ipak mogla izlanuti:

— Oteli su dijete, malog Krešimira...

Trebalo je nadčovječne snage, da se Hicela održi, a da ne padne u nesvijest. Nikad se nije pokazala u većoj snazi duše, nego sada, kada je dignula k nebu ruke i zavapila riječi Krista na križu:

— Bože moj, Bože moj, zašto si me ostavio?

To je shvatio i sam strogi dužd Oton i niti jednom riječi nije više htio da pozlijedi njezino srce.

16. U KAPELI.

Nastao je sumrak. U dvorskoj kapeli mletačkoga dužda pred oltarom, na kojem je ispred pocrnjele prastare ikone, domaće madonne, gorjela uljenica, titralo je mistično svijetlo po zidinama, po žrtvenicima i po starim slikama. Tišina je vladala u kapelici, svečana tišina, u kojoj se još osjećao miris tamjana,

zadušljiv i prijatan u isti čas, spominjući, da se čas prije ovdje obavljala večernja pobožnost. Sam dužd mletački s čitavom porodicom bio joj je nazočan s ono malo viših dostojanstvenika, koji su smjeli da budu najbliži pratioci serenissimusa i dogaresse.

Iz nekih lica za vrijeme večernje pobožnosti isijavala je prava pobožnost, ali sam dužd i neki njegovi pratioci kao da su se dosađivali. Gdjekoji je dapače patricij jedva sakrivao svoje zijevanje dižući k ustima svoj grimizni rukav i prevrćući svoje oči kao da sazivlje nebo.

Kad je ceremonija svršena, izađoše svi napolje, samo je ostala u kapelici Hicela. Bila je blijeda, kao da joj je lice od voska. Njezine krupne, krasne oči sjajile su neobičnim žarom kao u vrućici. Njezine kose bile su puštene preko ramena.

— Pustite je, — rekao je opat benediktinski, koji je služio večernjicu. Tu je uzalud svaka utjeha. Pustite je sa samim Bogom, koga ona ljubi iznad svega. S njim neka se razgovara. Njemu neka se povjeri. Njemu neka isporuči svoju tugu i nevolju, i ako je On, dobri Otac, ne utješi, uzalud joj je svaka ljudska utjeha.

— I dijete se nije našlo? — pitao je stari patricij sijede, ćelave glave.

— Nažalost nije, — bio je odgovor, — i bojim se, da se više i ne će naći. Žbirovi i uhode, stražari i vojnici pošli su na sve strane, ali djetetu niti traga.

— Zar je tako nesigurno u Veneciji? — uzdahnuo je patricij. — A tako se ponosimo, da je naše redarstvo najbolje na svijetu.

— Da, da, — uzdahnuo je opat. — Ali katkad usne i dobri Homer.

— Nisi Dominus custodierit civitatem, frustra vigilat, qui custodiat eam. (Ako Gospod ne čuva grada, uzalud bdije, koji ga čuva.)

— Da, da. Tako je, tako je! Bene dixisti, domine, — pružio je ruku opat mletačkom patriciju.

I polako posve se ispraznila dvorska kapela. Jedina je ostala u njoj Hicela. Kleknula je pred oltarom i taj čas, kao da nije ništa više postojalo na svijetu,

već samo ta kapela s oltarom Blažene Djevice Marije i ona — Hicela, žena hrvatskog kraljevića Stjepana.

Samo dvije majke postojale su u toj kapeli: Bogorodica, mati Božja, i žalosna majka otetoga kraljevića Petra Krešimira.

Hicela je uprla oči u svetu sliku, a onda je digla svoje ruke prama njoj i iz najdublje dubine njezine duše stale su izvirati ponizne riječi, skrušene molitve i zapravo suze, koje su se pretvarale u molitve, i kapi krvi, koje su se pretvarale u očajni vapaj.

— Majko! — zvala je kroz suze Hicela. — Ti najbolje znaš, što je majčino srce. Ti najbolje poznaš bol, koja me guši. Ti si stajala pod križem, na kojemu je visilo tvoje dijete i oštri mač probadao je tvoje tijelo. Ti si gledala krvavim znojem obliveno lice svoga sina. Lice trnjem okrunjeno, trstikom udarano. Ti znaš moje boli, jer si majka neizmjernih boli. Majko, vrati mi svoga sina. Majko, ti držiš na svojoj ruci svog jedinorođenoga sina, a vidiš, ja ga nemam. O budi milostiva, izmoli mi od Oca nebeskoga, od sina svoga Spasitelja našega i od Duha svetoga milost i vrati mi moga sina!

Kad je izrekla te riječi, duboko se Hicela nagnula k zemlji i poljubila prah na stepenicama, na kojima je klečala.

Bila je u crkvici nesnosna tišina i čuo bi se crkveni miš, da je ovud prošao, ali niti toga nije bilo. Tišina je vladala. Grobna tišina.

A Hicela je opet podigla glavu k svetoj slici, koja je gledala mirno, nepomično. Hicela se pričinjala bezutješnom.

Kao da joj je neki demon stajao uz rame i kao da joj je ulijevao u uho ovu misao:

— Što moliš, luda ženo? Zar ne vidiš hladnu ukočenost i odbojnost na onome licu?

Hicela se zgrozila nad tom pomisli, ali se brzo prekrstila i ponovno je zavapila:

— Majko, vrati mi moje čedo, mojega maloga Krešimira! Mislila sam, da ću ga odgojiti Bogu na slavu, tebi u čast, majko! Mislila sam, da će vladati naro-

dom svojim kao apostol sina tvoga, da će dizati crkve, da će zidati samostane, da će pomagati uboge, da će štititi slabe, da će biti velikim kraljem narodu svome hrvatskome. Sada je eto sve palo u vodu. Majko, pomozi! Majko, smiluj se! Majko, vrati mi sina!

U crkvici je nešto škrinulo. U crkvici se nešto štropoštalo, tako da se Hicela lecnula.

Svjetiljka pred slikom Bogorodice kao da je jače zaplamsala po svetoj staroj slici. Hiceli se bar pričinila slika majke s djetetom nekako jasnija nego prije.

— Majko, — jecala je kroz suze Hicela. — Ti držiš na svojoj ruci svoga jedinorođenoga sina, a vidiš, ja ga ne imam. O budi milostiva, izmoli mi u Oca nebeskoga, od Sina svoga, Spasitelja našega, i od Duha svetoga milost i vrati mi moga sina!

Ali i opet ne dobi Hicela odgovora. Ipak u srcu njezinom rodi se neko neopisivo i neodoljivo čuvstvo, utješno i sveto, da je protrnula po čitavom tijelu.

I misli joj se uzdigoše k nebu, toplim uzdasima u ekstatičnoj uzvišenosti.

U taj čas stupio je u kapelu Orio s djetetom u ruci.

Dijete nije bilo obučeno u kraljevsko odijelo. Obične tralje zamotavale ga i nitko nije prepoznao u dvoru, da je to mali Krešimir, kraljević hrvatski, to više, jer mu je lice bilo zakukuljeno i prekriveno.

Neki priprosti stražar odgovorio je Oriju na upit, gdje se nalazi duždevica Hicela, da se nalazi u crkvici i da moli.

Tome priprostome stražaru nije bilo ništa neobično, da ga pitaju za Hicelu, jer je znao, da nju kao majku i pomoćnicu sirotâ traži staro i mlado po vas dan i da ona nesamo nikoga ne odbija, već da bi se ljutila, kad ne bi svaki stvor pustili do nje.

Tako je Orio došao u kapelu i našao Hicelu u vrućoj molitvi. On je suspregnuo svoj dah i časak je stajao nijemo i zapanjeno. Nikad još nije vidio nikoga tako pobožno moliti. Činilo mu se, a da nije vjerovao samome sebi, da vidi, kako se Hicela u

svojoj molitvi izdigla sa poda kapelice i da lebdi u visini. On je čuo o tome, da se ljudi u ekstatičnoj molitvi uistinu uzdižu u vis, ali i sada nije vjerovao svojim očima.

Dulje vremena nije se Orio usudio približiti Hiceli. Kako niska činila mu se njegova zemska ljubav prema Hiceli u tome času. Niska zemska ljubav prama uzvišenoj i velebnoj ljubavi, koja spaja nebo sa zemljom, Boga sa stvorenjem u neprolaznom, vječnom združenju duše s božanstvom.

— Jao meni, Gospode, kako sam se drznuo dirnuti i pomišlju svojom u posudu tvoje milosti. Jao meni crviću u neizmjernoj svjetlosti beskrajne vječnosti.

Pogružen stajao je Orio i čekao, šta će doći.

Ali nije čekao dugo.

Iz ustiju Hicelinih začu se uzdah:

— Majko, vrati mi dijete!

Te riječi nije mogao podnijeti Orio. Dakle on, Orio bio je po samoj Bogorodici pozvan, on najnevoljniji grešnik, da vrati majci oteto čedo. Čudni su putevi Providnosti Božje. On, neprijatelj roda Orseolova, on, koji je zapravo sam htio, da se otme Hiceli dijete, vraća joj eto mileno, malo čedo. Nevidljiva ruka vodila ga je na to. Ne, to je bilo odviše za njega. Suze, tople suze pokajnice potekoše mu niz lice. On priskoči k Hiceli i kroz plač zarida nježno, što je nježnije mogao potresen u dubini svoje duše:

— Hicelo! Ne plači više! Eto velika Bogorodica, Mati Božja, vraća ti tvoga sina. Oh kako je velika, kako je moćna, kako je sveta!

Hicela je raskrilila ruke. Čitavo joj se tijelo stalo tresti. Oči joj se zakrijesiše nebeskim sjajem, ali ipak je trebalo par časaka, dok je iz Orijevih ruku primila dijete. Kao da je omrtvila od iznenađenja, a onda stade dijete opsipavati nebrojenim cjelovima, majčinim cjelovima, neprestano ponavljajući:

— Sinko moj, sinko moj, sinko moj... Majko, majčice Božja, hvala, hvala, hvala!

Orio je međutim ustao i promatrao sretnu majku i taj čas znao je, da je preporođen u Kristu i da je spreman za Krista živjeti i umrijeti.

I opet je prošlo više časova, onda je tek Hicela prekinula šutnju:

— Reci mi svoje ime, neznani mladiću, i zahtijevaj nagradu kakvu ti drago. Bit će tako velika, kao što je veliko majčino srce.

Orio se postidi tih riječi. One su ga sjetile, kakvu je nagradu zamislio u svojoj poganoj duši, kad je ono s Beppom zamislio otmicu.

Stid ga je bilo sada i one namisli, i on bi najradije od toga stida propao u zemlju, zato i nije odgovorio Hiceli. Ona je zato pitanje ponovila:

— Dobri i plemeniti mladiću, ti i ne znaš, kako si učinio veliko djelo i da ti nikada, vjeruj mi nikada, ne ću moći naplatiti tvoju uslugu. Reci mi dakle svoje ime, da znam, koga se moram sjećati u svojim toplim molitvama od danas do zadnjega daha svojega života. Ali reci mi ujedno, kako da te nagradim?

Orio potrese svojim krasnim kovrčavim kosama, a oči su mu još bile vlažne od suza.

— Što će moje pogano ime u svetačkim usnama? Za nagradu me pitaš, mene, koji bi volio, da smjesta u mene grom udari, nego da od tebe tražim kakvu nagradu. Ipak sama si rekla, da ćeš me se sjećati u svojim molitvama do smrti. To te molim, da, zaklinjem te, sjećaj me se u svetoj molitvi svojoj kao neznanoga mladića, koji ti je vratio tvoje dijete.

— Obećajem ti, neznani junače, — reče Hicela, pružajući mu ruku, koju on poljubi toplim cjelovom, a da je pri tom osjetio blaženi struj neponjatne sreće u duši svojoj, ne žar strasti, već kao da čuje zborove anđeoske. U taj čas začu se topot teških koraka i zveket oružja. Čuli se muškarački opori glasovi:

— Naprijed, opkolite kapelu! Ondje mora da se krije.

Hicelu i Orija u isti tren spopade slutnja.

— Mladiću, ako tebe traže, bježi! Sakrij se!

ORIO DIŽE GLAVU PONOSNO . . . .

(Provala vojnika u crkvu)

Hicela mu pokaza vratašca, na koja bi mogao da izađe.

Bilo je prekasno. Začas se napuni kapelica mletačkih vojnika oružanih od glave do pete, a vođ te čete pristupi k Oriju.

— Orio, sine Domeniga Flabeniga! Dugo te tražimo, tebe, koji si povrijedio sveto dostojanstvo serenissimusa dužda mletačkoga. Ali sada ne ćeš više izbjeći sigurnoj kazni, koja te čeka.

Orio diže glavu ponosno kao pravi vitez i reče:

— Ne bojim se kazne dužda mletačkoga. Ponosim se, da sam mu u brk otkresao istinu.

Hicela s malim princem na ruci približila se vođi čete i rekla:

— Nemoj biti osoran s ovim junakom. Nadam se, da će skoro na slobodu. Ne znam, kakvo je djelo i kakav zločin počinio, ali znam, da je plemenit vitez, jer mi je vratio moje oteto dijete, a to je dijete rođeni unuk vašega dužda Petra Orseola i nećak današnjega dužda. Mislim, da će taj njegov plemeniti čin pokriti sve druge zločine, ako ih je počinio, što ne vjerujem.

— Učinit ću po tvojoj volji, — odgovorio je četovođa, duboko se klanjajući Hiceli.

Orio pak plamenim ali ujedno punim poštovanja pogledom pogleda Hicelu i reče:

— Hvala ti, kneginjo Hicelo, na tvojem zagovoru. Bit će mi utjehom na času smrti. Ali vjeruj mi, tvoj zagovor ne će mi ništa pomoći kod tvog brata. Mržnja njegova strašnija je od pakla i ne će je pogasiti svi valovi Jadranskoga mora. A da ti pravo kažem, i ja od srca želim rasap kuće Orseola. Jedino tebi, tvom mužu i djetetu želim sreću. Ostaj mi zbogom, Hicelo. Ti niti ne slutiš, koliko mi je Bog podijelio milosti, što sam upoznao t v o j e s r c e p u n o s u n c a.

17. NA MUČILIMA.

Drugi dan ujutro dovedoše Orija u podzemni prostor duždeva dvora, gdje je bila mučionica. Orio je znao, što ga čeka. Dobro je poznavao mletačka mučila, koja bi znala pričati o najstrašnijim tajnama mletačke inkvizicije. Znao je, da tu nema milosti niti mekoga srca, već samo krvoželjni krvnik i još žedniji krvi onaj, koji mu zapovijeda.

U strašnome podzemlju nalazio se već dužd, prvi njegovi doglavnici, patriciji i hrvatski kraljević Stjepan. Ovaj potonji nalazio se ovdje protiv svojoj volji. Sam dužd je naložio, da bude nazočan. Neka vidi hrvatski kraljević, kako Venecija kažnjava svoje protivnike, neka vidi, kakva kazna i njega čeka, ako išta poradi protiv Veneciji.

Dužd je i onako poštedio život kraljevića Stjepana samo zato, jer ga je molila klečeći pred njim, duždem, njegova sestra Hicela. Dužd je dozvao kraljevića Stjepana preda se i rekao mu, da će mu oprostiti smrtnu kaznu, koja ga čeka, ako prisegne, da će, kad se vrati u Hrvatsku, biti njegov vjerni vazal i da nikada ne će napasti Veneciju i pokušati da joj što otme. Stjepan se na te riječi gordo nasmijao mletačkom duždu i prkosno, jasno i glasno odbrusio:

— Dužde Otone! Mislim, da bi mi sam pljunuo u obraz, da učinim takvu prisegu iz straha pred smrću. Ti mi možeš odrubiti rusu glavu. Vidit ćeš barem, kako znadu Hrvati da umiru i pogibaju. Volim izgubiti svoju glavu, nego li da izgubim svoj obraz. Sve za obraz, a obraz nizašto. Ne! Priseći ne ću ninašto, što bi škodilo mojoj otadžbini i što bi mi vezalo ruke kao kralju. Meni je prisega odviše sveta, da je pogazim. A tko zna, što će se još dogoditi?

Hicela, koja je bila nazočna kod tog razgovora, priskočila je k svome vojnu i zagrlila ga obim rukama oko vrata. Oči su joj se krijesile od zadovoljstva i zanosa, što je Stjepan, njezin muž, tako odgovarao.

— Tako je pravo, druže moj, to si mi od srca rekao. Tako dolikuje pravome junaku.

Dužd se isprvice mrštio i promišljao, što bi učinio, ali kad je Hicela došla k njemu i rekla, da se može samo iskreno ponositi s tako značajnim šurjakom, onda je mahnuo rukom i stvar je bila svršena bar za danas. Dužd je ipak mislio, da je u Hrvatskoj bolje imati šurjaka za kralja, nego kakvo posve strano lice.

Ipak je dužd zahtijevao, da bude kraljević hrvatski Stjepan nazočan, kad budu mučili Orija.

Orio je dobro slutio, da mu nema spasa i da će ga uzalud Hicela zagovarati.

Dužd je doduše pogladio kosu svoje sestre i poljubio je u čelo, ali onda joj je rekao:

— Molim te jedamput za uvijek, sestrice, da se ne miješaš u naše državne poslove. U ove se ti i onako ne razumiješ. U tim stvarima ne smijemo biti mekog ženskog srca. Tu treba samo beskrajna strogost, inače bi nam protivnici prerasli preko glave. Ti si pak preblage ćudi i pustila bi na slobodu i Judu Iškariota.

I tako je Orio stajao u mučionici pred mučilima.

— Ti znaš, što te čeka? — pitao je dužd.

— Znam. Smrt.

— Ti si vikao: dolje tiranin! Tim si povikom povrijedio veličanstvo dužda mletačkoga i njegovo dostojanstvo, koje je najveća svetinja za našu republiku, dakle si povrijedio i samu republiku. Ti si se tim pokazao veleizdajnikom i rebelom.

— Nije istina! — odvratio je nevino Orio. — Ja nisam povrijedio dostojanstvo mletačkog dužda, već samo lično tebe, koji jesi i ostaješ uzurpator, siledžija, tiranin i onaj, koji vrijeđa čast republike, jer hoćeš da postaneš samodržac i da stvoriš dinastiju Orseola, te tako pogazivši naš starodavni ustav, koji su stvorili naši dični pređi. Taj ustav je meni svetinja. Ne tajim. Nesamo što sam ti kliknuo: dolje tiranin, već ja sam htio učiniti i više i vjeruj mi, učinio bih, da me nijesu napolje izgurali moji prijatelji. Htio sam, da provalim kroz rulju i da poletim do tebe prokletnika. Došao bih pred tebe i viknuo ti: »Ogavna

krmačo! Pasji sine! Skini duždevu kapu s glave ili ću ti pljunuti u obraz!« I pljunuo bih ti u lice, vjeruj mi, pljunuo bih. To je bila čvrsta moja odluka. Onda bih ti zarinuo bodež u srce i kad bih te vidio pred mojim očima, kako hropćeš na samrti, još bih ti govorio: »Sotono našeg roda i naroda, tornjaj se u pakao! Skini mi se s vida i survaj se u najdublju dubinu pakla, da te ovije sotona svojim repom i da te baci u kotao sumpornog ognja!« Ne tajim, tako sam odlučio i tako bi i bilo, da je Bog dopustio. Ali sada me imadeš u svojim rukama, i sada ti ne mogu ništa nažao učiniti. Sada i nisam više tako goropadan, jer sam izvan vlasti paklene mržnje, iz koje me je izvadio anđeo bijelih krila.

— Šuti, gade! — zapišti dužd. — Odgovori, koji su tvoji drugovi urotnici, koji su tvoji saveznici, a neprijatelji dužda i Venecije?

— Na ovo drsko pitanje ne ću odgovoriti. Već sam ti rekao, da ja nisam neprijatelj Venecije, a svoje drugove, kad bih ih i imao, ne ću ti odati.

— Na mučila s njim, — zapovijedao je dužd, dignuvši ruke i pozelenivši u licu od jada.

Krvnik u crvenom odijelu pristupi sa svojim pomoćnicima k Oriju. Digoše ga na mučila.

Skinuše s njega odijelo i užasni udarci stadoše padati po leđima mladoga nesretnika.

— Priznaj! — nalagao je dužd.

— Ne ću!

— Udarajte još! Priznaj!

— Ne ću!

Krv mu je stala teći iz rana, koje su nastale od strašnih udaraca. Mišice su nabrekle, koža mu je podbuhla od krvi. Oči mu se iskolačile od bola, i on je uzalud grizao zubima jezik, samo da ne oda svoje užasne muke. Ipak je muklo njegovo stenjanje pokazivalo, kako su ga bez duše tukle okrutne zvijeri u ljudskoj spodobi.

— Udaranjem ga ne ćemo prisiliti, da progovori istinu. Pristupite sa užarenim željezom i pržite mu meso, — povika dužd.

I pristupiše krvnici sa užarenim, usijanim kliještima i stadoše Oriju trgati kožu s tijela.

Željezo je siktalo, koža se pržila, palila, pucketala. Starom nekom patriciju smučilo se pri tome, a hrvatski kraljević Stjepan grčio je pesti i kleo u sebi mletačkoga dužda radi takve okrutnosti.

Ali dužd je mirno pitao :

— Žao mi te je, mladiću. Reci istinu ! Odstupit će krvnici, i ti ćeš mirno umrijeti.

Krv je curila iz rana Orijevih. Vlasi mu se naježile od prevelike muke. Glas mu je hropinjao, ali on reče :

— Uzalud se mučiš, tiranine. Čuj, što ti proriče umirući : Tvojih neprijatelja bit će zacijelo više nego što ima ljudi u Veneciji, i ti ćeš sramotno biti izagnan. Tvoj rod će propasti zauvijek. Prokleto si radio, i zato će Bog iskorijeniti Orseola.

— Iščupajte mu jezik ! Izvadite mu živo srce iz njedara, — bijesnio je dužd i udarao nogama o tle, kao da je postao bjesomučan.

Videći da mu se približuje posljednji čas, prekrstio se Orio i pobožno je uzdahnuo teškim uzdahom :

— Moli za me, Hicelo !

Krvnici mu iščupaše jezik i srce, kako im je bilo naloženo. Srce je dao dužd staviti u vreću od baršuna i poslao ga ocu Orijevu Domenigu Flabenigu na dar.

Ispaćeni otac primio je taj dar dostojanstvenim mirom, kako je to pristojalo starome patriciju. Ali kad je ostao sam, stavio je srce u zlatnu posudu na stol u velikoj dvorani. Sa obje strane zlatne posude postavio je u velikim svijećnjacima voštane duplire, upalio ih, a onda je digao oči k nebu i zavapio :

— Bože pravde ! Krv pravednika vapi za osvetom. Tebi prikazujem ovo srce moga bijednoga sina, kao žrtvu za slobodu i čast naše jadne Venecije. Uskori čas njezine slobode i ne daj, da krv pravednika bude gažena po Orseolima. Ja ti se pak zavjetujem, da ću biti branič pravde i slobode i osvetnički grom u ruci tvojoj, Bože moj i Gospodaru moj !

Mrtvo tijelo Orijevo htio je dužd Orseolo baciti psima, da ga izjedu, ali kad je to čula Hicela, ponovno je stupila pred svog brata i rekla mu :

— Strogi moj brate ! Pravdi je, kako ti misliš, udovoljeno, ali ja mislim, da ti nisi hijena, da se mrtvima osvećuješ. Prepusti tijelo ovoga nesretnoga mladića, koji je spasio moje milo dijete, meni, da ga dostojno sahranim. To će biti jedina zahvalnost, koju mu mogu iskazati za plemeniti čin, koji mi je učinio. Mislim, da unuk Petra Orseola ne može biti zvijer.

Dugo je mrko gledao pred sebe mletački dužd Oton. Onda je pogledao svoju sestru i napokon je smrsio kroz zube :

— Neka ti bude ! Ali nitko ne smije odati njegov grob, da ga još ne bi posjećivali kao grob nekakog mučenika.

A onda je Hicela sa svojim dvorjankama odnesla tijelo u kapelu, dala mu rane zaliti mirisavim balzamom, poviti ga u bijelo skupocjeno platno. Onda ga je posipala s bijelim ružama i poljubila u čelo govoreći :

— Zbogom, Orio, jadni moj mladiću ! Anđeli te Božji odveli u nebo !

Na njezin poziv blagoslovio ga je dvorski kapelan. Onda su pristupili zakukuljeni ljudi i sahranili tijelo Orijevo na samotnom groblju.

Nitko nije pitao za taj neznani grob, jer nitko od onih, koji su ga ljubili nije znao, gdje Orio počiva.

Samo kadikad našla se na tom grobu kita cvijeća.

Stavila ju je bijela duša, koja je znala za taj grob i za onoga, tko u njemu počiva.

18. RASAP.

Prošao je dugi niz godina. Hrvatski kralj Krešimir Suronja sve više je dizao glavu i nastojao, da popravi sve ono, što je u mladosti sagriješio Hrvatskoj. On je ozbiljno nastojao, da digne što više stijeg hrvatski. Dužd mletački Oto opirao se svom snagom

tome nastojanju. Ljeti g. 1018. zaratio se dapače s Hrvatima, te mu je pošlo za rukom, da je neke od ostrva, tako Krk i Rab, Osor i Cres, prisilio na prisegu podaničke vjernosti. U Rabu mu se pokloniše biskup Majo i prior Belata, u gradu Krku biskup Vital i prior Andrija, u Osoru biskup Martin i prior Ivan, a na otoku Cresu svećenik Dobre i građanin Sereniko. Svi ovi otoci obvezaše se plaćati mu svake godine o Božiću danak.

Rab je imao davati deset libara svile, Krk trideset lisičjih kožica, Osor četrdeset kunskih kožica, a Beli na Cresu petnaest kožica kunovine, dakle danak u naravi. Ne bi li ti otoci izvršili ovu svoju obvezu, morali su plaćati u gotovu novcu, i to pet libara zlata.

Krešimir Suronja i njegov brat Gojslav nisu se mogli mnogo opirati Veneciji, jer su u to doba na granicama Hrvatske stajale bizantske vojske, pošto su potukli kod Soluna, Ključa ispod Bjelasice planine odlučno bugarskoga cara Samuela.

Bizant je prijetio Hrvatskoj. Hrvatska mornarica bila je preslaba, da već sada svlada Veneciju. To je kraljevića Stjepana vrlo bolilo, a njegova žena Hicela proživljavala je teške časove. Ipak sve te časove provodila je u molitvi i u odgoju svog sina Petra Krešimira. Uz vrijedne njegove učitelje, ona je bila njegovom najboljom i najvrednijom učiteljicom.

I Petar Krešimir, budući kraljević, rasao je u znanju i kreposti, u ratničkim vještinama i u ljubavi za knjigu na radost svoga oca i majke. Tako je prošlo vrijeme, dok nije došao odlučan dan.

Strah je lebdio u zraku. Kao da se neke sablasti pojavljuju, koje prijete propašću gradu Veneciji.

Strah je lebdio u zraku i pojavljivali se na raznim mjestima zloguki proroci, koji su govorili, da će sada tek doći ono, što je imalo doći: sukljanja strašnih ognjenih vodometa iz zemlje, vulkani, potresi, padanje zvijezda s nebeskog svoda, zvjerski bojevi i još nikad neviđeno prolijevanje krvi. I ljudožderi će se pojaviti, ljudi će i opet jesti ljude i naslađivati se ljudskim mesom. Brat će ubijati brata, sin oca, otac sina,

pa da onda sve proždere plamena rijeka, što se valja kao rijeka od rastaljena olova. Svemu tome vele, da su krivi Orseoli, da, samo Orseoli, koji su leglo samoga sotone. Uzalud su se neki opirali takvom govorkanju i takim proročanstvima. Uzalud su se pozivali na svetački život prvog Orseola. Neki su osporavali i njemu svetost, nazivajući ga starim farizejom, a drugi su dozvoljavali, da je Petar I. Orseolo uistinu svetac i ugodnik Božji, ali to da ne dokazuje ništa, jer je i Adam, naš praotac, kojemu se ime spominje u svetačkom kalendaru katoličke crkve, ipak rodio Kajna.

Onda je buknula u Veneciji buna, i Orseoli su morali sramorno bježati iz nje. Dužd Oto pobjegao je u Carigrad, a njegov sin Petar u Ugarsku.

Domenigo Flabenigo optužio je dužda radi tiranstva. Urotnici su napali dužda Otona u njegovoj palači i obrijali mu bradu i poslali ga u progonstvo već g. 1026. Venecija je to mirno proživjela i pristupila je izboru novoga dužda. Ali ovaj put nije biran vođa ustanka Domenigo Flabenigo, već Pietro Centranigo iz porodice Barbolanija.

Barbolani su već prije bili na glasu, jer su prije stotinu godina igrali ulogu kod umorstva dužda Pietra Fradeniga. Ali taj novi dužd nije se mogao uzdržati. Još jednom vratili se Orseoli na vlast, ali bolesni dužd Oton umre g. 1032. u svojoj 37. godini. Na to su urotnici izabrali za dužda Domeniga Flabeniga.

Ovaj je u svojoj mržnji sabrao mletački narod. Opisao je s najvećom strašću atentat Orseola proti republici i svršio je svoj govor s prjedlogom, da se zauvijek prokune i izbriše ime Orseola iz mletačke povijesti, jer su oni bili opasnost za republiku.

Uz neopisive kletve prihvatio je mletački puk taj prijedlog i osramotio ime Orseola, ono ime, koje je još malo prije radi sjajnih i neprolaznih zasluga dizalo u nebesa. Čitava je porodica Orseola proskribirana. Svi članovi te porodice izagnani su iz Venecije zauvijek.

Hicela zaplakana bacila se u naručaj svoga muža, kad je to čula i u nazočnosti svog sedamnaestgodišnjeg sina Krešimira uzdahnula je gorko:

— Sinko, pamti dobro moje riječi: Sicut transit gloria mundi. Tako prolazi slava ovoga svijeta. Neka ti to bude naukom, kad stupiš na prijesto hrvatski. Što ti vrijedi, ako dobiješ cijeli svijet, a izgubiš dušu svoju.

19. NA PALUBI.

Ponosno je plovio Jadranskim morem brod hrvatskoga kralja Krešimira Suronje, koji je imao da doveze u hrvatsku domovinu kraljevića Stjepana, njegovu ženu Hicelu i princa Petra Krešimira. Ponosno je plovio taj brod, jer ga je čitavi narod hrvatski iščekivao najvećom ljubavlju i najvećim oduševljenjem.

Sam stari otac kralj Krešimir Stjepan s hlapatom u srcu očekivao je svoga sina, kojega je kao dječaka dao za taoca mletačkome duždu Petru Orseolu. Davno je to bilo. Srce mu je onda pucalo u grudima, jer nije znao, što će se dogoditi s ubogim dječakom. Danas se on vraćao sretno i veselo u domovinu svojih otaca. Sobom vodi mladoga sokola, nadu i radost hrvatskoga naroda, Petra Krešimira. S njima ide duždeva kći Hicela. U nju gleda narod s nekim nepovjerenjem, jer je tuđinka. Ali dobar glas daleko se čuje, tako se i o njoj čulo samo lijepo i dobro.

Valovi bistri i čisti, blagi i umiljati ulagivaju se brodu, na kojem se kreću kršni, visoki i hrabri mornari Hrvati, koji gledaju u kraljevsku porodicu s najvećim poštovanjem. Nitko ne osjeća, da taj brod zapravo vodi bjegunca iz grada, otkud su prognani Orseoli. Nitko ne osjeća rasap Orseola. Svima na licima sjaji se radost, veselje i neopisiva sreća.

Na palubi stoji kraljević Stjepan i gleda u daljinu.

— Sada si zapravo na hrvatskom tlu, Hicelo, jer taj je brod naš, taj brod je hrvatski. Brod mojega oca. Današnjim danom prestaješ biti Mlečankom.

Hicela je uprla svoje divne oči u svog muža i naslonila svoju glavu na njegovo rame. Tiho mu reče dok su joj se oči ovlažile suzama.

NA VIDIKU OBALE HRVATSKE
(**Kraljević** Stjepan vraća se sa Hicelom i sinom Krešimirom)

— Mili moj, mletačku krv ne mogu iz svojih žila da isperem, ali mislim, da ta krv ne će biti na odmet. Naš sin ne treba se stiditi svoga porijetla niti od očeve niti od majčine strane. Proslijedi li putem svojih pređa, postat će, ako ga Bog poživi, slavni vladar roda hrvatskoga, koji će nasljedujući svijetli primjer usrećiti narod svoj, narod hrvatski. Ti znaš, mili moj, da sam mu ja kao majka tako reći već s majčinim mlijekom ulijevala u dušu najplemenitije vrline, koje su nužne, da naše dijete učine što boljim, što hrabrijim, što većim i što slavnijim. Ti znaš, da sam ga učila, kakav treba da bude kralj otac svome narodu.

— Znam ja to, Hicelo, hvala! Bolje žene i bolje majke nema na ovoj zemlji od tebe. Hvala ti! Teške si muke prepatila, mnogo si lijepa ali i zla doživjela, no uvijek si bila na svom mjestu. Vjerujem čvrsto u to, da ćeš i sada na novom poprištu svoga rada, u svojoj novoj domovini postati, suncem svima, kakvo si u Veneciji bila. Vjerujem, da će te moj hrvatski narod i iza stoljeća spominjati kao dostojnu ženu i majku svojih omiljelih kraljeva.

Valovi se morski sjajili na suncu. Veseli dupini skakutali su po moru. Galebovi su lijetali nad brodom hrvatskim.

A tamo na provi stajao je stasit i lijep mladić i gledao onamo, kamo je hrlio brod, tamo, kuda još nije stupila njegova noga, ali gdje je već davno bilo srce njegovo, puno svete ljubavi, tamo, gdje su počivale svete kosti njegovih praotaca, tamo, gdje olujni valovi biju o hridine hrvatske. Njegovo je lice obasjavalo svijetlo neopisive sreće, ali i neobuzdane snažne volje, koja želi da svoje misli pretvori u čine, u djela snažna, jaka i velika...

I kraljević hrvatski, Stjepan i Hicela, okrenuli su se prama tome mladiću i promatrali ga blaženim pogledom. Ta to je bio njihov ponos, njihova nada, njihova budućnost.

Bio je to Petar Krešimir.